

AVAA OVI AVULLE

– IHMISKAUPAN UHRIN TERVEYDEN
JA HYVINVOINNIN EDISTÄMINEN

Oppimateriaali sosiaali- ja terveysalan ammattilaisille ja kouluttajille

”Jokainen kohtaaminen ihmiskaupan uhrin kanssa on mahdollisuus edistää hänen terveyttään ja hyvinvointiaan.”

International Organization for Migration (IOM)
Caring for Trafficked Persons – Guidance for Health Providers

Kansainvälinen siirtolaisuusjärjestö (IOM) on YK-järjestelmään kuuluva maailmanlaajuisiin siirtolaisuuskysymyksiin erikoistunut järjestö, jolla on toimipiste myös Suomessa. Materiaalin sisältö ei välttämättä edusta Kansainvälisen siirtolaisuusjärjestön yleistä kantaa.

Tämä materiaali on tuotettu Sosiaali- ja terveysjärjestöjen avustuskeskus (STEA) tuella osana IOM:n Suomen-maatoimiston toteuttamaa hanketta ”Ihmiskaupan uhrien terveys ja hyvinvointi Suomessa - HOIKU”.

International Organization for Migration (IOM)

Unionikatu 13 (6.krs), PL 851, 00101 Helsinki
Verkkosivu: iom.int / iom.fi | Twitter: IOMFinland | Facebook: IOM Finland
Materiaalin sisällöstä vastaava tiimi: Jaana Sipilä ja Miila Nieminen

Ulkoasu ja kuvitus: Sanna Pyykkö, Sopiva Design

ISBN 978-92-9068-779-5

©2019 International Organization for Migration (IOM)

Kaikki oikeudet pidätetään. Tätä julkaisua tai sen osia ei saa julkaista uudelleen missään muodossa sähköisesti, mekaanisesti, mukaan lukien kopiointi ja tallentamisen mihinkään tallennus- tai toistolaitteeseen, ilman julkaisijan kirjallista lupaa.

SISÄLTÖ

OPPIMATERIAALIN KÄYTTÖÄ.....	4
JOHDATTELUA TEEMAAN.....	5
1. IHMISKAUPPA SUOMESSA.....	6
1.1 Mitä ihmiskauppa on?.....	6
1.2 Lapsi ihmiskaupan uhrina.....	8
1.3 Ihmiskaupan vastainen työ Suomessa.....	9
1.4 Ihmiskaupan uhrin oikeudet.....	11
2. SOSIAALI- JA TERVEYDENHUOLLON AMMATTILAINEN IHMISKAUPAN UHRIN AUTTAJANA.....	13
2.1 Sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisen rooli.....	13
2.2 Moniammatillinen yhteistyö ihmiskaupan uhrin auttamisessa.....	14
2.3 Hyväksikäytön kerrannaisvaikutukset terveyteen ja hyvinvointiin.....	15
2.4 Ihmiskaupan uhrin auttamisen keskeisiä periaatteita.....	18
2.5 Erityisiä huomioita asiakastyössä.....	21
2.5.1 Kulttuurisensitiivisyys ihmiskaupan uhrin auttamisessa.....	21
2.5.2 Asiakkaana vammaisen ihmiskaupan uhri.....	22
2.5.3 Asiakkaan ja henkilökunnan turvallisuus.....	23
2.5.4 Työskentely tulkin välityksellä.....	25
3. IHMISKAUPAN UHRIN SOSIAALISEN HYVINVOINNIN TUKEMINEN.....	26
3.1 Sosiaalityön ammattilainen ihmiskaupan uhrin tukena.....	26
3.2 Lapsen edun varmistaminen.....	28
3.3 Sosiaalisen tuen erityispiirteitä.....	29
4. IHMISKAUPAN UHRIN TERVEYDEN EDISTÄMINEN.....	30
4.1 Kokonaisvaltainen terveydentilan arviointi.....	30
4.2 Ihmiskaupalle altistuneen lapsen terveydenhoito.....	31
4.3 Seksuaali- ja lisääntymisterveyden edistäminen ja uhat.....	32
4.4 Työtapaturmat.....	35
4.5 Ihmiskauppa ja mielenterveys.....	37
4.6 Traumakokemus ja traumainformoitu hoitotapa.....	39
4.7 Terveydenhuollon ammattilaisen rooli ihmiskauppaa koskevassa rikostutkinnassa.....	41
5. KOULUTTAJAN MATERIAALI.....	43
6. TIETOLÄHTEITÄ.....	56

OPPIMATERIAALIN KÄYTÖSTÄ

Tämä materiaali on tarkoitettu oppi- ja koulutusmateriaaliksi sosiaali- ja terveydenhuoltoalan opiskelijoille ja ammattilaisille, mutta soveltuu myös muille ihmiskaupan uhrin auttamiseen osallistuville ja aiheesta kiinnostuneille.

Huomio keskittyy sosiaali- ja terveydenhuoltoalan työssä niihin asioihin, joilla on erityistä merkitystä silloin, kun asiakkaana on ihmiskaupan uhri. Materiaalin lähtökohtana on sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisten ammattitaito muun muassa haavoittuvassa asemassa olevien ihmisten tukemisessa ja hyväksikäytön ja kaltoinkohtelun tunnistamisessa. Lisäksi materiaalissa korostetaan moniammatillisen yhteistyön merkitystä ihmiskaupan uhrien auttamisessa.

Materiaalia voi käyttää sekä itseopiskelun tukena että asiantuntijavetoisissa teemakoulutuksissa. Materiaalin ensimmäinen ja toinen osa käsittelevät ammattiryhmille yhteisiä teemoja. Kolmas osa keskittyy sosiaalialan työn näkökulmaan ihmiskaupan uhrien tukemisessa. Neljäs osa käsittelee terveydenhuollossa huomioitavia asioita ihmiskaupan uhrin hoidossa. Viidenteen lukuun on kerätty harjoituksia ja vinkkejä aiheesta kouluttaville. Viimeinen kappale ohjaa lisätiedon lähteille.

Löydät lukukappaleisiin sijoitettuja pohdintatehtäviä, joiden avulla voit syventää oppimaasi soveltamalla asiaa oman työsi kontekstiin. Ensimmäisen pohdintatehtävän löydät tästä alta. Siitä on hyvä aloittaa tähän materiaaliin perehtyminen.

POHDI

Millaisia asioita liität sanaan ”ihmiskauppa”?
Kirjaa ylös ja palaa myöhemmin ajatuksiisi.
Opitko uutta tai muuttuiko käsityksesi?

Kansainvälinen siirtolaisuujärjestö (IOM) kiittää lämpimästi materiaalin valmisteluun osallistuneita ihmiskaupan vastaisen työn ja sosiaali- ja terveysalan asiantuntijoita sekä HOIKU-hankkeen ohjaustyöryhmän ja moniammatillisen työryhmän jäseniä. Pirjo Lillsunde, sosiaali- ja terveysministeriö; Mirkka Mykkänen, sisäministeriö; Katriina Bildjuschkin, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos; Katri Lyijynen ja Marja Viuhkonen, Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä; Hannele Häkkinen, Kuntaliitto; Måns Enqvist, Poliisihallitus; Kristiina Linna, Lounais-Suomen aluehallintovirasto; Ulla Siirto, Kirkkohallitus; Lauri Vuorenkoski, Lääkäriliitto; Moona Merikallio, Global Clinic; Anne Suokas-Cunliffe, Traumaterapiakeskus; Sari Koivuniemi, Tehy; Anna Suutarla, Sairaanhoidtajaliitto; Aija Saarinen, Terveydenhoitajaliitto; Leena Kaasinen, SuPer Liitto; Alpo Heikkinen, Talentia; Paula Olkkonen, Helsingin kaupungin sosiaalihuolto; Pia Marttila ja Saara Pihlaja, Rikosuhripäivystys; Essi Thesslund ja Sari Kärkkäinen, Pro-tukipiste; Turvakoti Monan työntekijät; Jane Ngui, Minna Savolainen ja Eveliina Karhu, IOM.

JOHDATTELUA TEEMAAN

Ihmiskauppa on ilmiö, jonka voisi kuvitella osuvan yksittäisen työntekijän kohdalle harvoin, ei ehkä koskaan. Kuitenkin sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilainen on usein ensimmäinen viranomaistaho, jonka ihmiskaupan uhri kohtaa ja joka voi tarjota hänelle apua. Sinäkin voit olla tämä henkilö. Se, joka avaa oven avulle.

Ihmiskauppa on vakava ihmisoikeusrikos. Ihmiskauppa on piilossa olevaa rikollisuutta. Ihmiskauppa voi olla työperäistä. Se voi olla seksuaaliseen hyväksikäyttöön liittyvää. Se voi olla pakottamista rikolliseen toimintaan tai kerjäämiseen. Se voi olla myös avioliittoon pakottamista. Siihen voi liittyä jopa elinkauppaa.

Ihmiskaupan uhri ei ole vapaa. Hän on alisteisessa suhteessa henkilöön, joka määrää hänen elämästään. Kuinka usein meiltä jää huomaamatta, että hyväksikäyttäjä on mukana vastaanotolla valvomassa uhriaan?

Ihmiskaupan uhri voi olla suomalainen, mutta usein hän on ulkomaalainen, joka ei tunne yhteiskuntaa eikä osaa paikallista kieltä. Hyväksikäytön aikana kotoutuminen Suomeen on vaikeaa, lähes mahdotonta. Osaammeko tarpeeksi selvästi kertoa, että ovi on auki myös heille saada apua?

Ihmiskauppa voi traumatoida uhria syvästi. Uhri voi kärsiä häpeästä, syyllisyydestä, pelosta ja väkivallasta. Jos hänellä on lapsia ihmiskaupan haavoittavat kerrannaisvaikutukset ovat suuret. Muistammehan pitää lapsen etua ohjenuorana silloin, kun alaikäinen on nähnyt ihmiskauppaa läheltä tai joutunut itse uhriksi?

Turvallisen ja luottamuksellisen suhteen rakentaminen uhriin on keskeistä. Vasta silloin uhri uskaltaa kertoa hyväksikäytöstään ja ottaa tarjottua apua vastaan. Avuntarve voi olla moninaista.

Ihmiskaupan uhri voi kärsiä hoitamattomista sairauksista ja vammoista, päihderiippuvuudesta, seksuaali- ja lisääntymisterveyden ongelmista. Hänelle voi sattua tavanomaista enemmän tapaturmia ja pahoinpitelyjä. Mielenterveysongelmat ja traumaattiset kokemukset ovat yleisiä. Uhrilla on usein ongelmia sosiaalisissa suhteissa ja hän voi olla eristäytynyt. Taustalla voi olla köyhyyttä, asunnottomuutta, paperittomuutta. Nuorilla ihmiskaupan uhreilla voi olla kouluvaikeuksia.

Sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaiset ovat aivan keskeinen ammattiryhmä ihmiskaupan uhrien ensivaiheen tunnistamisessa, auttamisessa ja tukemisessa. Yksin tätä työtä ei kuitenkaan tarvitse tehdä. Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä neuvoo ja ohjaa silloinkin, kun ihmiskaupasta on vasta aavistus. Kansalaisjärjestöt tarjoavat ihmiskaupan uhreille matalan kynnyksen palveluita. Yhteistyöllä onnistumme auttamistyössämme!

Pirjo Lillsunde, neuvotteleva virkamies, sosiaali- ja terveysministeriö

1. IHMISKAUPPA SUOMESSA

Mitä ihmiskauppa oikeastaan on ja miten se näkyy Suomessa?

Mitkä ovat ihmiskaupan uhrin oikeudet? Entä jos ihmiskaupan uhrina on lapsi?

1.1 Mitä ihmiskauppa on?

Ihmiskauppa on maailmanlaajuinen ilmiö, joka koskettaa myös Suomea. Se on henkilön vapautta ja itsemääräämisoikeutta loukkaava rikos, ja siihen liittyy vakavia ihmisoikeuksien loukkauksia.

Ihmiskauppaa voi kuvata tapahtumaketjuna, joka usein alkaa valheellisella lupauksella työstä tai paremmasta elämästä, ja joka johtaa haavoittuvassa asemassa olevan henkilön hyväksikäyttöön eri tavoin. Hyväksikäyttäjän määräysvalta uhuriin kasvaa vähitellen ja lopulta ulottuu uhrin elämään kokonaisvaltaisesti. Uhrilla ei lopulta ole todellista mahdollisuutta päästä ulos häntä vahingoittavasta tilanteesta.

Ihmiskaupan uhriksi voi joutua kuka tahansa iästä, sukupuolesta tai kansalaisuudesta riippumatta. Hyväksikäyttöriskiä kasvattavat erilaiset haavoittuvuustekijät, joita voivat olla esimerkiksi köyhyys, taloudelliset vaikeudet, syrjintä, syrjäytyminen, päihteet, aiemmat kaltoinkohtelun ja hyväksikäytön kokemukset.

Humanitaarisen katastrofit ja sodat altistavat hyväksikäytölle ja ihmiskaupalle.¹ Eurooppaan saapuneiden siirtolaisten ja pakolaisten kohdalla on todettu selkeästi heidän altistumisensa hyväksikäytölle ja ihmiskaupalle.² Tämä näkyy myös Suomessa, jossa ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän asiakasta suuri osa on turvapaikanhakijataustaisia.³

Ihmiskauppa rikoksena

Kansainvälisissä⁴ sopimuksissa määritellään kolme elementtiä, joista ihmiskauppa koostuu:

Teko tarkoittaa uhrin rekrytointia ja mahdollista siirtoa tai kuljettamista sinne, missä hyväksikäyttö tapahtuu ja missä hän on poissa tutusta ympäristöstä, etäällä turvaverkoistaan. Teikoihin voi kuulua myös uhrin vastaanottaminen ja majoitus. Kaikki näihin teikoihin osallistuvat syyllistyvät osaltaan ihmiskauppaan.

Tapa viittaa laittomiin keinoihin, joilla uhri saadaan hyväksikäyttäjien määräysvaltaan. Näitä tapoja voivat olla valta-aseman tai uhrin haavoittuvan aseman hyväksikäyttö, huijaus, petos, uhkailu tai pakottaminen.

Tarkoitus on aina uhrin hyväksikäyttö eri muodoissaan rikollisen, taloudellisen tai muun hyödyn takia.

1 Addressing Human Trafficking and Exploitation in Times of Crisis- Evidence and Recommendations for Further Action to Protect Vulnerable and Mobile Populations, International Organization for Migration (IOM) December 2015

2 Harrowing Journeys, Children and youth on the move across the Mediterranean Sea at risk of trafficking and exploitation. Unicef, IOM, 2017. https://www.unicef.org/publications/index_100621.html

3 Vuonna 2017 ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmässä 322 asiakasta. Uusia asiakkaita 127, heistä 14 lapsia. 70% oli turvapaikanhakijataustaisia. Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän tilannekatsaus 1.1.–31.12.2017, s.7–10, 2018

4 Kansainvälisen järjestäytyneen rikollisuuden vastaisen Yhdistyneiden Kansakuntien yleissopimuksen lisäpöytäkirja ihmiskaupan, erityisesti naisten ja lasten kaupan ehkäisemisestä, torjumisesta ja rankaisemisesta https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/2006/20060071/20060071_2

Tätä määritelmää noudattelee myös Suomen Rikoslaki, jossa ihmiskauppa, törkeä ihmiskauppa ja molempien yritysten tuomiin.

Joka

- 1) käyttämällä hyväksi toisen riippuvaista asemaa tai turvatonta tilaa
- 2) taikka toista painostamalla, erehdyttämällä toista tai tämän erehdyttämisellä, hyväksi käyttämällä,
- 3) maksamalla korvauksen toista määräysvallassaan pitävälle henkilölle tai
- 4) ottamalla vastaan sellaisen korvauksen

ottaa toisen määräysvaltaansa, värvää toisen taikka luovuttaa, kuljettaa, vastaanottaa tai majoittaa toisen hänen saattamiseksi 20 luvun 9 §:n 1 momentin 1 kohdassa tarkoitetun tai siihen rinnastettavan seksuaalisen hyväksikäytön kohteeksi, pakkotyöhön tai muihin ihmisarvoa loukkaaviin olosuhteisiin taikka elimien tai kudoksien poistamiseksi, on tuomittava ihmiskaupasta vankeuteen vähintään neljäksi kuukaudeksi ja enintään kuudeksi vuodeksi.

Rikoslaki (19.12.1889/39) 3 § (9.7.2004/650)

Ihmiskaupan muodot

Eräs ihmiskauppaa ruokkiva tekijä on halpojen tuotteiden, palveluiden ja halpatyövoiman kysyntä. Ihmiskauppa voi linkittyä muuhun rikollisuuteen. Sitä esiintyykin monissa eri muodoissa:

- työperäinen hyväksikäyttö (esimerkiksi maatalous-, marjanpaiminta-, rakennus-, ravintola-, siivous- ja kauneudenhoitoalat, tehdastyö (esim. elintarvike- ja vaateteollisuus sekä kotitaloustyö)
- seksi- ja erotiikka-ala
- pakkoavioliitot
- kerjäämään pakottaminen
- rikollisuuteen pakottaminen
- identiteettivarkaudet, petokset
- pakottaminen taistelijaksi (myös lapsisotilaat)
- laiton elinkauppa.

Vallankäyttö ja uhrin kontrolloiminen

Ihmiskaupassa hyväksikäyttäjä pitää uhria vallassaan monin eri tavoin. Kontrolli ulottuu koko hänen elämäänsä, ei pelkästään esimerkiksi työntekoon.

Useimmat ihmiskaupan uhrin ovat jollain tavoin (velka, päihteet, tunneside) riippuvaisia hyväksikäyttäjistään. Muita kontrollin keinoja voivat olla vapaan liikkuvuuden ja yhteydenpidon rajoittaminen perheeseen, ystäviin ja ulkopuolisiin. Häpeä ja syyllisyydentunteet tapahtuneesta sekä pelko hyväksikäyttäjiä kohtaan estävät ihmiskaupan uhria puhumasta tilanteestaan ulkopuolisille.

Uhrilla ei usein ole tietoa hänen oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan tai mahdollisuudestaan saada apua. Etenkin ulkomaan kansalaisia voidaan johtaa harhaan muun muassa seuraavissa asioissa:

- maassa oleskeluun ja työntekoon liittyvät lupa-asiat
- työelämän pelisäännöt (palkka, ylityöt, verot, lomata) (omat)
- seuraukset rikoksiin osallistumisesta,⁵ seksin myynnin laillisuus
- viranomaisten luotettavuus ja hyväksikäyttäjien suhteet viranomaisiin.

Hyväksikäyttäjien ylläpitämä pelko viranomaisia kohtaan vaikeuttaa uhrin hakeutumista avun piiriin. Lisäksi monet uhrin pelkäävät seuraamuksia, jos he kertovat tilanteestaan, eivätkä usko olevansa turvassa sen jälkeen. Suurella osalla on myös halu unohtaa kokemansa hyväksikäyttö mahdollisimman pian.⁶

POHDI

Etsi uutisartikkeli Suomessa havaitusta ihmiskaupasta. Millaisia ihmiskaupan tunnusmerkkejä löydät artikkelista?

⁵ Direktiivi 2011/36/EU (2011) antaa mahdollisuuden jättää ihmiskaupan uhrin syyttämättä tai seuraamuksetta osallistumisesta rikolliseen toimintaan, johon heidät on pakotettu. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/PDF/?uri=CELEX:32011L0036&from=EN>

⁶ Monika Naiset liitto ry:n, Pakolaisneuvonta ry:n, Pro-tukipiste ry:n ja Rikosuhripäivystyksen raportti asiakastyössä tunnistetuista ihmiskauppaepäilyistä ajalla 1.2. – 31.1.2018.

Ihmiskauppiat ovat hyvin taitavia ja tietoisia manipuloijia. He etenevät systemaattisesti. Ensimmäiseksi katkaistaan ihmiskaupan uhrilta kaikki lähi- ja kiintymyssuhteet. Uhriin isotetaan syyllisyys omasta tilanteestaan. Uhri syyttää aina itseään: Miksi olin silloin sillä kadulla? Miksi uskoin siihen kertomukseen? Miksi olin tyhmä?

Ainoaksi lähisuhteeksi uhrille jää itse kaltoinkohtelija, joka voi antaa ”turvan”. Ihmisen mieli jakautuu kahteen osaan saadessaan välillä pahantekijältä lämpöä ja suojaa, välillä julmuutta ja väkivaltaa. Hän sisäistää kaltoinkohtelijan logiikan ja oppii elämään sen rytmissä. Osittain hän myös tuntee, että hänellä on hallinta tilanteesta.

Anne Suokas, psykologi, traumapsykoterapeutti, VET, Traumaterapiakeskus

1.2 Lapsi ihmiskaupan uhrina

Ihmiskaupparikoksen kynnyksellä on lapsen kohdalla aikuista matlampi. Lapsen rekrytointi, kuljettaminen tai vastaanottaminen hyväksikäyttöä varten on ihmiskauppaa, vaikka häntä ei olisi millään lailla huijattu, painostettu tai pakotettu. Lasten osalta joutuminen ihmiskaupan uhriksi on erityisen raunioitavaa, koska se vaikuttaa vakavasti sekä fyysiseen, psyykkiseen että kognitiiviseen kehitykseen.

Lapsia tiedetään käytetyn pakkotyössä (tehdastyö, rakennustyömaat, maataloustyö, kotiapu), rikolliseen toimintaan pakottamisessa (varkaudet, huumeiden myynti, lapsisotilaat), kerjäämisessä, pakkoavioliitoissa ja seksin myymisessä. Lapset voivat kokea seksuaaliväkivaltaa osana muuta hyväksikäyttöä. Joskus lapsen oma perhe on mukana ihmiskaupassa. Lapset voivat myös joutua todistamaan vanhempiensa kokemaa ihmiskauppaa.

Maailmanlaajuisesti kymmeniä miljoonia lapsia on joutunut pakenemaan konflikteja ja luonnonkatastrofeja. Eurooppaan suuntautuvan siirtolaisuuden seurantatutkimuksessa on havaittu, että Välimeren alueen ns. läntistä reittiä (Afrikan kautta Italiaan) kulkeneista alaikäisistä 8/10 on altistunut hyväksikäytölle matkansa aikana. Välimeren alueen ns. itäisellä reitillä (Lähi-Idästä Kreikkaan) lasten ja nuorten uhriksi joutuminen on kaksinkertainen aikuisiin nähden. Erityisesti vanhemmistaan eroon joutuneet lapset ovat alttiita hyväksikäytölle. Merkittävä osa raportoiduista ihmisoikeusloukkauksista oli tapahtunut Libyassa.⁷

Bacha bazi, nuorten poikien seksuaalinen hyväksikäyttö

Farhad asui afganistanilaisessa lastenkodissa 14-vuotiaaksi. Lapset eivät koskaan päässeet ulos rakennuksesta. Poikia käytettiin siivoustyöhön ja ”tanssipoikina” bacha bazissa, joka tarkoittaa ”leikkiä poikien kanssa”. Kolmena yönä viikossa pojat puettiin naisiksi ja heidät pakotettiin tanssimaan miehille näiden juhlissa. Tanssin aikana miehet koskettelivat heitä ja käyttivät heitä seksuaalisesti hyväkseen. Farhad kertoo, että tanssiminen oli pakollista. Jos siitä kieltäytyi, hakattiin ja satutettiin muun muassa polttamalla. Kerran Farhad pahoiteltiin niin, että hän ei kyennyt kävelemään kahteen viikkoon. Hän mietti jatkuvasti itsemurhaa.

Lyhennetty versio Federico Rodriguezin artikkelista *A brighter future awaits: Farhads story*⁸

⁷ Harrowing Journeys, Children and youth on the move across the Mediterranean Sea at risk of trafficking and exploitation. Unicef & IOM, 2017. https://www.unicef.org/publications/index_100621.html

⁸ <http://asylumaccess.org/stories/brighter-future-awaits-farhads-story/>

POHDI

Millaista tukea ja työvälineitä sinulla on käytössäsi auttaessasi lasta, joka on kokenut seksuaalista tai muuta hyväksikäyttöä ihmiskaupassa?

Suomessa ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän alaikäisistä asiakkaista suurin osa on kotoisin konfliktialueilta, kuten Afganistanista, Irakista tai Saharan alapuolisen Afrikan valtioista. He ovat joutuneet pakkotyöhön, pakkoavioliittoon tai seksuaalisen hyväksikäytön kohteeksi.⁹ Suomalaisen nuorten riski altistua ihmiskaupalle liittyy useimmiten vastikkeelliseen seksiin ja nuoren seksuaalisuutta loukkaavan materiaalin levittämiseen internetissä.¹⁰

Kaikki terveydenhuollon ammattihenkilöt ovat velvollisia salassapitosäännösten estämättä viipymättä ilmoittamaan kunnan sosiaalihuollosta vastaavalle toimielimelle, jos he ovat tehtävässään saaneet tietää lapsesta, jonka hoidon ja huolenpidon tarve, kehitystä vaarantavat olosuhteet tai oma käyttäytyminen edellyttää mahdollista lastensuojelun tarpeen selvittämistä.

Lastensuojelulaki 13.4.2007/417

Joutsenon vastaanottokeskus toimii yhteistyössä lastensuojeluviranomaisten kanssa ihmiskaupan uhriksi joutuneen lapsen ja uhrin mukana seuraavan lapsen auttamisessa. Ilman huoltajaa olevalle auttamisjärjestelmään otetulle lapselle määrätään edustaja siten kuin 5 luvussa ja kotoutumisen edistämisestä annetun lain (1386/2010) 7 luvussa säädetään.

Laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta sekä ihmiskaupan uhrin tunnistamisesta ja auttamisesta 4. luku 38 e § (10.4.2015/388)

⁹ Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän tilannekatsaus 1.1.–31.12.2017, s.8.

¹⁰ Nettivihje, Pelastakaa lapset ry, Nettivihje.fi.

1.3 Ihmiskaupan vastainen työ Suomessa

Ihmiskaupan uhreja tunnustetaan Suomessa vuosittain kasvava määrä. Viranomaisten tietoon tulleiden ihmiskaupan uhrien määrä on noussut lyhyessä ajassa 50 henkilöstä 160 henkilöön vuodessa, mutta on syytä epäillä, että uhrien todellinen luku on moninkertainen. Suomessa on havaittu eniten työperäistä ja seksuaalista hyväksikäyttöä, mutta myös esimerkiksi pakkoavioliittoja. Turvapaikanhakijoiden ja ilman oleskelulupaa Suomessa oleskelevien haavoittuvuus ihmiskaupalle on ilmiö, joka on havaittu myös Suomessa.¹¹

Ihmiskaupan trendit Suomessa

Meillä erityisenä piirteenä on ollut, että työperäistä ihmiskauppaa on tunnustettu enemmän kuin seksikauppaa. Hyvä yhteistyö aluehallintovirastojen työsuojeluviranomaisten kanssa on helpottanut ihmiskaupan uhrien löytämistä.

Paperittomilla ja kielteisen turvapaikkapäätöksen saaneilla ihmisillä on suuri riski joutua ihmiskaupan uhriksi. Jatkuvasti löytyy tapauksia, lähinnä ravintolalalta, joissa toteutuu ainakin kiskonnan tapaista työsyryntää. Myös rikollisuuteen pakottaminen on nähtävissä esim. "hit and run"-tyyppisissä murto- ja ryöstöaalloissa ja niihin käytetään alaikäisiä nuoria.

Måns Enqvist, Ihmiskaupan torjunnasta vastaava poliisitarkastaja, Poliisihallitus

¹¹ Vuonna 2018 Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmässä oli 455 asiakasta. Uusia asiakkuuksia luvusta on 163, heistä 10 alaikäisiä. Uusista asiakkaista 45 % oli joutunut ihmiskaupan uhriksi konfliktialueella, erityisesti Afganistanissa, Irakissa, Libyassa ja Somaliassa. Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän tilannekatsaus 1.1.–31.12.2018.

Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä¹² on kansallinen viranomaisjärjestelmä, jonka tehtävä on järjestää uhreille apua ja varmistaa uhrin oikeuksien toteutuminen. Auttamisjärjestelmää saa neuvoja ja apua myös anonyymisti ja ilman asiakastietoja silloin, kun aavistus mahdollisesta ihmiskaupasta herää. Auttamisjärjestelmä raportoi työstään puolivuosittain.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu toimii myös ihmiskaupparaporttoijana¹³, joka seuraa ja arvioi ihmiskaupan vastaista toimintaa, uhrin oikeuksien toteutumista ja tarvittaessa antaa suosituksia, lausuntoja ja neuvontaa. Vuosiraportoinnin lisäksi ihmiskaupparaporttoija tekee laajan selonteon Suomen ihmiskauppatilanteesta eduskunnalle kerran neljässä vuodessa.

Suomessa tehtävää ihmiskaupan vastaista työtä koordinoidaan valtioneuvoston tasolla.¹⁴ Työhön kuuluu kansallinen ihmiskaupan vastaisen työn ohjaaminen ja yhteensovittaminen, ministeriöiden välinen koordinaatio ja ihmiskaupan vastaista työtä tekevien tahojen, mukaan lukien kansalaisjärjestöjen, kanssa tehtävä yhteistyö.

Muita keskeisiä viranomaisia ovat Maahanmuuttovirasto, joka tunnistaa ihmiskaupan uhreja turvapaikkaprosessissa ja myöntää oleskelulupia. Aluehallintoviranomaiset kohtaavat valvontatyössään työperäisen ihmiskaupan uhreja. Poliisi ja rajavalvonta voivat työssään havaita ja tutkia ihmiskauppaa.

Työperäinen ihmiskauppa Suomessa

Työvoiman hyväksikäytössä Suomessa erottuu selvästi kolme suurinta alaa: ravintola-ala, rakennusala ja maatalous. Kaikki kohtaamani työperäisen hyväksikäytön uhrit ovat olleet ulkomaalaisia. Tämä johtuu siitä, että suomalaiset työntekijät tietävät oikeutensa ja heidän on mahdollista irrottautua työsuhteesta, jos se on huono. Tällä hetkellä suurin ulkomaalaisten työntekijöiden ryhmä ovat ukrainalaiset työntekijät. Ravintola-alalla selkeänä piirteenä on, että usein hyväksikäyttäjä on myös ulkomaalainen.

*Kristiina Linna, työsuojelutarkastaja,
Lounas-Suomen aluehallintoviranomainen*

Kansalaisjärjestöt tavoittavat haavoittuvassa asemassa olevia henkilöitä, mukaan lukien ihmiskaupan uhreja, matalan kynnyspalveluidensa kautta. He voivat järjestää tukihenkilötoimintaa, neuvontaa ja palvelunohjausta, kriisityötä, sosiaalipalveluja, turvakotipalvelua ja antaa oikeudellista neuvontaa. Kansalaisjärjestöjen ihmiskaupan vastaisen verkoston jäseniä yhdistää sitoutuminen ihmiskaupan vastaiseen toimintaan ja uhrilähtöiseen auttamistyöhön.¹⁵ Kansalaisjärjestöjen organisoimia moniammatillisia ihmiskaupan vastaisia paikallisverkostoja toimii kirjoittamishetkellä Helsingin lisäksi Oulussa, Kuopiossa, Vaasassa ja Turussa.

12 Maahanmuuttoviraston alainen Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä toimii valtakunnallisesti Joutsenon vastaanotokeskuksesta käsin. www.migri.fi; www.ihmiskauppa.fi

13 www.syrjinta.fi/ihmiskaupparaporttoija

14 www.intermin.fi

15 Rikosuhripäivystys <https://www.riku.fi/fi/rikosuhripaivystys/verkostot/ikv-verkosto/>

1.4 Ihmiskaupan uhrin oikeudet

Ihmiskaupan uhrien, erityisesti naisten ja lasten, suojelemisesta ja auttamisesta määrätään kansainvälisissä sopimuksissa¹⁶ ja EU-lainsäädännössä¹⁷. Suomessa ihmiskaupan uhrilla on erityisasema, josta säädetään laissa kansainvälistä suoje-
lua hakevan vastaanotosta sekä ihmiskaupan uhrin tunnista-
misesta ja auttamisesta eli niin sanotussa vastaanottolaissa¹⁸.

Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä tekee päätöksen oletetun uhrin oikeudesta auttamisjärjestelmän palveluihin. Viranomaiset tekevät myöhemmin varsinaisen ihmiskaupan uhriksi tunnistamisen.

Lain mukaan ihmiskaupan uhrille voidaan tarjota seuraavia palveluita:¹⁹

- 1) neuvonta ja ohjaus
- 2) turvallinen majoitus
- 3) vastaanottoraha tai toimeentulotuki
- 4) sosiaalipalvelut
- 5) terveydenhuoltopalvelut
- 6) tulkki- ja käännöspalvelut
- 7) oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetussa laissa (689/1 997) ja oikeusapulaissa (257/2002) tarkoitettu oikeusapu sekä oikeudellinen neuvonta
- 8) ilman huoltajaa olevan lapsiuhrin vanhemman tai muun hänen tosiasiallisesta huollostaan vastanneen henkilön jäljittäminen
- 9) turvallisen paluun tukeminen.

Auttamistoimet järjestetään ihmiskaupan uhrin yksilöllisen tuen tarpeen perusteella. Auttamistoimissa huomioidaan uhrin ikä, turvaton asema sekä fyysisestä ja psyykkisestä tilasta johtuvat erityistarpeet ja sekä uhrin että auttamistoimia järjestävän henkilöstön turvallisuus.

Auttamistoi- mien järjestämisvastuu

Suomessa ihmiskaupan uhrien auttamisessa toteutetaan kaksijakoista mallia, joka tarkoittaa, että kunnat vastaavat niiden ihmiskaupan uhrien auttamisesta, joilla on kotikunta Suomessa. Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä puolestaan

vastaa niiden ihmiskaupan uhrien palvelujen järjestämisestä, joilla ei ole kotikuntaa.²⁰ Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmää koordinoidaan valtakunnallisesti Maahanmuuttoviraston alaisesta Joutsenon vastaanottokeskuksesta käsin.

Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä ja uhrin kotikunta voivat järjestää auttamistoimet itse tai ostaa ne julkiselta tai yksityiseltä tai kolmannen sektorin palvelujen tuottajalta. Ihmiskaupan uhrin ohjataan pääsääntöisesti asiakkuuteen tavallisiin kunnassa oleviin sosiaali- ja terveystalouteen, mukaan lukien neuvolapalvelut ja kouluterveydenhuolto. Auttamisjärjestelmän lausunnolla valtio voi ELY-keskusten kautta korvata kunnille ihmiskaupan uhrien auttamisesta syntyneitä erityiskustannuksia, esimerkkinä kuntoutuspsykoterapia²¹.

Kiireellinen sairaanhoito, mukaan lukien kiireellinen suun terveydenhuolto, mielenterveyshoito, päihdehoito ja psykososiaalinen tuki on annettava sitä tarvitsevalle potilaalle hänen asuinpaikastaan riippumatta. Kiireellillä hoidolla tarkoitetaan äkillisen sairastumisen, vamman, pitkäaikaissairauden vaikeutumisen tai toimintakyvyn alenemisen edellyttämää välitöntä arviota ja hoitoa, jota ei voida siirtää ilman sairauden pahenemista tai vamman vaikeutumista.

Terveydenhuoltolaki 30.12.2010/1326 50 §

Silloin, kun mahdollinen ihmiskauppa on asiakkaan kohdalla vielä epäselvä, on hänelle kuntalaisuudesta ja maahanmuuttotodistuksesta riippumatta järjestettävä kiireellinen terveydenhoito ja sosiaalituki.²² On huomattava, että kiireellinen terveydenhoito on laajempi käsite kuin päivystyksellinen hoito. Hoidon tarpeellisuuden määrittelee aina terveydenhuollon ammattilainen.

Sosiaalihuoltolain mukaan jokaisella kunnassa oleskelevalla henkilöllä on oikeus saada kiireellisessä tapauksessa hänen yksilölliseen tarpeeseensa perustuvat sosiaalipalvelut siten, ettei hänen oikeutensa välttämättömään huolenpitoon ja toimeentuloon vaarannu. Tällaisia sosiaalipalveluja ovat esimerkiksi tilapäisen asumisen ja muun kiireellisen sosiaalihuollon järjestäminen. Myös ilman oleskelulupaa kunnassa asuvilla lapsilla on oikeus lastensuojelulain mukaisiin palveluihin.²³

16 Kansainvälisen järjestäytyneen rikollisuuden vastaisen Yhdistyneiden Kansakuntien yleissopimuksen lisäpöytäkirja ihmiskaupan, erityisesti naisten ja lasten kaupan ehkäisemisestä, torjumisesta ja rankaisemisesta https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/2006/20060071/20060071_2; Euroopan neuvoston yleissopimus ihmiskaupan vastaisesta toiminnasta https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/2012/20120044/20120044_2

17 Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2011/36/EU 2011 ihmiskaupan ehkäisemisestä ja torjumisesta sekä ihmiskaupan uhrien suojelemisesta <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/PDF/?uri=CELEX:32011L0036&from=EN>

18 Laki kansainvälistä suoje-
lua hakevan vastaanotosta sekä ihmiskaupan uhrin tunnistamisesta ja auttamisesta, 4 luku Auttamisjärjestelmä (10.4.2015/388) <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2011/20110746#L4>

19 Laki kansainvälistä suoje-
lua hakevan vastaanotosta sekä ihmiskaupan uhrin tunnistamisesta ja auttamisesta (10.4.2015/388), 38 a §

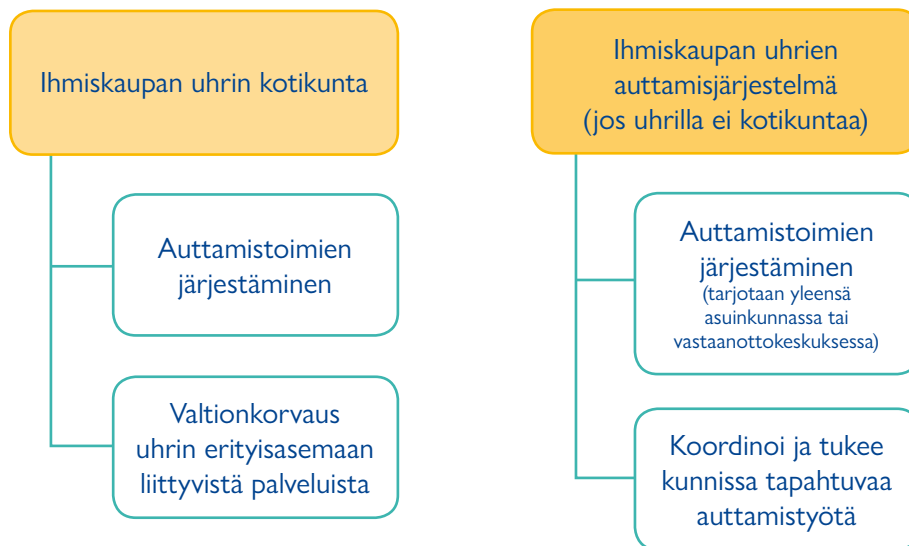
20 Koskenoja M., Ollus N., Roth V., Viuhko M., Turkia L, Tuntematon tulevaisuus. Selvitys ihmiskaupan uhrien auttamista koskevan lainsäädännön toimivuudesta, Valtioneuvoston selvitys ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 24/2018, s.1.

21 Ibid.

22 Suomen perustuslaki 19 § <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/1990731?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=perustuslaki#L2P19>; YK:n Taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus sopimus <https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1976/19760006#idp436803440>

23 Sosiaalihuoltolaki 1301/2014 <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141301>

Auttamistoimien järjestämisvastuu

LYHYESTI – MITÄ ON IHMISKAUPPA

- Ihmiskauppaa voi kuvata tapahtumaketjuna, joka johtaa uhrin hyväksikäyttöön ja tilanteeseen, josta uhrin on mahdotonta päästä pois.
- Uhriksi voi joutua kuka tahansa iästä, sukupuolesta tai kansallisuudesta riippumatta.
- Ihmiskaupan uhreilla on erityisasema ja oikeus apuun ja suojeluun. Kiireellinen terveydenhoito ja sosiaalituki kuuluu kaikille kunnassa oleskeleville.
- Ihmiskaupan uhrien auttamistoimet järjestää kotikunta tai ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä (niille, joilla ei oli kotikuntaa).
- Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä tarjoaa neuvontaa ja apua valtakunnallisesti vuorokauden ympäri: www.ihmiskauppa.fi | 029 54 63 177 (päivystys 24/7).

2. SOSIAALI- JA TERVEYDENHUOLLON AMMATTILAINEN IHMISKAUPAN UHRIN AUTTAJANA

Mitä sosiaali- ja terveysalan ammattilaisten tulee tietää ihmiskaupan uhrien auttamisesta? Millaista on verkostoyhteistyö ihmiskaupan uhrin auttamisessa? Mitkä ovat ihmiskaupan uhrin terveyteen ja hyvinvointiin vaikuttavat riskitekijät ja niiden kerrannaisvaikutukset?

2.1 Sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisen rooli

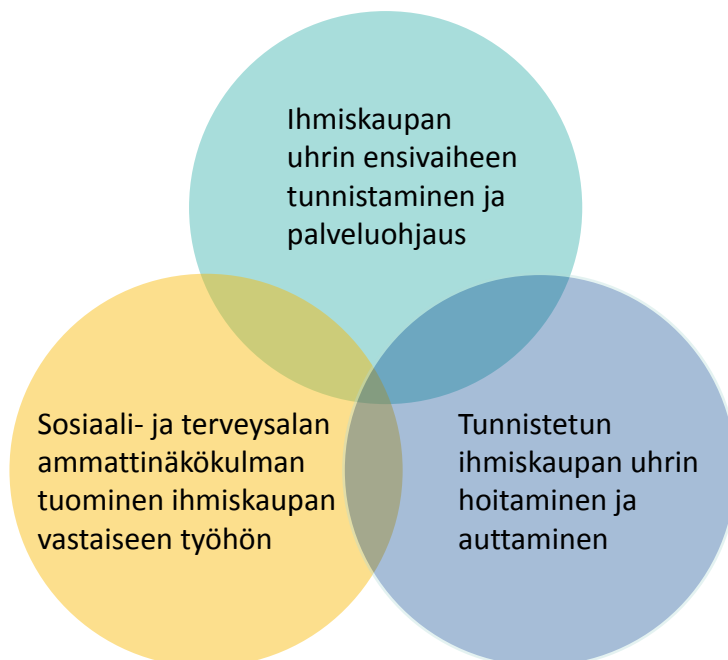
Sosiaali- ja terveysalan ammattilaisen työssä on useita yhtymäkohtia ihmiskaupan uhrien ensivaiheen tunnistamiseen ja auttamiseen. Sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaiset kohtaavat työssään jo tunnistettuja ihmiskaupan uhreja, jotka ohjataan heidän asiakkaikseen. Toisinaan asiakkaan altistuminen ihmiskaupalle voi tulla ilmi asiakassuhteen alussa tai vasta myöhemmin asiakassuhteen aikana. **Terveydenhoito tai sosiaalipalvelut voivatkin olla niitä harvoja tilaisuuksia ihmiskaupan uhrille tulla huomatuksi ja saada apua.**

Sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisilla on myös mahdollisuus havaita ja puuttua hyväksikäytölle altistaviin riskite-

kijöihin ja edistää ihmiskauppaa ennaltaehkäisevää työtä. Esimerkkeinä voisi olla toiminta lasten ja nuorten syrjäytymisen ja koulupudokkuuden ehkäisemiseksi, seksuaalikasvatuksen ja sosiaalisen median turvallisen käytön edistämiseksi sekä varhaisen tuen lastensuojelu-, päihde- ja mielenterveytyö.

Lisäksi sosiaali- ja terveysalan ammattilaisilla voi olla merkittävä rooli oman alansa asiantuntemuksen tuomisessa ihmiskaupan vastaiseen toimintaan. Esimerkiksi ymmärrys siitä, kuinka trauma voi vaikuttaa siihen mitä ihmiskaupan uhri muistaa hyväksikäytöstä voi auttaa esitutkintaviranomaisia ja tuomareita heidän työssään. Sosiaali- ja terveysalan ammattilaisuudesta ja traumainformoidusta työotteesta voi löytää tukea tilanteisiin, joissa ihmiskaupan uhri toistuvasti torjuu avun tai näyttää käyttäytyvän omaa etuaan vastaan.

Sosiaali- ja terveysalan ammattilaisen ja ihmiskaupan vastaisen työn rajapintoja

POHDI

Oletko kohdannut tai epäillyt kohdanneesi ihmiskaupan uhrin? Mitä kysymyksiä silloin heräsi? Kirjaa ylös ja palaa materiaalin luettuasi. Löysitkö vastauksia? Toimisitko nyt eri tavalla?

2.2 Moniammatillinen yhteistyö ihmiskaupan uhrin auttamisessa

Ihmiskaupan uhrilla on tapauskohtaisesti moninaisia tuentarpeita, joihin ei ole tarkoituksenmukaista tai edes mahdollista vastata yhden toimijan tai yksittäisen työntekijän voimin. Ihmiskaupan uhrin tukevaan verkostoon voi kuulua esimerkiksi ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän viranhaltija, kansalaisjärjestön turvakodin työntekijä, kunnan sosiaalityöntekijä, hoitava lääkäri, mahdollisesti myös asianajaja, alaikäisen edustaja, rikostukihenkilö ja poliisin/syyttäjän yhteyshenkilö. Kunkin auttavan tahon olisi lähtökohtaisesti valmistauduttava yhteistyöhön muiden toimijoiden kanssa.

Kansallisella tasolla moniammatillista yhteistyötä ohjaa kansallinen ihmiskaupan uhrin tunnistamis- ja ohjausjärjestelmä²⁴. Ohjausmekanismi eri viranomaisten ja palveluntuottajien välillä on tärkeä, jotta ihmiskaupan uhri ohjautuisi oikea-aikaisesti ja nopeasti tarvitsemansa avun ja tuen piiriin. Sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisten on hyvä tuntee niin kansalliset kuin paikallisetkin toimijat.²⁵

Verkostoyhteistyö

Verkostolla tulisi olla taho, joka koordinoi yhteistyötä ja toimii linkkinä eri tahojen välillä. Tämä tehtävä sopii esimerkiksi virkavastuulla toimivalle ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmälle (järjestelmään hakeutuneet uhrin ilman kotikuntaa) ja kunnan/maakunnan sosiaalityöntekijälle (kuntalaiset ja kunnan alueella oleskelevat uhrin, jotka eivät halua hakeutua auttamisjärjestelmään).

Laajassakin verkostoyhteistyössä ihmiskaupan uhrilla olisi hyvä olla vain yksi tai kaksi hänen luottamuksensa saavuttanutta lähityöntekijää, joihin hänellä on arkipäivän kontakti. Oman sosiaalityöntekijän tai -ohjaajan ohella tämä henkilö voi olla uhrin tukevasta kansalaisjärjestöstä. Lähityöntekijä tukee ihmiskaupan uhrin osallistumista palvelusuunnitteluun ja -toteutukseen.

Verkostoyhteistyö

Me toimimme verkostoyhteistyössä, jossa on mukana eri ammattilaisia, kuten [ihmiskaupan uhrien] auttamisjärjestelmän työntekijöitä ja muita viranomaisia, mutta asiakkaaseen päin toimii vain yksi tai kaksi työntekijää, jotka toimivat keskitetysti turvakodista, koska meillä on asiakkaan kanssa se luottamussuhde ja tuntemus tilanteesta.

Mitä useamman ihmisen kanssa hän [ihmiskaupan uhri] joutuu --- kertomaan uudelleen ja uudelleen tarinaansa, sitä vähemmän luottamusta pysyy syntymään ja sen kautta edistymistä. Pyrimme ja suosittelemme, että myös sama tulkki on koko ajan käytössä.

Helsingissä toimivan Turvakoti Monan työntekijät

Työtapana verkostoyhteistyö ihmiskaupan uhrin auttamisessa tehostaa toimijoiden välistä viestintää ja tukee toimien yhteensovittamista. Tietoisuus verkoston koordinoitua toiminnasta ja yhtenevä viestintä asiakkaan tapaukseen liittyen voi auttaa ihmiskaupan uhrin rakentamaan luottamusta auttamistoimiin ja viranomaistoimintaan. Toiminnan selkeys, ennakoitavuus ja tietosuoja ovat asiakkaan näkökulmasta keskeisiä elementtejä.

24 Julkaisua Suomessa odotetaan 2019

25 Caring for Trafficked Persons. Guidance for Health Providers, International Organization for Migration (IOM), London School of Hygiene and Tropical Medicine (LSHTM), United Nations Global Initiative to Fight Trafficking in Persons (UN.GIFT), 2009, s. 117.

Lastenasiaintalo

Barnahus (islanniksi ”lasten talo”) on pohjoismainen esimerkki alaikäisen ihmiskaupan uhrin auttamisesta verkostoyhteistyöllä. Barnahus on malli väkivaltaa kohdanneiden ja todistaneiden lasten tukemisesta lapsikeskeisellä ja moniammatillisella viranomaisyhteistyöllä. Tavoitteena on auttaa lasta koordinoitusti ja tehokkaasti tavalla, joka ehkäisee lapsen uudelleen traumatisoitumista esitutkinnan ja oikeusprosessin aikana, ja tuo lapsen tarvitsemat viranomaistoiminnot ja palvelut (poliisi, syyttäjät, sosiaalihuolto, lastensuojelu, terveydenhuolto, mielenterveyspalvelut) yhteen lapsiystävälliseksi suunniteltuun tilaan.²⁶

Suomessa ”lastenasiaintalon” mallia on kehitetty Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen koordinoimassa LASTA-hankkeessa (2014–2016). Kyseessä on yhteistyömalli, jossa varmistetaan viranomaisten välinen tiedon jakaminen ja monialainen yhteistyö tilanteissa, joissa epäillä lapsen joutuneen pahoinpitelyn tai seksuaalisen hyväksikäytön kohteeksi.²⁷

Verkostoyhteistyö voi käytännössä tarkoittaa yhteisen tai yhteensovitetun asiakassuunnitelman tekemistä ja suunnitelmallista yhteydenpitoa auttamistoimien eri vaiheissa. Verkstopalaverit tukevat auttamistoimien alkuvaiheen suunnittelua, toteutuksen seurantaa ja esimerkiksi tilanteissa, jossa asiakas siirtyy palvelusta toiseen tai muuttaa toiselle paikkakunnalle.

Niin lasten kuin aikuistenkin kohdalla verkostoyhteistyön tavoitteena on vähentää tilanteita, joissa ihmiskaupan uhri joutuu toistuvasti kertomaan tilanteestaan ja mahdollisesti traumatisoivista kokemuksistaan aina uudelleen eri viranomaisille tai toimijoille.

2.3 Hyväksikäytön kerrannaisvaikutukset terveyteen ja hyvinvointiin

Hyväksikäyttö heikentää monin tavoin ihmiskaupan uhriksi joutuneen terveyttä ja hyvinvointia. Usein kysymyksessä on fyysiseen, psyykkiseen ja sosiaaliseen hyvinvointiin liittyvien terveysriskien kerrannaisvaikutuksista.²⁸ Ihmiskaupan uhri voi altistua terveysriskeille jo ennen ihmiskauppatilannetta, sen aikana ja sen jälkeen. Siksi oireiden alkuperän selvittäminen ja uhrin hyvinvoinnin edistäminen voi vaatia paljon aikaa.

Esimerkki työperäisen ihmiskaupan kerrannaisvaikutuksista uhrin terveyteen ja hyvinvointiin

Näin esimerkiksi silloin, kun päihderiippuvuutta käytetään ihmiskaupan uhrin värväämiseen tarjoamalla hänen tarvitsemaansa ainetta vastikkeeksi työstä tai palveluista. Ihmiskaupan aikana riippuvuus voi vahvistua, käytön turvallisuuteen liittyy eneneviä riskejä, ja samalla vieroitukseen tai hoitoon hakeutuminen voidaan estää. Päihderiippuvuuden sekä fyysisestä ja psyykkisestä hyväksikäytöstä aiheutuvat terveyden ja hyvinvoinnin ongelmat vaikuttavat vielä pitkään ihmiskauppatilanteesta poispääsyn jälkeenkin.

26 Olivia Lind Haldorsson, Barnahus Quality Standards Guidance for Multidisciplinary and Interagency Response to Child Victims and Witnesses of Violence, Council of the Baltic Sea States Secretariat and Child Circle, 2017, s.12.

27 <https://thl.fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/erityiskysymykset/pahoinpitely-ja-seksuaalinen-hyvakskaytto/lasta-malli>

28 Caring for Trafficked Persons. Guidance for Health Providers, International Organization for Migration (IOM), London School of Hygiene and Tropical Medicine (LSHTM), United Nations Global Initiative to Fight Trafficking in Persons (UN.GIFT), 2009, s.16.

RISKITEKIJÄ	MAHDOLLINEN SEURAAMUS
Fyysinen pahoinpitely	Ruhjeet, haavat, palovammat, luiden murtumat, vakavimmillaan kuolema
Uhkailu, pelottelu, kaltoinkohtelu	Mielenterveyden ongelmat, mm. itsemurha-ajatukset ja -yritykset, masennus, ahdistus, vihamielisyys, takauamat ja tapahtumien uudelleenkokeminen
Seksuaalisuuteen kohdistuva väkivalta	Sukupuolitaudit (ml. HIV), sisäsynnytintulehdus, hedelmättömyys, synnytyskanavan fistula, ei-toivottu raskaus, vaarallinen abortti, heikentynyt lisääntymisterveys
Päihteiden väärinkäyttö: huumeet, lääkkeet, alkoholi	Yliannostus, päihderiippuvuus
Sosiaalisten suhteiden rajoittaminen, psykologinen manipulaatio, henkinen väkivalta	Haitallinen stressi, hoitoon pääsyn vaikeutuminen
Taloudellinen hyväksikäyttö: velkaantuminen, toimeentulo riippuvainen hyväksikäyttäjistä	Ruuan ja juoman puute, ilmastoon/säähän sopimaton pukeutuminen, huono hygienia, riskien ottaminen velan maksamiseksi, ei riittäviä tuloja terveydenhoidon maksamiseksi
Epävarmuus laillisesta statuksesta: pakkorikollisuus, henkilötodistusten/ matkustusasiakirjojen takavarikointi	Rajoitetut mahdollisuudet ja epävarmuus palveluihin hakeutumisessa, mikä johtaa terveydentilan ja hyvinvoinnin heikkenemiseen
Työtapaturmat: Huonot työolot, puutteelliset turvavarusteet, vähäinen koulutus, altistuminen kemikaaleille, bakteereille jne.	Kuivuminen, altistuminen äärimmäiselle kylmyydelle tai kuumuudelle, onnettomuudet, infektiot
Syrjäytyminen: Sosiaalinen eristäminen, syrjintä, kielelliset ja kulttuuriset esteet, vaikeat kulkuyhteydet ja hallinnolliset prosessit	Hoitamattomat vammat ja tulehdukset, heikentynyt yleistila, mielenterveyden ja sosiaalisen hyvinvoinnin ongelmat

Taulukko kirjasta: Caring for Trafficked Persons. Guidance for Health Providers, International Organization for Migration (IOM), London School of Hygiene and Tropical Medicine (LSHTM), United Nations Global Initiative to Fight Trafficking in Persons (UN.GIFT), 2009, s.17.

Mielenterveyteen vaikuttavat tekijät

Ihmiskaupparikoksen luonteeseen kuuluu uhrin omaehtoisuuden ja itsemääräämisoikeuden riistäminen. Uhri tuntee olevansa ansassa, josta ei ole poispääsyä. Petoksen ja valheen paljastuminen voi johtaa itsesyytöksiin, hyväksikäytön kokemukset häpeään ja arvottomuuden kokemuksiin. Samalla on saatettu menettää luottamus toisiin ihmisiin.

Kokemuksiin voi kuulua jatkuvaa stressiä, toistuvaa ja kroonistavaa vaaralle altistumista. Traumaattisten kokemusten ennakoinnattomuus ja kontrolloimattomuus johtaa siihen, että uhri reagoi tapahtuneeseen vielä pitkään tapahtuman jälkeen. Oireisiin voi kuulua traumaperäinen stressioireyhtymä, masennusta, ahdistusta, vihamielisyyttä ja ärsyyntyvyyttä. Itsemurha-ajatukset ja itsemurhayritykset ovat yleisiä.

Fyysiseen terveyteen vaikuttavat tekijät

Ihmiskaupan uhrilla voi olla krooninen tai perinnöllinen sairaus. Hän voi olla altistunut tarttuville taudeille, työtapaturmilta, toistuvalla fyysisellä, psyykkisellä tai seksuaaliväkivallalla, ja kroonisella unen, ruuan ja juoman puutteella. Asiakkaalla voi olla diagnosoimattomia perussairauksia ja myös alun perin yksinkertaiset vaivat ovat voineet edetä pitkälle hoitoon pääsyn pitkittyessä. Oireiden alkuperää voi olla vaikea selvittää.

Ihmiskaupan uhrin kertovat usein seuraavista oireista, joiden alkuperä voi olla somaattinen tai posttraumaattinen:

- päänsärky, väsymys, huimaus
- muistinmenetys
- sukupuolitaudit
- vatsakipu, selkäkipu
- hampaiden terveys
- painon lasku, syömishäiriöt
- univaikeudet ja unettomuus.²⁹

Sosiaaliseen hyvinvointiin vaikuttavat tekijät

Ihmiskaupan uhrin sosiaaliseen hyvinvointiin³⁰ vaikuttavat lähtötilanne sekä ihmiskaupan ja sen jälkeiset olosuhteet ja kokemukset. Ihmiskaupan uhri voi ajautua elämään ja työskentelemään monin tavoin yhteiskunnan ulkolaidoilla³¹, näkymättömissä. Ihmiskaupan kuvaan kuuluu uhrin eristäminen yhteiskunnan, perheen ja ystävien tarjoamista turvaverkosta.

He ovat usein huolissaan perheensä hyvinvoinnista, sillä hyväksikäyttäjät ovat voineet uhkailla perheenjäseniä kotimaassa. Uhri voi myös olla vastuussa perheensä toimeentulosta, tuntee lojaaliutta työn järjestänyttä sukulaista kohtaan tai tuntee tuottavansa pettymyksen perheelleen, jos hän kertoo tilanteestaan. Tämän takia uhri ei välttämättä koe voivansa kertoa asiasta, vaikka hän saisikin pitää jonkinlaista yhteyttä perheeseensä.

Ihmiskaupan uhriksi joutuneiden lasten ja nuorten mahdollisuus koulunkäyntiin voi olla rajoittunut tai olematon. Alhainen koulutustaso ja vähäiset mahdollisuudet päästä eteenpäin elämässä vaikeuttavat pääsyä työmarkkinoille. Pahimmillaan tilanne voi johtaa uusiutuneeseen hyväksikäyttöön ja ihmiskauppaan.

LYHYESTI – IHMISKAUPAN VAIKUTUKSET UHRIN TERVEYTEEN JA HYVINVOINTIIN

- Ihmiskaupan uhri altistuu fyysiseen ja psyykkiseen terveyteensä ja sosiaaliseen hyvinvointiinsa kohdistuville riskitekijöille, jotka vaihtelevat yksilöllisesti ja koetun hyväksikäytön mukaan.
- Riskitekijöiden kerrannaisvaikutuksien takia ihmiskaupan uhri tarvitsee usein pitkäaikaista tukea terveytensä ja hyvinvointinsa vahvistamiseksi vapauduttuaan ihmiskauppatilanteesta.
- Ihmiskaupalla on pitkäkantoisia negatiivisia vaikutuksia lapsen terveyteen ja hyvinvointiin sekä vaikeuksia koulussa ja työelämään kiinnittymisessä aikuisenakin.

29 Caring for Trafficked Persons. Guidance for Health Providers, International Organization for Migration (IOM), London School of Hygiene and Tropical Medicine (LSHTM), United Nations Global Initiative to Fight Trafficking in Persons (UN.GIFT), 2009, s.17-18.

30 ”Yksilöllisen hyvinvoinnin osatekijöiksi taas luetaan sosiaaliset suhteet, itsensä toteuttaminen, onnellisuus ja sosiaalinen pääoma.”: <https://thl.fi/web/hyvinvointi-ja-terveyserot/eriarvoisuus/keskeisia-kasitteita>

31 Caring for Trafficked Persons. Guidance for Health Providers, International Organization for Migration (IOM), London School of Hygiene and Tropical Medicine (LSHTM), United Nations Global Initiative to Fight Trafficking in Persons (UN.GIFT), 2009, s. 18.

2.4 Ihmiskaupan uhrin auttamisen keskeisiä periaatteita

Mitkä ovat ihmiskaupan uhrin auttamisen yleisiä periaatteita? Kuinka luodaan hyvä ja luottamuksellinen asiakassuhde ihmiskaupan uhuriin?

Vahingon ja vaaran välttäminen

Kaiken ihmiskaupan uhrin auttamiseen tähtäävän toiminnan lähtökohtana on oltava, ettei ihmiskaupan uhrille aiheuteta vahinkoa eikä vaaraa (ns. "Do not harm" -periaate). Tämän periaatteen voi laajentaa koskemaan asiakkaan perhettä, esimerkiksi lapsia.³²

Sosiaali- ja terveydenhuollon alalla tämä tarkoittaa kaikkien sellaisten toimien välttämistä, jotka saattaisivat johtaa siihen, että ihmiskaupan uhrin henkilökohtainen turvallisuus vaarantuu tai hänen fyysinen tai psyykinen terveytensä heikentyy.

Ihmiskaupan uhria ei myöskään tule auttaa vastoin hänen tahtoaan (poikkeuksena alaikäiset, joiden kohdalla noudatetaan lastensuojelulakia).

Tässä luvussa alla kuvattujen periaatteiden³³ noudattaminen auttaa välttämään ihmiskaupan uhrille aiheutuvaa vaaraa ja vahinkoa.

Ihmis- ja perusoikeudet

Ihmiskauppa rikkoo ihmisen oikeutta³⁴ vapauteen ja henkilökohtaiseen turvallisuuteen sekä orjuuden, kidutuksen ja epäinhimillisen kohtelun kieltoa. Ihmiskaupan uhrin oikeus yksityisyyteen, kotiin, perheeseen ja vapaaseen liikkuvuuteen voivat vaarantua. Ihmiskaupan uhri ei välttämättä nauti oikeudestaan oikeudenmukaisiin työoloihin, lepoon ja vapaa-aikaan.

Moninaisten ihmisoikeusloukkausten takia sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisen keskeinen tehtävä on toimia niin, että ihmiskaupan uhrin oikeudet voivat toteutua. Asiakkaalle kerrotaan hänen oikeuksistaan ja pyritään yhdessä edistämään niiden toteutumista hänen elämässään.

Keskeistä on varmistaa asiakkaan pääsy vähintään kiireellisen terveyden- ja sosiaalihuollon piiriin. Tarvittaessa selvitetään asiakkaan mahdollisuus ihmiskaupan uhrin erityisaseman perusteella tarjottaviin auttamistoimiin. Lisäksi ihmiskaupan uhria tuetaan silloin, kun hän haluaa hakea oikeutta häneen kohdistuneille oikeuden loukkauksille ja rikoksille.

Yhdenvertainen ja syrjimätön kohtelu

Ketään ei saa syrjiä iän, alkuperän, kansalaisuuden, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, poliittisen toiminnan, ammattiyhdistystoiminnan, perhesuhteiden, terveydentilan, vammaisuuden, seksuaalisen suuntautumisen tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella.

Yhdenvertaisuuslaki 30.12.2014/1325

Syrjintä ja syrjäytyminen voivat lisätä riskiä kohdata hyväksikäyttöä ja vaikeuttavat hakeutumista palveluiden ja tuen piiriin. Syrjintäkokemukset voivat vahvistaa ihmiskauppioiden hyödyntämää ihmiskaupan uhrin tuntemaa ulkopuolisuutta yhteiskunnasta. Tämän vuoksi on tärkeää varmistaa haavoittuvassa asemassa olevien ihmisten yhdenvertainen pääsy palveluiden piiriin.

Ensikohtaamisella sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisen kanssa on suuri vaikutus muun muassa siihen, kertooko asiakas kohtaamastaan hyväksikäytöstä. Asiakkaan yhdenvertainen ja kunnioittava kohtaaminen vaatii ammattilaiselta omien ennakkoluulojen ja asenteiden tiedostamista sekä avoimuutta tilanteessa, jossa asiakas sanoo, tekee tai reagoi totutusta poikkeavasti.

Päätöksenteon tukeminen

Ihmiskaupalle on tyypillistä, että sen uhreilta on viety päätösvalta itseään ja omaa elämäänsä koskeviin asioihin. Vapauttuaan hyväksikäyttötilanteesta ihmiskaupan uhri joutuu rakentamaan uudestaan luottamuksen siihen, että hänellä on oikeus omiin ajatuksiinsa ja kehoonsa sekä päätäntävalta omassa elämässään. Pidemmällä tähtäimellä tämä voimaantava lähtökohta vähentää haavoittuvuutta ja riskiä uhuriutua ihmiskaupassa uudelleen.

32 Zimmerman, Cathy and Watts, Charlotte. WHO ethical and safety recommendations for interviewing trafficked women, 2003. http://www.who.int/mip/2003/other_documents/en/Ethical_Safety-GWH.pdf

33 Lisää avuttamisen standardeista esim. Trafficking Survivor Care Standards, Human Trafficking Foundation, 2014 <https://static1.squarespace.com/static/599abfb4e6f2e19ff048494f/t/599eeb6bcf81e06e2cc016e3/1503587187213/Trafficking+Survivor+Care+Standards+2015.pdf,%20s.%2032-34>

34 <http://www.ihmisoikeudet.net/ihmisoikeudet/>; <https://oikeusministerio.fi/perus-ja-ihmisoikeudet>

Muistathan tämän

Älä arvostele tai syyllistä asiakasta tapahtuneesta.

Älä ”kuulustele” asiakasta, ihmiskaupparikoksen selvittäminen kuuluu esitutkintaviranomaisille.

Älä toimi hätäisesti ilman asiakkaan tietoista suostumusta tai ryhdy pelastamaan uhria yksin.

Tee mieluummin näin

Kerro, että hyväksikäyttö ei ole koskaan uhrin syy.

Kuuntele mitä asiakas haluaa kertoa ja esitä tarvittaessa selventäviä kysymyksiä.

Rauhoitu ja toimi yhteistyössä asiakkaan kanssa. Muista mahdollisuus konsultoida asiantuntijoita.

Ihmiskaupan uhria voi tukea seuraavilla tavoilla:

- Rauhallinen ja asiakkaaseen keskittyvä läsnäolo luo turvallisen ilmapiirin.
- Kunnioita uhrin aiemmin tekemiä valintoja: ne on tehty niistä lähtökohdista käsin ja sen tiedon pohjalta, joka hänellä on ollut käytössään silloisessa elämäntilanteessaan.
- Tue päätöksentekoa antamalla (omakielistä tai ammattimaisesti tulkattua) tietoa hänen oikeuksistaan ja miettimällä yhdessä eri vaihtoehtoja.
- Kuuntele asiakasta: millaista apua ja tukea hän kokee tarvitsevansa.
- Ota asiakas kumppaniksi oman hoito- tai asiakassuunnitelmansa toteuttamisessa. Tämä vahvistaa asiakkaan elämän hallintaa ja voimaannuttaa.³⁵
- Lupaa vain sellaista, mitä voit pitää.
- Toimi vain asiakkaan suostumuksella.
- Huomioi asiakkaan voimavarat ja mahdollisesti vaihteleva toimintakyky. Usein ihmiskaupan uhri hyötyy kädestä pitäen -ohjauksesta ja tuesta.

Edetään asia kerrallaan

Tärkeää on, että ihmiskaupan uhrille ei tuputeta heti liikaa tietoa Suomen eri järjestelmistä ja Kelan lomakeista vaan mennään pala palalta ja hoidetaan asiat kuntoon yksi kerrallaan. Muistetaan, että annetaan ihmisen tehdä itse päätökset. Tärkeää on myös selittää henkilölle aina tarkasti ja rauhallisesti, minne mennään, miksi mennään ja mitä siellä tehdään. Heidän perusluottamuksensa on hyvin vähäinen ja epäselvät käynnit eri virastoissa ja eri ihmiset aiheuttavat sekaannusta ja pelkoa. Kannattaa puhua asiakkaan kanssa, ei lähettää tekstaria ”aika siellä ja siellä, mene sinne” ilman, että hän tietää mistä on kyse ja miksi.

Turvakoti Monan työntekijät

³⁵ Lisää asiakaslähtöisyydestä esim. <https://blogit.metropolia.fi/uudistuva-sosiaalialan-osaaminen/2014/01/21/asiakaslahtoisuus-sosiaalialalla/>

Salassapitovelvollisuus

Sosiaali³⁶- ja terveydenhuollon³⁷ ammattilaisten salassapitovelvollisuus ei ole useinkaan tuttu asia muualta Suomeen tulleen ihmiskaupan uhrin kohdalla. Hän voi pelätä, että hänen hyväksikäyttäjänsä saa tietää, mitä hän on vastaanotolla ker-tonut. Onkin hyvin tärkeää kertoa salassapito- ja vaitiolovelvollisuudesta, mutta myös siihen liittyvistä rajoituksista, joita voivat olla esimerkiksi asiakkaan henkeä ja terveyttä uhkaava rikos tai lastensuojeluilmoitus.

Kun todennäköisesti tarvitaan muunkin työyhteisön panosta, kerro asiakkaalle, että muu hoitava henkilökunta saa tietää hoidon kannalta tarpeellisen tiedon.

Tietosuoja

Ihmiskaupan uhrin asiakastietoja sosiaali- ja terveydenhuollossa suojaavat samat säädökset kuin muitakin asiakkaita.³⁸ Ihmiskaupan uhrilla on myös oikeus itseään koskevaan tietoon.³⁹ Asiakkaan kanssa on syytä käydä läpi se, mitä tietoja hänestä kirjataan ylös ja miksi, kenellä on pääsy tietoihin (jos hyväksikäyttäjällä on esimerkiksi asiakkaan pankkitunnukset, hän pääsee katsomaan tietoja) ja kuinka asiakas pääsee niitä itse katsomaan.

Silloin kun asiakkaan auttaminen niin vaatii, voidaan asiakkaalta pyytää suostumusta tietojen jakamiseen. Tällöin on kerrottava, mitä tietoa jaetaan ja miksi. Esimerkkinä on asiakkaan esittäminen ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän asiakkaaksi tai yhteydenotto terveydenhuollon ja sosiaalipäivystyksen välillä kriisimajoituksen tai muun kiireellisen tuen järjestämiseksi.

Tietojen jakamisessa on oltava erityisen huolellinen.

Huomioi esimerkiksi seuraavat asiat:

- Jos on mahdollista, laitetaan yksityinen viesti tai soitetaan seuraavaksi vastaanottavalle työntekijälle.
- Kantapalvelussa voi käyttää viivästettyä asiakaskirjausta. Riskitietoihin on hyvä kirjata ”haavoittuvassa asemassa”, ei suoraan ”ihmiskaupan uhri”.
- Kaikissa viesteissä muille yhteistyötahoille tulee olla merkintä ”salassapidettävä”.
- Varmistu siitä, että arkaluontoista tietoa sisältävä paperinen kirje ei mene esimerkiksi hyväksikäyttäjän luettavaksi, mikäli asiakas asuu tai oleskelee samassa osoitteessa hänen kanssaan.⁴⁰

LYHYESTI – AUTTAMISEN KESKEISIÄ PERIAATTEITA

- Yhdenvertainen ja ystävällinen kohtelu edesauttaa hakeutumista sosiaali- ja terveydenhuollon palveluihin ja voi helpottaa hyväksikäytöstä puhumista.
- Tue asiakkaan päätöksentekoa kertomalla hänen oikeuksistaan ja vaihtoehtoista ymmärrettävästi (omakielinen materiaali, ammattitulkkaus).
- Kerro asiakkaalle sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisen salassapitovelvollisuudesta ja potilas- ja asiakastietoja koskevasta tietosuojasta.
- Toimi kaikessa niin, että uhrille ei aiheudu vahinkoa tai vaaraa.
- Ihmiskaupan uhria ei tule altistaa tiedotusvälineiden tai median haastatteluille, koska hänen henkilöllisyytensä ja tilanteensa paljastuminen voi aiheuttaa hänelle vakavaa ja pysyvää vahinkoa.

36 Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000

37 Laki terveydenhuollon ammattihenkilöistä 28.6.1994/559

38 Uudessa tietosuojalainsäädännössä on erikseen mainittu ”riskiperusteisuus”. Mitä suurempia riskejä henkilötietojen käsittely voi aiheuttaa, sitä enemmän velvollisuuksia henkilötietojen käsittelyyn liittyy. Tietosuojavaltuutetun toimisto https://tietosuoja.fi/artikkeli/-/asset_publisher/uuden-tietosuojalainsaadannon-soveltaminen-alkaa-huomenna

39 Laki potilaan asemasta ja oikeuksista 17.8.1992/785;

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000

40 Ihmiskaupan uhrin ensivaiheen tunnistaminen ja palveluohjaus 2. Ohje sosiaali- ja terveysalan ammattilaisille, IOM, 2018, p. 9.

2.5 Erityisiä huomioita asiakastyössä

2.5.1 KULTTUURISENSITIIVISYYS IHMISKAUPAN UHRIN AUTTAMISESSA

Miten moninaisista kulttuuritaustoista tulevien ihmiskaupan uhrien tarpeita voidaan huomioida? Miten voidaan lisätä molemminpuolista ymmärrystä asiakkaan tilanteesta tai tarvittavista toimenpiteistä?

Ei ole olemassa yhtä ainoaa muottia tai profiilia ihmiskaupan uhrille. Ei myöskään ole yhtä ainoaa oikeaa tapaa kohdata ja auttaa ihmiskaupan uhria. Keskeistä on tehdä sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut helposti saavutettaviksi haavoittuvassa asemassa oleville ja kohdata asiakas omana itsenään.

Kulttuurisensitiivisyys tarkoittaa ammattilaisen kulttuurisesti kunnioittavia vuorovaikutustaitoja ja arvostavaa sekä sanallista että sanatonta kohtaamista ja viestintää ammattilaisen ja asiakkaan välillä.⁴¹

On suositeltavaa käyttää hetki aikaa vastaanoton alussa ja selvittää millaisia ennako-odotuksia asiakkaalla on ammattilaisen antaman tuen ja hoidon suhteen. Tämä osoittaa aitoa kiinnostusta asiakkaan tilannetta kohtaan. Samalla se auttaa ennaltaehkäisemään erilaisista odotuksista ja ymmärryksestä johtuvia väärinkäsityksiä, joiden selvittämiseen voi myöhemmin joutua käyttämään paljonkin aikaa.

Seuraavilla kysymyksillä voi edistää kulttuurienvälistä viestintää ja ymmärrystä vastaanotolla ja hoitotilanteessa:

- 1) Minkä asian/ongelman takia hakeudut hoitoon? Kuinka kuvailisit asiaa/ongelmaa?
- 2) Mistä ajattelet asian/ongelman johtuvan?
- 3) Milloin asia/ongelma alkoi ja miksi?
- 4) Kuinka asia/ongelma vaikuttaa sinuun?
- 5) Mikä asiassa huolettaa sinua eniten? Kuinka paljon/kuinka kauan asia on vaivannut sinua?
- 6) Millaista apua toivoisit ongelmaasi? (ennakko-odotukset)

Asiakkaan odotuksia peilaten ammattilainen voi kertoa omasta näkemyksestään tai diagnoosistaan tavalla, joka on helpommin vastaanotettava myös silloin kun se ei vastaa täysin asiakkaan omaa käsitystä. Kulttuurisensitiivinen lähestymistapa tukee asiakkaan sitoutumista hoitoon ja auttamistoimiin.⁴²

POHDI

Miten sukupuolirooleihin liittyvät käsitykset voivat vaikuttaa ihmiskaupan uhrin kokemukseen pakkoavioliitosta? Miten lähestyisit aihetta kulttuurisensitiivisesti asiakastilanteessa?

LYHYESTI – KULTTUURISENSITIIVISYYS IHMISKAUPAN UHRIN AUTTAMISESSA

- Asiakkaan terveyteen ja hyvinvointiin liittyvien käsitysten ja hoitoon/tukeen liittyvien ennako-odotusten selvittäminen ja huomioiminen heti asiakassuhteen alussa säästää mahdollisilta väärinkäsityksiltä.
- Kulttuurisensitiivinen lähestymistapa on voimauttava, sillä asiakas kohdataan arvostavasti ja oman tilanteensa asiantuntijana.
- Sitoutuminen hoito- tai palvelusuunnitelmaan vahvistuu vuoropuhelun ja yhteisymmärryksen kautta.

⁴¹ Pakolaisten mielenterveyden tukeminen Suomessa – PALOMA-käsikirja, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki, 2018, s. 113.

⁴² Caring for Trafficked Persons. Guidance for Health Providers, International Organization for Migration (IOM), London School of Hygiene and Tropical Medicine (LSHTM), United Nations Global Initiative to Fight Trafficking in Persons (UN.GIFT), 2009, sivut 43-44.

2.5.2 ASIAKKAANA VAMMAINEN IHMISKAUPAN UHRI

Miksi vammaisuus on erityinen haavoittuvuustekijä ihmiskaupassa? Miten huomioit vammaisen uhrin tarpeet?

Vammaisuus⁴³ voi altistaa henkilön hyväksikäytölle ja ihmiskaupalle erityisesti sellaisissa yhteiskunnissa ja yhteisöissä, joissa syrjintä vammaisuuden perusteella on yleistä. Syrjintä voi heikentää koulutukseen pääsyn ja toimeentulon mahdollisuuksia sekä mahdollisuuksia saada tietoa ja neuvoja esimerkiksi työtarjouksen luotettavuuden varmistamiseksi. Syrjintä vaikeuttaa avun hakemista ja saamista tilanteessa, jolloin uhri on vammaisuutensa ja hyväksikäyttökokemuksiensa takia erittäin haavoittuvassa asemassa.

Sopimuspuolet toteuttavat kaikki asianmukaiset toimet suojellakseen vammaisia henkilöitä sekä kotona että kodin ulkopuolella kaikilta hyväksikäytön, väkivallan ja pahoinpitelyn muodoilta, niiden sukupuoleen perustuvat näkökohdat mukaan lukien.

YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista ja sopimuksen valinnainen pöytäkirja, 16. artikla.⁴⁴

Vammaiset lapset ovat erityisen haavoittuvassa asemassa, varsinkin silloin, kun vammaisuus on yhteiskunnassa stigma tai kun vanhemmilta puuttuu taloudellista ja muuta tukea kasvattaa lasta, jolla on erityistarpeita. Tällöin lapsi voi altistua laiminlyönneille ja fyysiselle ja psyykkiselle väkivallalle, pahimmillaan ihmiskaupalle.

Pohjoismaissa aisti- ja liikuntarajoitteisia ihmisiä tiedetään hyväksikäytetyn pakkokerjäämisessä ja prostituutiossa. Hyväksikäyttö voi tapahtua myös esimerkiksi kotitalous- ja maataloustyössä.

Ihmiskaupan aikana vammainen on voinut jäädä ilman tarvittavaa tukea ja lääkitystä. Hän on altistunut kaltoinkohtelulle ja hyväksikäytölle, jonka vaikutukset voivat vahvistaa tai peittää vammaisuudesta tai kehitysvammasta johtuvia oireita. Sosiaalisen tuen tarve on arvioitava kokonaisvaltaisesti ja yksilöllisesti.

Toisinaan voi olla syytä selvittää uhrin vanhemman, huoltajan tai edunvalvojan mahdollista osallisuutta ihmiskauppaan. Tarvittaessa asiakkaan tueksi tulee harkita riippumattoman edustajan hakemista.⁴⁵

Vammaisen uhrin erityisen tarpeen arvioinnissa on huomioitava:

- asumisen esteettömyys ja turvallisuus
- liikkumisen esteettömyys ja tarvittava tuki
- neuvonta ja ohjaus apuvälineiden ja muun tarvittavan tuen saamiseksi
- henkilökohtainen apu päivittäiseen asioiden hoitoon tarpeen mukaan.

LYHYESTI – ASIAKKAANA VAMMAINEN IHMISKAUPAN UHRI

- Vammaisen uhrin pääsy terveydenhuollon (myös mahdollinen lääkitys) ja erityisen tuen piiriin on voinut katketa ihmiskaupan aikana.
- Ihmiskaupasta tapahtuva hyväksikäyttö voi vahvistaa tai peittää vammaisuudesta johtuvia oireita.
- Viestinnän tulee olla esteetöntä ja jatkotoimiini ohjaamisen tuettua.
- Tarvittaessa järjestään asiakkaalle puolueeton luotettava edustaja.

⁴³ ”Vammaisiin henkilöihin kuuluvat ne, joilla on sellainen pitkäaikainen ruumiillinen, henkinen, älyllinen tai aisteihin liittyvä vamma, joka vuorovaikutuksessa erilaisten esteiden kanssa voi estää heidän täysimääräisen ja tehokkaan osallistumisensa yhteiskuntaan yhdenvertaisesti muiden kanssa”, YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista ja sopimuksen valinnainen pöytäkirja, 1. artikla.

⁴⁴ Valtioneuvoston asetus vammaisten henkilöiden oikeuksista tehdyn yleissopimuksen ja sen valinnaisen pöytäkirjan voimaansaattamisesta (astui voimaan 10.6.2016)

⁴⁵ Caring for Trafficked Persons. Guidance for Health Providers, International Organization for Migration (IOM), London School of Hygiene and Tropical Medicine (LSHTM), United Nations Global Initiative to Fight Trafficking in Persons (UN.GIFT), 2009, s. 161–164.

2.5.3 ASIAKKAAN JA HENKILÖKUNNAN TURVALLISUUS

Mitkä tekijät vaikuttavat ihmiskaupan uhrin fyysiseen turvallisuuteen ja turvallisuudentunteeseen? Miten henkilökunnan turvallisuus pitää huomioida?

Ihmiskauppa on rikos, jonka luonne voi vaihdella järjestäytyneestä rikollisuudesta pienen ryhmän tai yksittäisen hyväksikäyttäjän laittomaan toimintaan. Ihmiskauppaajalle uhrin vapautuminen hyväksikäyttötilanteesta merkitsee rikollisen tulon menetystä, häiriötä laittomalle toiminnalle, riskiä rikosvastuuseen joutumisesta ja rikollisen toiminnan edellytyksenä toimivan uhrin kontrollin pettämistä. Ihmiskaupan uhrin riski joutua vaaraan tai väkivallan kohteeksi pyrkessään pois ihmis-kauppatilanteesta vaihtelee.

Silloin, kun uhri haluaa tehdä rikosilmoituksen häneen kohdistuneesta ihmiskaupparikoksesta, poliisi laatii uhka-arvion yhteistyössä ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän kanssa, joka myös auttaa tarvittavissa järjestelyissä. Viranomaiset yhdessä esimerkiksi Rikosuhripäivystyksen kanssa vastaavat oikeuskäsittelyn aikana tarvittavista turvatoimista.

Poliisin rooli turvaajana

[Ihmiskaupan] uhri on numero yksi. Kaikessa. Tiedon antaminen ja avun piiriin ohjaaminen on tärkeintä. Uhrin suostumusta kuunnellen.

Jokaisen sosiaali- ja terveysalan ammattilaisen, joka epäilee, että asiakkaan tilanteessa on kyse ihmiskaupasta, pitäisi uskaltaa ottaa asia puheeksi asiakkaan kanssa ja kertoa hänelle hänen oikeuksistaan ja kehottaa tekemään rikosilmoitus.

Ihmiskauppa on yleisen syyttäjän alainen rikos. Poliisi tekee aina suojaustarpeen arvioinnin, esim. tarvitaanko suojaamistoimenpiteitä oikeudenkäynnissä tai asumiseen liittyviä suojaustoimia. Poliisi on aina yhteydessä [Ihmiskaupan uhrien] auttamisjärjestelmään.

Måns Enqvist, ihmiskaupan torjunnasta vastaava poliisitarkastaja, Poliisihallitus

Ihmiskaupan uhrin fyysinen turvallisuus

Sosiaali- ja terveydenhuollon vastaanotoilla ja asiakastilanteissa ihmiskaupan uhrin fyysinen turvallisuus tarkoittaa vastaanoton tai muun tilan turvallisuutta. Sen takaamisessa voidaan soveltaa kunkin organisaation olemassa olevia turvallisuuskäytäntöjä ja -toimintaohjeita.⁴⁶

Henkilökohtaiseen turvallisuuteen liittyvistä asioista voi kysyä asiakkaalta itseltään, jos hän haluaa ja pystyy asiasta puhumaan.⁴⁷ Suunniteltaessa seurantakäyntejä, siirtymistä toiselle palveluntuottajalle ja kotiuttaessa ja aina asiakkaan niin halutessa voidaan keskustella hänen sekä hänen perheensä turvallisuudesta, kuinka hän voi parantaa turvallisuuttaan, kuinka toimitaan hätätilanteessa ja mistä saa apua. Tavoitteena on lisätä asiakkaan hallinnantunnetta ja toimintakykyä. Neuvonnassa voi soveltaa perheväkivallan turvaamisesta annettuja ohjeita.⁴⁸

Ihmiskaupan uhrin kokema turvallisuuden tunne

Sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilainen voi vaikuttaa ihmiskaupan uhrin kokemaan turvallisuuden tunteeseen omalla hyväksyvällä läsnäolollaan ja luomalla rauhallisen tilanteen, jossa henkilö voi halutessaan ilman häiriöitä kertoa tilanteestaan ja huolistaan. Tunne kuulluksi ja kohdatuksi tulemisesta sekä tieto siitä, että vastaanotolle voi palata niin halutessaan, luovat turvaa.

On tärkeää tukea asiakkaan päätöksentekokykyä ja oman elämän hallintaa.⁴⁹ Käytännössä tämä voi tarkoittaa esimerkiksi sitä, että asiakkaalle annetaan mahdollisuus valita itselleen sopivin asiointiaika- ja paikka. Traumaattisista kokemuksista johtuvien oireiden ja tuntemusten selittäminen voi tukea asiakkaan hallinnan tunnetta omasta kehosta ja mielestä.

POHDI

Mitkä tekijät voivat vaarantaa ihmiskaupan uhrin turvallisuuden? Millainen voisi olla ihmiskaupan uhrin turvallisuussuunnitelmaan?

46 Caring for Trafficked Persons. Guidance for Health Providers, International Organization for Migration (IOM), London School of Hygiene and Tropical Medicine (LSHTM), United Nations Global Initiative to Fight Trafficking in Persons (UN.GIFT), 2009, sivut 90-91.

47 Ibid.

48 Terveyden ja hyvinvoinnin laitos THL https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/tyon_tueksi/lahisuhde_perhevakivallan_ehkaisytyo/puuttuminen_ja_https://thl.fi/documents/605877/1663634/THL+Henkil%C3%B6kohtainen+turvasuunnitelma/dd164008-e3cd-4e8f-900a-3ebc235538b4

49 "Trauma-informed approach", Trafficking in Persons Report, State Department, United States of America, U.S.State Department, 2018, s. 24. <https://www.state.gov/j/tip/rls/tiprpt/2018/282575.htm#4>

Turvallisuuden tunteen tukemisesta

On tärkeää sanoa asiakkaalle heti vastaanoton tai tapaamisen aluksi, että häneltä ei tulla kysymään mitään itse menneistä tapahtumista. Tämä rauhoittaa ihmistä, joka on koko ajan stressaavassa valmiustilassa palaamaan muistoissaan ahdistaviin tapahtumiin.

Hoidossa tulee lisätä mahdollisimman paljon ennakoituvuutta ja vähentää minimiin kaikki arvaamattomuus. Tämän vuoksi traumatisoituneelle ihmiselle on hyvä puhua yksinkertaisesti ja selkeästi. Kun traumatisoituneen henkilön puolustusjärjestelmä aktivoituu, hänen mieleensä ei tallennu mitään, mitä silloin puhutaan. Tilanteen rauhoittamiseksi on erilaisia harjoituksia.

Turvallisen tilan voi luoda siten, että työntekijä ei ole liian lähellä potilasta, mutta ei myöskään liian kaukana. Asiakkaalla tulee aina olla estoton ulospääsy hoitohuoneesta.

Anne Suokas, psykologi, traumapsykoterapeutti, VET, Traumaterapiakeskus

NYKYHETKEEN KIINNITTYMISTÄ JA KESKITTYMISTÄ PARANTAVAT ANKKURIT:

Kiinnitä huomiosi johonkin esineeseen, jonka näet tässä huoneessa ja tarkastele huolellisesti esineen yksityiskohtia (muotoa, väriä, pintaa, kokoa jne.) Käytä tähän riittävästi aikaa. Anna katseesi viipyä esineessä.

Nimeä esineestä mielessäsi kolme ominaisuutta, esimerkiksi ”se on sininen, se on pieni, se on pyöreä”.

Löydät lisää harjoituksia kirjasta: Boon ym. 2011. Traumaperäisen dissosiaatiohäiriön vakauttaminen. Taito-ohjelma potilaille ja terapeuteille.

Henkilökunnan turvallisuus

Aina ihmiskaupan uhrin auttamiseen ei liity henkilökuntaan turvallisuuteen liittyvää uhkaa. Mahdollisista riskeistä on kuitenkin hyvä olla tietoinen ja kertoa niistä vastaanotolla sekä mahdollisten ihmiskaupassa uhrituneiden kanssa työskenteleville.

Ammattilaiset voivat vaikuttaa omaan henkilökohtaiseen turvallisuuteensa seuraavasti:

- Älä jaa henkilökohtaisia tietojasi (osoite, puhelin, sosiaalisen median tilit) asiakkaille tai kerro seikoista, joista sinut ja perheesi voidaan tunnistaa. Älä vie uhria kotiisi.
- Älä kuljeta uhria omalla autollasi hänen majapaikkaansa, tai yritä itse pelastaa häntä tai hänen kohtalotoveriaan.
- Huolehdi omasta tietoturvastasi ja tarvittaessa yhteystietojen salauksesta.
- Jalkautuvassa työssä työskentele tilanteeseen sopien työpareittain ja sovittua työvuoron ilmoittautumis-, raportointi- ja hälytysprotokollaa noudattaen.
- Kehitä ja käytä henkilökohtaiseen turvallisuuteen liittyvien riskien arviointikykyäsi työssä ja vapaa-ajalla.
- Tallenna hätänumerot (ja 112-sovellus) puhelimeesi ja ole valmis käyttämään niitä tarvittaessa.⁵⁰

50 Caring for Trafficked Persons. Guidance for Health Providers, International Organization for Migration (IOM), London School of Hygiene and Tropical Medicine (LSHTM), United Nations Global Initiative to Fight Trafficking in Persons (UN.GIFT), 2009, sivut 91–92.

LYHYESTI – ASIAKKAAN JA HENKILÖKUNNAN TURVALLISUUS

- Tunne oman organisaatiosi turvallisuuskäytännöt ja toimintaohjeet. Ne turvaavat niin asiakkaan kuin henkilökunnankin turvallisuuden.
- Luo asiakastilanteeseen luottamuksellinen ja turvallisuudentunnetta tukeva ilmapiiri.
- Kysy asiakkaalta, tunteeo hän olevansa turvassa ja mitä toivomuksia hänellä on. Huomioi myös asiakkaan lapset ja perheenjäsenet, jotka voivat elää turvauhan alaisina.
- Noudata salassapitovelvollisuutta ja tietosuojan vaatimuksia (myös saattajien ohjaaminen pois asiakastilanteesta) ja kerro niistä asiakkaalle.
- Järjestä ihmiskaupan uhrin tunnistamiseen ja tukitoimiin liittyvät järjestelyt huomaamattomasti ja uhrin yksityisyyttä kunnioittaen. Konsultoi tarvittaessa ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmää tai asiantuntevia järjestöjä.
- Henkeä ja terveyttä uhkaavassa tilanteessa uhria suojaa poliisi.

2.5.4 TYÖSKENTELY TULKIN VÄLITYKSELLÄ

Milloin tarvitaan tulkkiä? Mitä tulee huomioida tulkin valinnassa ja käytössä?

Suomessa tavattujen ihmiskaupan uhrien joukossa on henkilöitä, jotka eivät osaa riittävästi suomen tai ruotsin kieltä asioidakseen sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisten kanssa ilman tulkkausapua. Tällöin on syytä varata vastaanotolle tai asiakastapaamiseen ammattitulkki. Ilman ajanvarausta vastaanotolle tai tapaamiseen saapuvan henkilön tulkkausapuna voi käyttää puhelintulkkausta tai mobiilitulkkauspalveluja, joiden avulla tulkin saa välittömästi käyttöönsä. Asiakkaalle kannattaa aina kertoa ammattitulkin salassapitovelvollisuudesta.

Tulkin valinnassa on hyvä kuulla asiakasta. Esimerkiksi seksuaalista hyväksikäyttöä kokeneella voi olla toiveita tulkin sukupuolen suhteen tai hän voi pelätä tiedon leviämistä tutun tai samaan yhteisöön kuuluvan tulkin kautta. Näihin toiveisiin on syytä suhtautua vakavasti ja tarvittaessa vaihtaa tulkkiä.

Saattajien, sukulaisten tai asiakkaan lasten käyttämistä tulkkeina on vältettävä, vaikka se vaikuttaisi tilanteessa helpoimmalta ratkaisulta. Hyväksikäyttöä kokevan henkilön voi olla saattajan läsnä ollessa mahdotonta kertoa todellisesta tilanteestaan.

Puhutusta kielestä riippumatta sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisen ystävällinen ja avoin asenne välittyy asiakkaalle ja auttaa luottamuksellisen asiakassuhteen rakentamisessa.

Muistilista tulkkauksilanteeseen:

- Tarkista, etteivät asiakas ja tulkki tunne toisiaan.
- Kerro asiakkaalle tulkkiä sitovasta salassapitovelvollisuudesta.
- Kysy asiakkaan toiveita tulkkaus suhteen.
- Vältä ammattislangia, vaikeasti ymmärrettäviä/käännettäviä termejä sekä kulttuurisidonnaisia vertauksia ja sanontoja.
- Huomioi, että kaikkea sanomaasi ei ehkä voida kääntää sanasta sanaan. Tulkki kääntää sanomasi keskeisen asiasisällön.
- Tulkattunakin puhe kohdistetaan asiakkaalle, ei tulkille.
- Puhu rauhallisesti ja selkeästi. Tauota puhe korkeintaan parin kolmen lyhyen lauseen pätkiin.
- Varmista, että tulkki ymmärtää sanomasi oikein.
- Älä keskustele tulkin kanssa tulkkauksilanteessa, jottei asiakas tunne itseään ulkopuoliseksi.
- Kiinnitä huomiota tulkin asenteeseen asiakasta kohtaan, sillä se välittyy asiakkaalle. Tarkkaile, antaako tulkki asiakkaan puhua omin sanoin vai pyrkiikö tulkki puhumaan asiakkaan puolesta. Tarvittaessa huomauta asiasta.
- Tulkkaus jälkeen kysy asiakkaalta, jos jotain jäi epäselväksi.
- Tulkkaus tilanteen jälkeen voit antaa tulkille palautetta. Kannusta tulkkiä hakemaan työnohjausta tai muuta tukea, jos asiakkaan tilanne tuntuu jäävän vaivamaan.⁵¹

51 Caring for Trafficked Persons. Guidance for Health Providers, International Organization for Migration (IOM), London School of Hygiene and Tropical Medicine (LSHTM), United Nations Global Initiative to Fight Trafficking in Persons (UN.GIFT), 2009, sivut 49-53.

LYHYESTI – TULKKIPALVELUIDEN KÄYTTÖ

- Tunne organisaatiosi käytännöt tulkkipalveluiden tilaamisessa, pidä alueellasi toimivien tulkkipalveluiden yhteistiedot käsillä.
- Käytä ammattitulkkiä (myös puhelintulkkaus tai tulkkaussovellukset) silloin kun sinulla ei ole yhteistä kieltä asiakkaan kanssa. Tämä on tärkeää asiakasturvan ja asiakkaan oikeuksien toteutumisen kannalta.
- Älä käytä asiakasta saattavia henkilöitä tulkkeina. Asiakas ei välttämättä voi kertoa tilanteestaan vapaasti heidän läsnä ollessaan.
- Kunnioita asiakkaan toiveita tulkin valinnassa, hänellä voi olla toiveisiinsa painavat syyt.
- Kerro asiakkaalle ammattitulkkiä sitovasta salassapitovelvollisuudesta.
- Tulkattaessa puhu rauhallisesti, selkeästi ja lyhyesti. Näin tulkki ehtii kääntää sanomasi.
- Vaikka tulkki kääntää puheesi, kohdistu huomiosi ja sanasi asiakkaalle.
- Muista, että kehonkieleesi viestii ystävällisestä ja avoimesta suhtautumisestasi myös silloin kun yhteinen kieli puuttuu.

3 IHMISKAUPAN UHRIN SOSIAALISEN HYVINVOINNIN TUKEMINEN

3.1 Sosiaalityön ammattilainen ihmiskaupan uhrin tukena

Miten sosiaalityön ammattilainen voi työllään edistää ihmiskaupan uhrin sosiaalista hyvinvointia? Millaista tukea ihmiskaupan uhri tarvitsee?

Ihmiskaupan uhrin auttaminen kunnissa on vahvasti osa sosiaalityötä⁵². Sosiaalityöntekijä rakentaa kokonaiskuvan asiakkaansa tilanteesta ja koordinoi asiakassuunnitelman mukaiset yksilölliset auttamistoimet, joita voidaan toteuttaa yhdessä Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän ja kansalaisjärjestöjen kanssa. Sosiaalityöntekijä ja sosiaaliohjaaja auttavat ihmiskaupan uhria navigoimaan palveluverkostossa neuvoen ja käytännön ohjauksella.

Palvelutarpeen arviointi

Ihmiskaupan uhrille tehdään palvelusuhteen alussa kokonaisvaltainen tuentarpeen arviointi ja sen pohjalta asiakassuunnitelma. Kiireellisen avun tarve arvioidaan välittömästi. Lisäksi tehdään viipymättä palvelutarpeen arviointi.

Ihmiskaupan uhrin voidaan katsoa olevan ns. erityistä tukea tarvitseva henkilö/asiakas, koska palvelutarve on usein yhtäaikaista ja moninaista. Tällöin laaja-alaisen tuen tarpeen arvioinnin tekee virkasuhteessa oleva sosiaalityöntekijä⁵³ siinä kunnassa, jossa uhri asuu tai oleskelee.

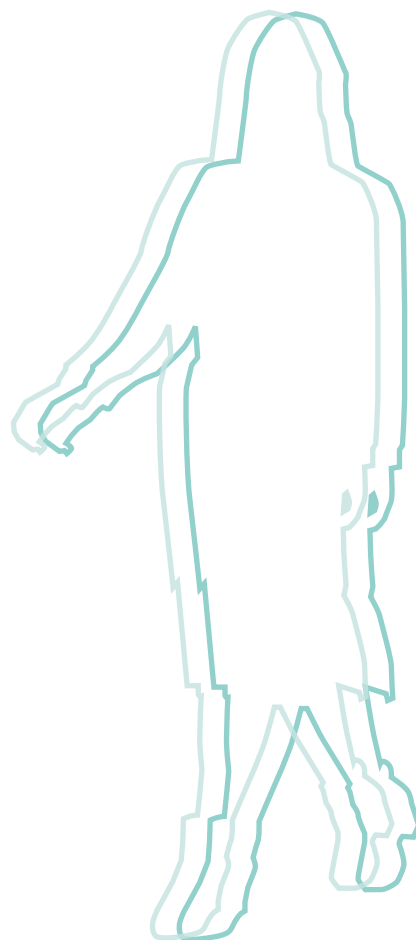
Arviointia tehtäessä on kunnioitettava asiakkaan itsemääräämisoikeutta ja otettava huomioon hänen toiveensa, mielipiteensä ja yksilölliset tarpeensa. Erityistä huomiota on kiinnitettävä lasten ja nuorten sekä erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden itsemääräämisoikeuden kunnioittamiseen.

Sosiaalihuoltolaki 30.12.2014/1301

Tuen tarpeen arviointi tehdään yhdessä asiakkaan kanssa. Arviointi voidaan laatia yhteistyössä Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän kanssa silloin, kun asiakas on halunnut haikautua ja on otettu järjestelmän asiakkuuteen.

Arvioinnin osana käydään läpi ihmiskaupan uhrin oikeudet, velvollisuudet ja palveluvaihtoehdot paloitellen ne helposti ymmärrettäviin ja konkreettisiin kokonaisuuksiin edeten asia ja toimenpide kerrallaan. Tarvittaessa käytetään apuna visuaalista ja omakielistä materiaalia tai ammattitulkkausta. Arviointiin on hyvä varata normaalia enemmän aikaa ja tarvittaessa useampia käyntejä, jos asiakas vaikuttaa kuormittuvan liikaa.

Omatyöntekijän osoittaminen ihmiskaupan uhrille on suositeltavaa, jotta voidaan rakentaa pitkäjänteistä luottamuksellista suhdetta asiakkaaseen.

⁵² Koskenoja M., Ollus N., Roth V., Viuhko M., Turkia L, Tuntematon tulevaisuus. Selvitys ihmiskaupan uhrien auttamista koskevan lainsäädännön toimivuudesta, Valtioneuvoston selvitys ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 24/2018, s.105.

⁵³ Sosiaalihuoltolaki 30.12.2014/1301

Asiakassuunnitelma

Asiakassuunnitelma tulee laatia kaikille ihmiskaupan uhreille riippumatta heidän kansalaisuudestaan tai maahanmuuttotatuksesta.

Suunnitelma yhteensovitetään terveydenhuollon, työelämäpalveluiden, ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän ja järjestöjen tarjoaman tuen kanssa.

*--- voidaan asiakkaan suostumuksella laatia sosiaali-
huollon ja muiden hallinnonalojen palveluja ja tukitoi-
mia koskeva yhteinen suunnitelma, jossa on suunnitel-
man laatimiseen ja käyttöön nähden tarpeellisia tietoja.*

Sosiaalihuoltolaki 30.12.2014/1301

Suunnitelman laatimisen ja toteuttamisen aikana on suositeltavaa hyödyntää mahdollisuutta verkostokokouksiin, joissa edustettuina ovat asiakkaan kanssa toimivat viranomaiset ja häntä tukevat järjestöt. Näin tieto asiakassuunnitelman etenemisestä ja muutostarpeista välittyy parhaiten ilman, että asiakas joutuu toimimaan tiedonvälittäjänä.

Asiakassuunnitelma on syytä tehdä riittävän joustavaksi, jotta asiakkaan muuttuvat tarpeet voidaan huomioida. Suunnitelmassa voidaan tarkastella lyhyen aikavälin akuutteja tarpeita (perustarpeet, turvattu asuminen, terveydenhoito, lastensuojelu) ja hahmotella jo pidemmän aikavälin tarpeita esimerkiksi kuntoutukseen, koulutukseen ja työelämään liittyen.

Asiakassuunnitelma tehdään, vaikka ulkomaan kansalaisen asiakkaan oleskelustatus Suomessa olisi vielä epävarma. Suunnitelma sisältää varautumisen kotoutumistoimiin, perheenyhdistämiseen tai mahdolliseen turvallisen paluun järjestämiseen kotimaahan sekä riskiarvion paluun turvallisuudesta.

Millaisissa olosuhteissa Suomessa kohtaamasi ihmiskaupan uhrin ovat eläneet ja asuneet?

Minulle muistuu mieleen vihannespakkaamon lattialla, patjalla asuva mies. Hänen piti olla jatkuvassa valmiudessa heräämään, kun rekka toi uusia juureksia ja vihanneksia. Hänen työaikansa ja vapaa-aikansa välillä ei ollut mitään eroa.

Maataloustapauksista muistan myös, että eräät työntekijät asuivat lokakuussa hökkelissä, joka oli tehty mansikkamuovista. WC:ta ei ollut lainkaan ja he kävivät metsässä tarpeillaan. Pihassa oli vanha saunan pata, johon vesi lämmitettiin haloilla. Siinä he peseytyivät. Hökkelissä oli pieni kaasuhella, jossa oli kaksi keittolevyä, joissa saattoi laittaa ruokaa. Mukanani oli palotarkastaja, joka välittömästi kielsi asumisen.

Etnisissä ravintoloissa on monissa kellarikerros, jossa työntekijät nukkuvat patjalla.

Toivon, että ymmärrettäisiin, että nämä tilanteet eivät voi odottaa ja tarvitaan akuutti hätämajoitus jo seuraavaksi yöksi. Monet meidän löytämistämme uhreista ovat olleet miehiä ja heitä on pyritty sijoittamaan päihteidenkäyttäjien asuntoloihin. Se ei ole hyvä vaihtoehto näille ihmisille.

*Kristiina Linna, työsuojelutarkastaja,
Lounais-Suomen aluehallintovirasto*

POHDI

Millaisesta moniammatillisesta yhteistyöstä sinulla on kokemusta ja kuinka voisit hyödyntää kokemustasi ihmiskaupan uhrin auttamisessa?

3.2 Lapsen edun varmistaminen

Kaikissa lasta koskevista sosiaalihuollon toiminna on ensisijaisesti huomioitava lapsen etu. Tämä tarkoittaa toimenpiteitä, joilla turvataan lapsen tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi, ymmärryksen saaminen, iän ja kehitystason mukainen huolenpito, turvallinen kasvuympäristö, ruumiillinen ja henkinen koskemattomuus, itsenäistyminen ja vastuulliseksi kasvaminen.⁵⁴

Lapsen edun arvioimisen kriteerit ovat johdettavissa YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksesta. Ihmiskaupan uhriksi joutuneen lapsen kohdalla keskeisiä oikeuksia ovat:

- kaikki lapsen ovat yhdenvertaisia (2 art)
- lapsen edun asettaminen etusijalle kaikissa hallinto- ja lainsäädäntöelinten toiminna (3 art)
- lapsikaupan kielto (35 art)
- lapsen suojelu seksuaaliselta hyväksikäytöltä (34 art)
- perheen turvaa vailla olevan lapsen oikeus suojeluun (20 art)
- lapsen oikeus suojeluun ja humanitaariseen apuun hänen anossaansa pakolaisen asemaa (22 art)
- kaltoinkohtelun, hyväksikäytön, kidutuksen tai muun epäasiallisen kohtelun uhriksi joutuneen lapsen toipumisen ja sopeutumien edistäminen (39 art).⁵⁵

Alaikäisten ihmiskaupan uhrien osalta arvioidaan perhetilanne (perheen mahdollinen osallisuus ihmiskaupassa, perheeseen paluun turvallisuus) ja lapsen edun ja turvallisuuden niin salliessa sisällytetään suunnitelmaan perheenjäsenten jäljittäminen ja perheenyhdistäminen/paluu perheen luo.

Tukitoiminna huomioidaan mahdollisuuksien mukaan koko perhe, mukaan lukien ihmiskaupan uhrin lapset. Heidät voidaan huomioida myös silloin, kun he oleskelevat erossa vanhemmastaan toisessa maassa (toimenpiteet perheyhteyden säilyttämiseksi, valmistautuminen mahdolliseen perheenyhdistämiseen oleskelustatuksen varmistuttua).

54 <https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/peruspalvelut/sosiaalipalvelut/sosiaalipalvelujen-jarjestaminen/lapsen-etu>; Sosiaalihuoltolaki 1301/2014, 5 §

55 <http://lapsiasia.fi/tata-mielta/lausunnot-2/lausunnot-2014/lapsiasia-avaltuetun-vastaukset-kysymyksiin-koskien-ihmiskaupan-uhrien-tunnistamiseen-ja-auttamiseen-liittyvien-lapsivaikutusten-arvioinnista/>

3.3 Sosiaalisen tuen erityispiirteitä

Akuutissa kriisitilanteessa, esimerkiksi hyväksikäytöstä juuri vapauduttuaan, ihmiskaupan uhri voi tarvita sosiaalipäivystyksen kautta **kiireellistä majoitusta, ruokaa ja vaihtovaatteita**.

Sosiaalityöntekijän velvollisuus on **neuvoa ja ohjata** asiakasta, kertoa hänelle, mihin palveluihin hänellä on oikeus, ja varmistaa, että asiakas saa tarvitsemiinsa palveluita.

Ihmiskaupan uhri on oikeutettu tarvitsemiinsa **tulkki- ja käännöspalveluihin**. Suomea tai ruotsia taitamattomalle ihmiskaupan uhrille tuottaa vaikeuksia se, että ohjeet ja kirjeet sosiaalitoimesta toimitetaan kielellä, jota hän ei ymmärrä. Luku- ja kirjoitustaidottomat asiakkaat tarvitsevat erilaista ohjeistusta ja visuaalista viestintää.

Ihmiskaupan uhrin osalta tulee varmistua, että **hänen asuntonsa on tilanteeseen nähden turvallinen**. Tulee kartoittaa ja pohtia turvakotivaihtoehdot tai muut mahdolliset turvaamistoimet (esim. alue, jossa asuu). Joidenkin uhrien asuntoihin joudutaan asentamaan erityisiä turvalukkoja ja turvallisuusvälineistöä, joiden kuluja voidaan periä takaisin valtiolta ELY-keskusten kautta.⁵⁶

Usein ihmiskaupan uhrilla ei ole vapauduttuaan heti mahdollisuutta tai kykyä hankkia toimeentuloaan, vaan hän tarvitsee siihen tukea. Ihmiskaupan uhrin, joilla ei ole Suomessa kotikuntaa ovat oikeutettuja **vastaanottorahaan**. He, joilla on kotikunta, on oikeus saada **toimeentulotukea**.

Ihmiskaupan uhri voi tarvita **oikeudellista neuvontaa ja oikeusapua**. Sosiaalityöntekijän tehtävä on ohjata ihmiskaupan uhri rikoksen uhrin tukipalveluihin esimerkiksi Rikosuhripäivystyksen kautta. Sieltä asiakas voi saada esimerkiksi maksutonta neuvontaa rikosasian käytännöistä ja oman tukihenkilön. On tärkeää, että asiakkaalla on ihmiskauppaan perehtynyt avustaja. Sellaisen löytämisessä auttavat Rikosuhripäivytys ja Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä.

Ilman huoltajaa olevan **lapsiuhriin vanhemman**, tai muun hänen tosiasiallisesta huollostaan vastanneen henkilön, **jäljittäminen** tehdään Maahanmuuttoviraston toimesta silloin, kun se ei ole lapsen edun vastaista tai vaaranna hänen turvallisuuttaan. Lapsen ja hänen edustajansa näkemykset otetaan huomioon ennen jäljittämisprosessin aloittamista.⁵⁷

Ihmiskaupan uhrilla on oikeus **turvalliseen paluuseen kotimaahansa**. Paluun voi järjestää kotikunta, Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä tai tukea voi pyytää Kansainväliseltä siirtolaisuusjärjestöltä (IOM)⁵⁸. IOM:n järjestämän paluun edellytys on vapaaehtoisuus ja henkilön itsensä tekemä päätös palata. Asiakas voi perua paluun missä tahansa vaiheessa ennen lähtöä Suomesta. Ennen paluun järjestämistä tehdään arvio ihmiskaupan uhrin turvallisuuteen kohdistuvista riskeistä. Usein uhrin ei ole turvallista palata kotiinsa tai kotipaikkakunnalleen, ja hänelle on etsittävä uusi kotipaikka. Lisäksi kartoitetaan ja järjestetään tarvittavat ja kotimaassa saatavilla olevat tukitoimet, hankitaan asianmukaiset matkustusasiakirjat (myös mukana matkustaville lapsille) ja tarvittaessa järjestetään saattaja tai lentokenttäavustaja matkalle. Turvallisen paluun yksi edellytys ja uudelleen uhritumista ehkäisevä tekijä on asianmukainen ja riittävän pitkä paluun jälkeinen tuki.⁵⁹

Lapsen palatessa ilman huoltajaa on käytössä lisäksi erityisiä turvatoimenpiteitä: perheen tilanne ja kyky huolehtia lapsesta paluumaassa arvioidaan ja lapsen edustajalta varmistetaan, onko paluu lapsen edun mukaista.

[Ihmiskaupan uhria auttavat eteenpäin] verkostot, ystävyyssuhteet, tärkeät ihmiset, tukihenkilöt. Sellaisilla ihmisillä, joilla on uskoa tulevaan, on parhaat selviämismahdollisuudet. Monille tärkeää on jatkaa eteenpäin ja päästä töihin.

Helsingissä toimivan Turvakoti Monan työntekijät

Ihmiskaupan uhrin **toipumista ja yhteiskuntaan uudelleen kiinnittymistä** edesauttavat sosiaaliset verkostot, perhe, ystävät ja iloa ja voimaa tuottavien asioiden tekeminen. On tärkeää auttaa ihmiskaupan uhria löytämään tällaisia voimavaroja. Kun vaikein kriisivaihe on ohi ja akuutit perustarpeet on hoidettu, aletaan suuntaamaan asiakkaan katsetta eteenpäin. Mietitään, mistä hän pitää? Mitä hän on harrastanut? Mistä hän on kiinnostunut? Mistä hän saisi uusia ystäviä?⁶⁰

⁵⁶ <https://kotouttaminen.fi/ihmiskaupan-uhrit>

⁵⁷ http://www.ihmiskauppa.fi/tietoa_auttajille/ihmiskaupan_uhrien_auttamisjarjestelma/ihmiskaupan_uhrien_auttamisjarjestelman_tarjoama_apu

⁵⁸ www.iom.int; www.iom.fi

⁵⁹ The Causes and Consequences of re-trafficking: Evidence from the IOM Human trafficking database, International Organization for Migration (IOM), 2010.

⁶⁰ Hanni Stoklosa, luento 23.8.2018, Healthcare and Human Trafficking: A Doctor's Perspective, Helsinki

4 IHMISKAUPAN UHRIN TERVEYDEN EDISTÄMINEN

Miten ihmiskauppa vaikuttaa uhrin terveydentilaan? Kuinka toteutetaan traumainformoitua työtapaa ihmiskaupan uhrin hoidossa? Mitä erityispiirteitä ihmiskaupan uhreiksi joutuneiden lasten hoidossa on?

4.1 Kokonaisvaltainen terveydentilan arviointi

Ihmiskaupan uhrin terveyteen vaikuttavat tekijät liittyvät aiempiin elinoloihin ja terveyshistoriaan, kotimaan ja mahdollisten kauttakulkumaiden epidemiologiaan (rajat ylittävässä ihmiskaupassa) ja hyväksikäytön kokonaistilanne, mukaan lukien nykyiset elin- ja työolosuhteet. Ihmiskaupan vaikutus terveyteen voi täten olla kompleksinen ja vaatia kokonaisvaltaista terveydentilan arviointia.

Ihmiskaupan uhrin kokema trauma voi vaikuttaa hänen esiintymiseensä (alistuneisuus, aggressiivisuus), kykyynsä kertoa terveydentilastaan (muistivaikeudet, häpeä ja pelko). Traumamuistot voivat aiheuttaa ahdistusta tutkimuksen aikana, jolloin se on keskeytettävä.

Yleisiä periaatteita:

- Tee systemaattinen ja kattava anamneesi ja statustutkimus.
- Kysy perussairauksista ja nykyoireistosta ja tutki oireiset kohdat tarkasti.
- Huomioi mielenterveys somaattisten ja psyykkisten oireiden taustalla.
- Varmista, että asiakas ymmärtää, mitä tutkimuksessa tapahtuu.
- Dokumentoi tarkasti, mm. valokuvoin, myös oikeuslääketieteellisessä mielessä (jos se asiakkaan suostumuksella on mahdollista).
- Ota kaikki tarvittavat näytteet asiakkaan suostumuksella.
- Tee tarvittaessa lähete erityisosajalle.
- Pyri varmistamaan hoidon jatkuvuus varaamalla seuranta-ajat samalle lääkäriille/sairaanhoitajalle/terveydenhoitajalle.

Tutkimus eri kehonalueilla

Pään ja kaulan alue:

- onko traumaa taustalla, mustelmat, arvet, kuristamisjäljet jne. Kuvaustarve?
- päänsärkyanamneesi
- näkö- ja kuulo-ongelmat
- hampaiston kunto (suunterveys on yhteydessä myös muihin sairauksiin kuten huonoon ravitsemukseen, krooniseen päänsärkyyn, univaikeuksiin ja ruoansulatuselimistön vaivoihin)
- nielun traumat

Kardiovaskulaarinen:

- rintakehän alueen traumat

Keuhkot:

- tubialtistus, altistus kemikaaleille

Vatsan alue:

- vammat, suolen toiminta, näkyvät loiset

Urogenitaalialue:

- tutki tarkasti (asiakkaan suostumuksella) ja toimita tarvittaessa näytteet oikeuslääketieteellistä tutkimusta varten, ohjaa tarvittaessa asiakas erityisosajalle
- seksuaalinen väkivalta, virtsaamis- tai ulostamisvaivat
- raskaustestit, raskauden seuranta
- sukupuolitaudit

Tuki- ja liikuntaelimistö:

- mustelmat, palovammat, murtumat
- työolosuhteet, siihen liittyvät tules-vaivat

Neurologia/psykye:

- kohtausoireet, univaikeudet, muistivaikeudet, päänsärky
- usein posttraumaattisia, muista myös somatiikka.
- psyykkiset oireet tavallisia. Dokumentoi ja ohjaa tarvittaessa erityisosajalle.

Ihosairaudet:

- syyhy, ihoinfektiot, karvoitus, krooniset ihottumat

Ravitsemus:

- tutki tarvittaessa laboratorionkokein ainakin PVK, D-vitamiini, B12, folaatti, rautaparametrit
- anoreksia, bulimia

Perussairauksien tutkiminen tilanteen mukaan:

- diabetes, astma, MCC, RR jne.⁶¹

61 Caring for Trafficked Persons. Guidance for Health Providers, International Organization for Migration (IOM), London School of Hygiene and Tropical Medicine (LSHTM), United Nations Global Initiative to Fight Trafficking in Persons (UN.GIFT), 2009, sivut 57–66, Suomen kontekstiin sovitannut Moona Merikallion alustuksessaan ”Ihmiskaupan uhrin kokonaisvaltainen terveydentilan arviointi”, HOIKU-hankkeen kokous 31.5.2018.

LYHYESTI – KOKONAISVALTAINEN TERVEYDENTILAN ARVIOINTI

- Kokonaisvaltainen terveydentilan tutkimus auttaa hahmottamaan ihmiskaupan uhrin kompleksisia terveysongelmia.
- Varaa tutkimukseen riittävästi aikaa, huomioi mahdolliset traumakokemukset.
- Kerro asiakkaalle ennen tutkimusta ja sen aikana, mitä olet tekemässä.
- Tutkimus ja jatkotoimet tulee tehdä asiakkaan luvalla.
- Varmista, että asiakas ymmärtää tutkimustulokset ja hänet ohjataan saumattomasti jatkohoitoon.

4.2 Ihmiskaupalle altistuneen lapsen terveydenhoito

Lapsille ihmiskaupassa koettu kaltoinkohtelu ja hyväksikäyttö ovat erityisen vahingollisia ja aiheuttaa mielenterveyden ja tunne-elämän ongelmia. Vakava pitkään jatkunut stressi voi aiheuttaa lapsille kognitiivisia ja emotionaalisia vauriota ja kehitysviivästymiä. Pakottaminen ”aikuisten tekoihin”, esimerkiksi seksuaaliväkivalta, voi saada lapsen omaksumaan ikätasolleen kuulumatonta käyttäytymistä, käsityksiä ja sanastoa.⁶²

Jokaisen lapsen ja nuoren tulee saada omaa ikätasoaan vastaavaa hoitoa. On hyvä rohkaista lasta ja hänen perhettään (silloin, kun se on mahdollista ja on varmistettu, että perhe ei ole osallisena ihmiskauppaan) olemaan mukana kaikessa päätöksenteossa. Lapsella on oikeus tulla kuulluksi ja hänen näkemyksensä tulee ottaa huomioon lapsen iän ja kehitystason mukaisesti.⁶³

Lapselle tulisi nimetä hoidosta vastaava henkilö, jolloin voidaan välttää esim. ylimääräisiä ja tarpeettomia tutkimuksia. Hoitoa ja lääkitystä tulee seurata tarkasti, koska kehitysiässä olevan ihmisen tarpeet muuttuvat nopeasti.

Normaalien lastenlääketieteellisten tutkimusten lisäksi ihmiskaupalle altistuneen lapsen tai nuoren osalta on erityisiä asioita, jotka tulee huomioida.

Neurologiset:

- Silmien tarkastaminen verkkokalvon verenpurkautumien varalta, jotka voivat viitata fyysiseen väkivaltaan tai ravistellun vauvan oireyhtymään eli ns. shaken baby (SBS) -syndroomaan.

Lisääntymisterveys:

- Sukupuolitauditestit, raskaustesti, genitaalialueiden vauriot

Toimenpiteet pitää suorittaa lasta kuunnellen ja välttämällä uudelleen traumatisoimista. Lapsen toivetta lääkärin sukupuolesta tulee kunnioittaa. Toimenpiteiden aikana on hyvä rauhallisesti kertoa koko ajan, mitä ollaan tekemässä. Jos asiakas pyytää keskeyttämään tutkimuksen, hänen toivettaan kunnioitetaan.⁶⁴

⁶² Ibid., sivut 71 ja 145.

⁶³ YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista, www.lapsenoikeudet.fi
<https://www.lapsenoikeudet.fi/lapsen-oikeuksien-sopimus/sopimus-kokonaisuudessaan/#12-artikla>

⁶⁴ Caring for Trafficked Persons. Guidance for Health Providers, International Organization for Migration (IOM), London School of Hygiene and Tropical Medicine (LSHTM), United Nations Global Initiative to Fight Trafficking in Persons (UN.GIFT), 2009, s. 73.

Ravitsemukseen liittyvät:

- Ravitsemustason selvittäminen ja puutostilojen hoito

Ihmiskaupalle altistunut lapsi voi olla aliravittu (niukka, yksipuolinen ravinto tai nälkiinnyttäminen) ja hänellä voi esiintyä puutostiloja (esim. jatkuva työskentely sisällä ja/tai pimeässä, ilman auringonvaloa). Lapsilla ja nuorilla ravinnonpuute lisää infektioriskejä ja hidastaa kasvua sekä kehitystä.

Tartuntataudit:

- Rokotussuoja, tartuntatauditestit

Lapselta saattaa puuttua rokotussuoja. Lapsi voi kuulua esim. tuberkuloosin riskiryhmään, mikäli hän on kotoisin suuren tuberkuloosi-ilmaantuvuuden maasta tai on oleskellut sellaisella alueella pitkään. Rokotusuoja tarkistetaan koko perheen osalta. Seksuaaliväkivaltaa kokenut lapsi on voinut altistua sukupuolitaudeille, mukaan lukien HIV (tartuntamahdollisuus myös synnytyksessä). On hyvä huomioida, että tartuntatautien oireet lapsilla ja nuorilla ovat erilaisia kuin aikuisilla.⁶⁵

Hammashoito:

- Perusteellinen hammastarkastus

Ihmiskaupan uhrina lapsi on voinut elää puutteellisissa hygieniaoiloissa, joissa hampaiden hoitoon ei ole ollut mahdollisuutta tai lapsella ei ole siihen tarvittavaa tietoa, tukea ja tottumusta. Puutteellinen suun terveys vaikuttaa yleiseen terveydentilaan ja on siksi tärkeä osa lapsen terveydenhoitoa.

Päihitteet:

- Huumausainetestit, huumevieroitus, lääkemyrkytykset

Ihmiskaupassa lapsi on voinut altistua päihitteille tai hänen päihderiippuvuuttaan ylläpidetään kontrollikeinona. Huumausaineiden testaus myös alaikäisen ihmiskaupan uhrin kohdalla auttaa havaitsemaan ongelman ja järjestämään tarvittaessa huumevieroitusjakson.⁶⁶

4.3 Seksuaali- ja lisääntymisterveyden edistäminen ja uhat

Hyväksikäyttö seksi- ja erotiikkapalveluissa on eräs yleisimmistä tunnetuista ihmiskaupan muodoista. Seksuaaliväkivaltaa voidaan käyttää hyväksikäytön, pakottamisen ja kontrollin välineenä kaikissa ihmiskaupan muodoissa. Kaikille ihmiskaupan uhreille tulisi tarjota seksuaali- ja lisääntymisterveyspalveluita hyväksikäyttömuodosta tai asiakkaan sukupuolesta riippumatta, huomioiden myös lasten altistuminen.

Seksuaalisuuteen kohdistuva väkivalta on arkaluontoinen asia ja sen puheeksi ottaminen voi pahimmillaan tuoda traumaattisen kokemuksen uudelleen uhrin mieleen. On tärkeä kertoa, ettei hyväksikäyttö ole koskaan uhrin syy. Asiakkaalle voi myös kertoa, että on normaalia, että järkyttävät kokemukset aiheuttavat somaattisia oireita (paniikki, ahdistus, huimaus, hengitysvaikeudet, sydämentykytykset ja tukehtumisen tunne).

Seksuaali- ja lisääntymisterveyden tutkimuksessa:

- Kerro salassapitovelvollisuudestasi ja sen mahdollisista rajoituksista (lastensuojelu).
- Suorita terveydentilan tutkimus asiakkaan suostumuksella. Kerro, että hän voi missä tahansa vaiheessa tahansa kieltäytyä jatkamasta tutkimusta.
- Selitä toimenpidekokonaisuus etu- ja jälkikäteen. Kerro asiakkaalle koko tutkimuksen ajan, mitä teet ja miksi.
- Tee naisille ja tytöille asiakkaan suostumuksella sisätkä tutkimus mahdollisten repeytymien havaitsemiseksi.
- Tee pojille ja miehille asiakkaan suostumuksella sukuelinten ja peräaukon tutkimus.
- Tutki raskaana olevat naiset, jotta varmistutaan äidin ja sikiön terveydestä.
- Kerää tarvittaessa oikeuslääketieteellinen todistusaineisto. Kerro, miten tuloksia käytetään ja missä tapauksessa ja mitä tietoja annetaan eteenpäin esimerkiksi poliisille.
- Ota tarvittaessa tutkimukseen asiakkaan toivomaa sukupuolta oleva tukihenkilö.

Raskauden ehkäisy:

- Keskustele asiakkaan kanssa hänelle sopivasta ja hänen toivomastaan ehkäisystä. Muistuta, että ainoastaan kondomin käyttö suojaa sukupuolitaudeilta.
- Neuvo saatavilla olevasta jälkikiekkäisystä.

65 Valtakunnallinen tuberkuloosiohjelma 2013. Tuberkuloosin ehkäisyn, hoidon ja seurannan suositukset, Sosiaali- ja terveysministeriö, 2013 <https://stm.fi/julkaisu?pubid=URN:ISBN:978-952-00-3414-6>; Tiittala, Paula, Alustus Ihmiskaupan uhrien terveydenhoito ja hyvinvointi Suomessa: Tartuntataudit, HOIKU-ohjausryhmän kokous 31.5.2018; Tartuntatautilaki 21.12.2016/1227

66 Caring for Trafficked Persons. Guidance for Health Providers, International Organization for Migration (IOM), London School of Hygiene and Tropical Medicine (LSHTM), United Nations Global Initiative to Fight Trafficking in Persons (UN.GIFT), 2009, sivut. 74–75 ja 145.

Raskaus ja synnytys:

- Selvitä raskauden mahdollisuus hedelmällisessä iässä olevilla naisilla.
- Pyri määrittelemään laskettu aika kaikille odottaville äideille ja ohjaa neuvolapalveluiden piiriin.
- Kerro asiakkaalle, että neuvola- ja kouluterveydenhuollon palvelut ovat Suomessa lain mukaan kaikille tarkoitettuja, maksuttomia palveluja, joiden tavoitteena on tukea perheitä ja edistää asiakkaiden terveyttä ja hyvinvointia.⁶⁷
- Tarjoa neuvontaa ja tukea raskaudenkeskeytykseen päätyneelle asiakkaalle.

Sukupuolitautilien ehkäisy, mukaan lukien HIV:

- Selvitä etukäteen, missä asiakas voi saada luottamuksellista neuvontaa, testausta ja hoitoa.
- Kokonaisvaltainen HIV:n ehkäisy ja hoito on ensisijaista. Seuraa hoidon tehoamista seurantakäynneillä, mikäli mahdollista.

Joskus asiakkaalla voi olla vajavaisia tai virheellisiä käsityksiä ihmisen seksuaali- ja lisääntymisterveydestä alkaen kehon anatomiasta. Onkin tärkeä käyttää helposti ymmärrettävää kieltä ja kannustaa kysymään epäselväksi jääneitä asioita.

Seksuaalisen hyväksikäytön uhrin eivät aina noudata annettuja hoitosuosituksia. Heille se voi olla harvoja mahdollisuuksia päättää omasta kehostaan. Asiakkaalle annetaan tietoa havaituista oireista, ehdotetusta hoidosta sekä seksuaali- ja lisääntymisterveyteen liittyvistä oikeuksista.

ETSI

Selvitä, millaista tukea Seksuaalisen väkivallan uhrien tukikeskukset (Seri) tarjoavat yli 16-vuotiaille uhreille sukupuolesta riippumatta.

LYHYESTI – SEKSUAALI- JA LISÄÄNTYMISTERVEYDEN EDISTÄMINEN JA UHAT

- Tarjoa seksuaali- ja lisääntymisterveyden palveluita kaikille ihmiskaupan uhreille hyväksikäyttömuodosta tai sukupuolesta riippumatta. Huomioi myös lasten altistuminen.
- Suorita tutkimukset asiakkaan suostumuksella. Kuvaile ennen tutkimusta ja sen aikana mitä teet ja miksi. Kerro vielä jälkikäteen mistä tutkimuksessa oli kyse.
- Varmista, että asiakas saa tietoa ymmärrettävästi diagnoosista ja hoidosta.
- Anna tietoa seksuaali- ja lisääntymisterveyteen liittyen, mukaan lukien:
  - ehkäisy
  - äitiys- ja neuvolapalvelut
  - raskaudenkeskeytys
  - palvelut seksuaaliväkivaltaa kohdanneille.
- Tee päätökset hoidosta ja muista mahdollisista jatkotoimista yhdessä asiakkaan kanssa.

⁶⁷ Caring for Trafficked Persons. Guidance for Health Providers, International Organization for Migration (IOM), London School of Hygiene and Tropical Medicine (LSHTM), United Nations Global Initiative to Fight Trafficking in Persons (UN.GIFT), 2009, sivut 149–154.

Seksuaaliväkivaltaa kokeneen ihmiskaupan uhrin tunnistaminen ja tukeminen

Katriina Bildjuschkin, asiantuntija,
Terveysten ja hyvinvoinnin laitos (THL)

”Seksuaalisuutta loukkaava väkivalta vahingoittaa ja traumatisoi uhrin usein syvästi. Seksuaalisuus on yksi terveyden ulottuvuus. Seksuaalisuuteen kuuluu ihmisen käsitys omasta minäkuvasta, identiteettistä ja kehosta. Seksuaalisuutta loukkaavassa väkivallassa on kyse seksuaalisen itsemääräämisoikeuden ja integriteetin loukkauksesta.”
(Nipuli ja Bildjuschkin, 2016.)

Ihmiskaupan uhrin sukupuolesta riippumatta voivat altistuvat seksuaalisuuteen kohdistuvalle väkivallalle. Ihmiskauppaa tunnetaan kuitenkin huonosti ja siksi sen uhrin jäävät usein tunnistamatta. Kaikissa asiakaskontakteissa, joissa on kyse seksuaali- ja lisääntymisterveydestä, on hyvä pitää mielessä ihmiskaupan mahdollisuus. Ammattilaisten kyvystä tunnistaa ihmiskaupan uhri riippuu, tuleeko hänen tilanteensa huomatuksi.

Seksuaalisuutta loukkaava väkivalta aiheuttaa uhrissa häpeän ja syyllisyyden tunteita. Raiskauksen hetkellä uhri voi tuntea kuolemanpelkoa. Kokemus voi johtaa oman seksuaalisen suuntautumisen ja koko oman identiteetin kyseenalaistamiseen. Seksistä nauttiminen voi tulla vaikeaksi. Oma keho voi tuntua likaiselta ja kammottavalta, minkä vuoksi uhri ei pidä itseään rakkauden arvoisena. Väkivallan kokemus voi lisätä riskikäyttäytymistä.

Synnytys, raskauden keskeytys, gynekologinen tai urologinen tutkimus sekä hammaslääkärillä käynti ovat tilanteita, joissa seksuaaliväkivallan uhri voi kokea takauman. Tällöin mahdollisesta väkivallasta kannattaa kysyä. Seksuaaliset kokemukset voivat sysätä takaumiin ja selittämättömiin pahan olon tunteisiin.

Ihmiskaupan uhri voi päästä vastaanotolle vasta, kun hänen terveytensä on kriittisen huono. Saattaja tulee usein hänen mukaansa, eikä halua uhrin olevan lääkärin tai hoitajan kanssa yksin, vaikka kyseessä olisi intiimi vaiva.

Mikäli henkilökunnalla herää epäily ihmiskaupasta varmistetaan, että uhrilla on tietoa oikeuksistaan ja halutessaan mahdollisuus tuoda asiansa esille ilman ulkopuolisia ja omalla kielellään. Usein uhri tarvitsee aikaa pystyäkseen riittävästi luottamaan henkilökuntaan. Hyvä keino on pyytää häntä tulemaan kontrollikäynnille. Uhrin suostumus ja hänen turvallisuutensa ohjaa kaikkea toimintaa.

Seksuaali- ja lisääntymisterveys on intiimein ja yksityisimmäksi koettu terveyden osa-alue, josta keskusteleminen voi tuottaa vaikeuksia myös ammattilaiselle. Maa-hanmuuttajataustaisen asiakkaiden kohdalla aiheen käsittelyä vastaanotolla voi vaikeuttaa erilaiset sukupuolten rooleihin ja seksuaalisuuteen liittyvät käsitykset sekä seksuaaliterveyttä kuvaavan sanaston puuttuminen.

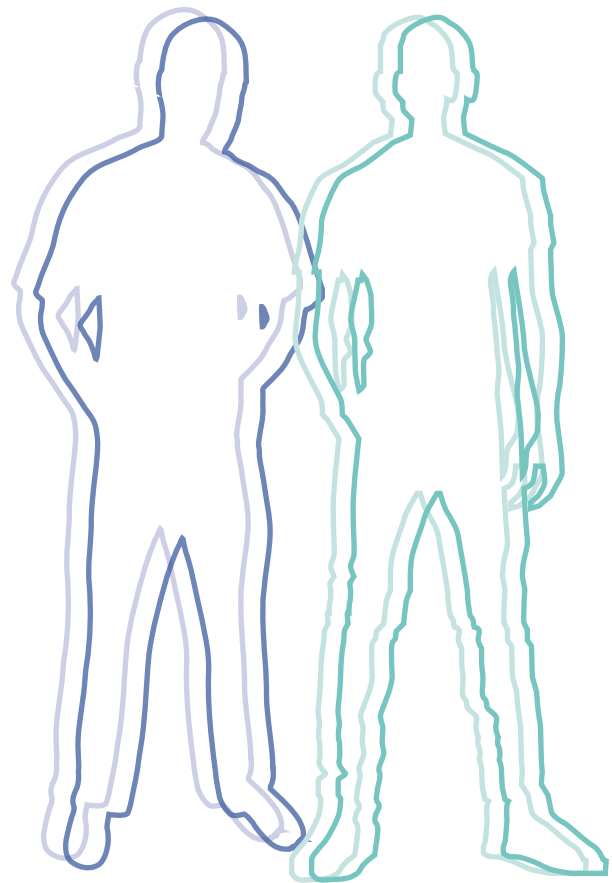
Kun epäilet, että asiakkaasi on kokenut seksuaalisuutta loukkaavaa väkivaltaa ja on ihmiskaupan uhri, uskalla kuulla häntä kauhistelematta tai syyllistämättä, ole myötätuntoinen ja usko häntä. Kerro, että kokemuksesta voi toipua ja anna tietoa ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmästä ja järjestöjen tarjoamasta tuesta. Ohjaa tarvittaessa uhrin toivoman avun piiriin saattaen vaihtaen.

4.4 Työtapaturmat

Työperäiseen hyväksikäyttöön liittyvät terveysriskit ovat yhteisiä kullakin toimialalla muutoinkin tunnistettavien riskien kanssa. Ihmiskaupan uhrin osalta riski voi kuitenkin olla kohonnut johtuen heihin kohdistuvasta hyväksikäytöstä ja heidän riippuvuudestaan hyväksikäyttäjistä.

Ihmiskaupan uhrin eivät aina ole tietoisia työhön liittyvistä turvallisuus- ja terveysriskeistä tai siitä, kuinka niiltä suojaudutaan. Heillä ei ole kenties mahdollisuutta hankkia tarvittavia ja tarpeeksi laadukkaita turvavarusteita, eivätkä he voi kieltäytyä vaarallisesta tai riskialttiista työstä. Onnettomuusriskejä lisäävät väsymys, heikentynyt yleiskunto, stressi sekä ajautuminen ottamaan liian suuria riskejä työssä.

Työpäivät voivat jatkuvasti olla pitkiä, jopa 12–16-tuntisia, ilman mahdollisuutta riittävään lepoon. Työntekijä saattaa asua ja nukkua työpaikallaan tai ahtaassa yhteismajoituksessa. Hänen sosiaalista kanssakäymistään saatetaan rajoittaa tai valvoa.

TYÖPERÄINEN HYVÄKSIKÄYTTÖ		
Riskialoja	Terveysriskit	Vaikutukset terveyteen
<ul style="list-style-type: none"> • Rakennusala • Teollisuus (tekstiili, nahka, metalli, puu, elintarvike) • Ravintola-ala • Maa- ja metsätalous • Siivous- ja palveluala • Kotitaloustyö • Kauneudenhoito- ja kampaamoala 	<ul style="list-style-type: none"> • Huono ilmanvaihto, puutteellinen viemäröinti, riittämätön ravitseminen • Unenpuute, pitkät työpäivät • Toistuvat yksitoikkoiset liikeradat, (esim. kumartuminen, nostaminen) • Puutteellinen koulutus raskaiden ja vaarallisten laitteiden käyttöön • Kemikaalionnettomuudet • Olemattomat tai puutteelliset suojavarusteet (esim. kypärä, valjaat, suojalasit, hansikkaat, turvakengät) • Kuumalle tai kylmälle altistuminen • Ilmateitse leviävät savukaasut, pöly, partikkelit • Bakteeritartunnat (vesi, ruoka, maaperä) 	<ul style="list-style-type: none"> • Uupumus • Aliravitseminen • Kuivuminen • Rasitusvammat/sairaudet, venähdykset • Lämpöhalvaus, hypotermia, paleltumat • Onnettomuudet, murtumat, aivotärähdykset • Hengitysvaikeudet • Altistuminen hengitettävälle myrkyille • Ihosairaudet ja työperäiset ihotaudit • Ruuansulatuselinten tulehdus

Taulukko mukaeltuna kirjasta: Caring for Trafficked Persons. Guidance for Health Providers, International Organization for Migration (IOM), London School of Hygiene and Tropical Medicine (LSHTM), United Nations Global Initiative to Fight Trafficking in Persons (UN.GIFT), 2009, s.19.

Suomessa työperäisen ihmiskaupan uhreja on tavattu muun muassa rakennuksilla, maataloustyössä, ravintoloissa, kauneudenhoitoalalla (esim. kynsistudiot), siivoustyössä ja kotiapulaisina. Alla esimerkkejä alakohtaisista terveysriskeistä. Ihmiskaupan uhrien osalta riskeiltä ei välttämättä olla suojauduttu, eikä oireisiin haeta apua ennen kuin terveysongelmat ovat akuutteja.

Rakennusteollisuus: Rakennuspölystä johtuvia hengityselinten ongelmia, putoamisesta johtuvia murtumia, hitsauskipinöistä tai sähköiskuista aiheutuneita vammoja, erilaisia selkävammoja, kovasta kuumuudesta tai äärimmäisestä kylmyydestä johtuvia vammoja sekä toistuvista liikesarjoista aiheutuneita nivelrikkoja.

Maatalous ja metsämarjanpaiminta: Altistuminen kuumuudelle yhtäjaksoisesti pitkiä aikoja kasvihuoneissa ja pelloilla (nestehukka). Altistuminen maataloudessa käsiteltäville kemikaaleille.⁶⁸ Hyönteisten ja käärmepuremat sekä rasisvammoja paljosta kävelystä, nostamisesta ja kantamisesta.⁶⁹

Ravintola-ala: Palovammat, leikkuuhaavat, altistuminen lämpökuormitukselle, selkävammoja, nivelvammoja ja murtumia. Liukastumiset märillä lattioilla ovat yleisiä.⁷⁰

Kynsi- ja ripsistudiot: Kynsien hionnasta irtoavalle tai höyrystyvälle akrylaatille altistuminen ihokontaktissa ja hengitysteiden välityksellä. Altistumisen yhteydessä voi ilmetä esimerkiksi päänsärkyä, väsymystä, nenän tukkoisuutta, yskää, silmien turpoamista, huimausta, ihon punoitusta ja turpoamista.⁷¹

Siivous- ja kotitaloustyö: Tapaturmat ja altistusta aiheuttavat vahvat puhdistusaineet, väärät tai yksitoikkoiset työasennot, liian raskaat kantamukset, liukastuminen ja putoamisvaarat.

Työtapaturmista johtuvien vammojen ja oireiden hoitamisen yhteydessä on hyvä käydä läpi työturvallisuuteen ja työntekijän elinoloihin ja elämäntilanteeseen liittyviä asioita. Työntekijälle voi kertoa työturvallisuuden kuuluvan jokaiselle työntekijälle ja kertoa, mistä hän voi omalla työpaikallaan tai muutoin pyytää neuvoja ja apua asiassa.

LYHYESTI – TYÖTAPATURMAT

- Tapaturmille altistutaan kullakin alalla yleisesti tunnistettujen työterveysriskien mukaisesti, mutta ihmiskaupan uhrilla riski on normaalia suurempi.
- Työtapaturmien yhteydessä voi oireenmukaisen hoidon lisäksi käydä läpi työturvallisuuteen, työntekijän elinoloihin ja elämäntilanteeseen liittyviä asioita.
- Työtapaturman seurausten hoidon yhteydessä kartoitetaan työ- ja elinolosuhteita (ravinto, lepo/uni, asuminen, sosiaaliset suhteet), jotka voivat viitata hyväksikäyttöön ihmiskaupassa.
- Asiakkaalle voi kertoa työturvallisuuden kuuluvan jokaiselle työntekijälle ja neuvoa, mistä hän voi omalla työpaikallaan tai muualta saada tietoa ja apua asiassa.

68 <https://www.mela.fi/fi/tyohyvinvointi/tyoturvaluus/altisteissa-piile-ammattitauteja/yleisimmat-altisteet>

69 Labour Exploitation, Trafficking, and Migrant Health. Multi-country Findings on the health Risks and Consequences on Migrant and Trafficked workers. International Organization for Migration (IOM), London School of Hygiene & Tropical Medicine, 2015, s. 150.

70 Ravintolakokin työn haasteet ja riskit työympäristössä. Lohman Terhi. Opinnäytetyö. 2014, s. 14-18. Palvelujen tuottamisen ja johtamisen koulutusohjelma. Matkailu-, ravitsemis- ja talousala. Jyväskylän ammattikorkeakoulu.

https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/85570/Lohman_Terhi.pdf?sequence=1

71 <https://www.allergia.fi/kemikaalit/akrylaatit/>

4.5 Ihmiskauppa ja mielenterveys

Ihmiskaupan vaikutus uhrin mielenterveyteen vaihtelee joutuessa henkilöhistoriasta ja aikaisemmin ihmiskauppatilanteen aikana koetuista asioista. Mielenterveys ymmärretään kokonaisuutena, jonka osatekijöihin kuuluvat myös fyysinen terveys ja sosiaalinen hyvinvointi sekä esimerkiksi taloudellinen hyvinvointi. Ihmiskaupan uhrin mielenterveyden oireilu voidaan nähdä normaalina reaktiona vakaviin stressitekijöihin ja traumaattisiin kokemuksiin, joille hän on altistunut hyväksikäytön aikana.

Ihmiskaupan uhri voi kokea vakavaa henkistä väkivaltaa, jonka tarkoituksena on murtaa hänen puolustuskykynsä ja vahvistaa hyväksikäyttäjien valtaa häneen.

Kontrollointikeinoja ihmiskaupassa ovat:

- pelottelu, uhkailu
- valehtelu, luottamuksen pettäminen
- emotionaalinen manipulaatio
- vaarallisille, ennakoimattomille ja kontrolloimattomille tapahtumille altistaminen
- unenpuutteelle altistaminen
- sosiaalinen eristäminen.

Henkisen väkivallan lisäksi ihmiskaupan uhri voi altistua fyysiselle ja seksuaaliväkivallalle, joka tuottaa pelkoa ja häpeää ja voi traumatisoida syvästi. Huoli toimeentulosta ja perheestä lisää uhrin kokemaa stressiä. Alkoholi ja huumeet tekevät uhreista puolustuskyvyttömiä ja riippuvaisia hyväksikäyttäjistä. Uhrit voivat käyttää päihteitä kestääkseen hyväksikäyttöä ja sen aiheuttamia vaikeita tunteita.⁷²

Ihmiskaupan vaikutus uhrin mielenterveyteen voi näkyä monin eri tavoin:

Psykosomaattisia oireita: päänsärky, niskasärky, selkäsärky, vatsakipu, tärinä, hikoilu, sydämentykytyks, univaikeudet, alentunut vastustuskyky jne.

Psykologisia reaktioita: toivottomuus, epätoivo, itsemurha-ajatukset, itsensä vahingoittaminen, vihaisuus, väkivaltaisuus, tajunnantason muutokset, muistinmenetyks, sekavuus, kokemusten uudelleeneläminen, eristäytyminen, vetäytyminen, epäluottamus, muistiongelmät, krooninen ahdistus, painajaiset, krooninen väsymys, itkuisuus, välinpitämättömyys jne.

Päihteiden käyttö ja päihderiippuvuus: yliannostus, fyysiset vahingot (aivot, maksa), neulojen kautta välittyvät taudit, alkoholismit, riskikäyttäytyminen (seksisuhteet, väkivalta, rikollisuus).

Sosiaaliset suhteet: eristäytyminen, yksinäisyys, kykenemättömyys solmia ja ylläpitää sosiaalisia suhteita, epäluottamus, perheen ja yhteisön vieroksuminen, uudelleen uhriutumisen riski.⁷³

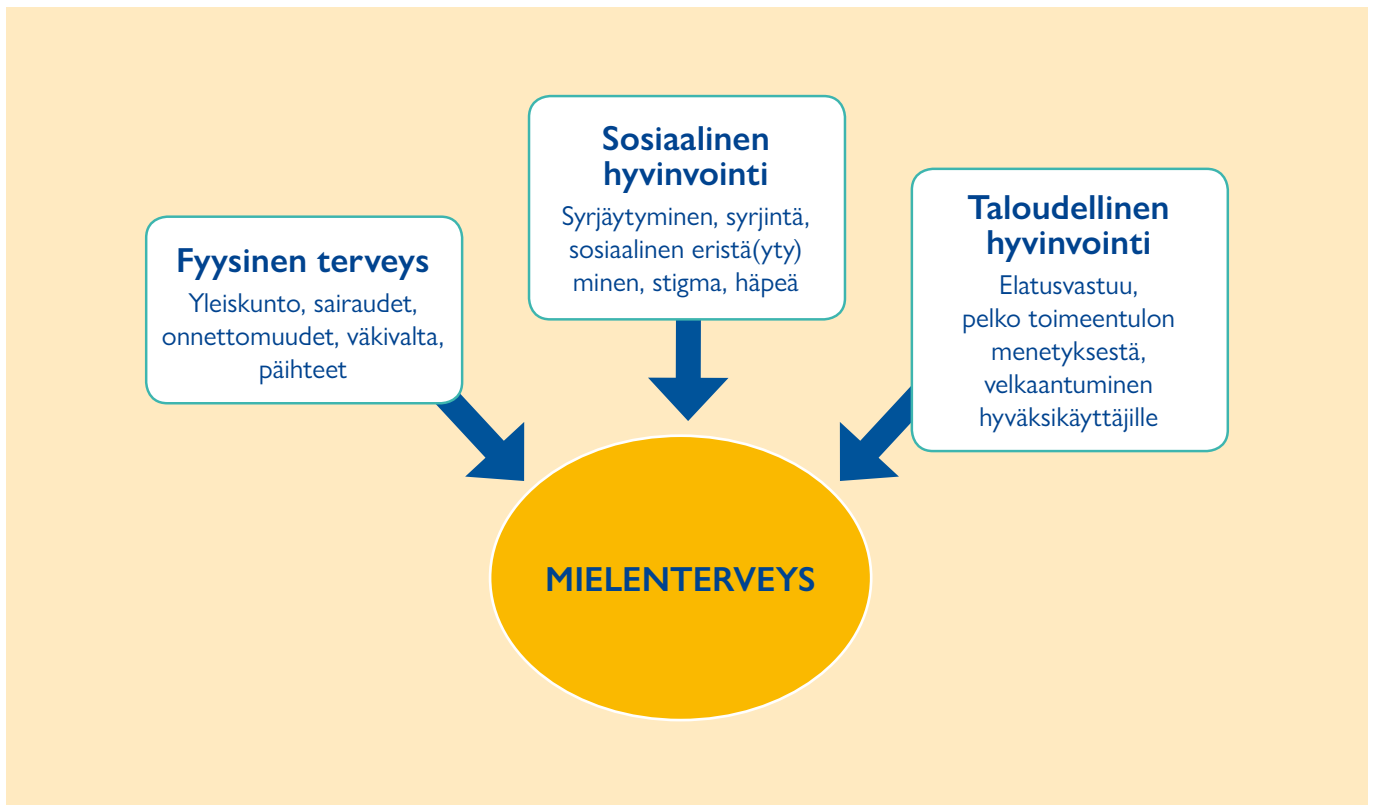
Psyykinen toipuminen ihmiskaupasta voidaan kuvata vaiheittaisena:

- 1) uhrin turvallisuudentunteen rakentaminen ja päätävävallan palauttaminen omiin asioihin ja itseä koskeviin tapahtumiin
- 2) traumaattisten tapahtumien ja psyykkisten oireiden käsittely
- 3) omaan yhteisöön palaamisen tai uuteen yhteisöön kotoutumisen tukeminen.⁷⁴

72 Caring for Trafficked Persons. Guidance for Health Providers, International Organization for Migration (IOM), London School of Hygiene and Tropical Medicine (LSHTM), United Nations Global Initiative to Fight Trafficking in Persons (UN.GIFT), 2009, sivut 137–139.

73 Mental Health Aspects of Trafficking in Human Beings. Training manual, International Organization for Migration (IOM,) Budapest, 2004, sivu 22.

74 Caring for Trafficked Persons. Guidance for Health Providers, International Organization for Migration (IOM), London School of Hygiene and Tropical Medicine (LSHTM), United Nations Global Initiative to Fight Trafficking in Persons (UN.GIFT), 2009, s. 138.

LYHYESTI – IHMISKAUPPA JA MIELENTERVEYS

- Ihmiskaupan uhri altistuu terveysriskeille useilla mielenterveyden osa-alueilla.
- Pahimmillaan ihmiskauppa johtaa traumatisoitumiseen ja pitkäaikaisiin mielenterveyden ongelmiin.

Toimi näin:

- Kysy yleisistä ihmiskaupan uhrien kärsimistä mielenterveyden oireista. Kuinka usein asiakas kärsii niistä ja kuinka paljon ne häiritsevät uhrin arjen toimintakykyä ja hyvinvointia?
- Noudata traumainformoitua hoitotapaa (ks. seuraava luku), ole läsnä, kuuntele aktiivisesti ja empaattisesti.
- Auta asiakasta näkemään psykiset oireet selitettävissä olevina reaktiona hänen kokemuksiinsa järkyttäviin tapahtumiin ja haitalliseen stressiin.
- Anna tietoa ja tarvittaessa saattaen ohjaa mielenterveyspalveluihin.

4.6 Traumakokemus ja traumainformoitu hoitotapa

Monet ihmiskaupan uhrit ovat kohdanneet hyväksikäyttönsä aikana elämää uhkaavia tai muita traumatisoivia tapahtumia. Nämä tapahtumat ovat ennakoimattomia, eikä uhrilla ole ollut mahdollisuutta kontrolloida tilannetta, omaa toimintaansa tai kehoaan. Väkivallan seurauksien ohella uhri voi kärsiä traumasta johtuvista mielenterveysongelmista.

Kulttuuriset normit, ikä, koulutus, sukupuoli ja yksilön tausta vaikuttavat siihen, kuinka yksilö reagoi traumaattisiin kokemuksiin. Reagointitavat voivat vaihdella vihasta, vihamielisyydestä, ärsytysherkkydestä ja itsetuhoisuudesta vetäytymiseen, turtumiseen ja dissosiativisuuteen (poissaolevuus, muistinmenetykset).

Traumaattiset kokemukset voivat johtaa siihen, että ihmiskaupan uhri pelkää tai käyttäytyy ylivalppaasti tutkimustilanteissa, osoittaa epäluottamusta hoitohenkilökuntaa kohtaan tai kokee esimerkiksi täydessä odotushuoneessa istumisen ahdistavaksi. Asiakkaan kertomuksen epäjohtonmukaisuus voi johtua trauman aiheuttamista muistivaikeuksista. Hänen toimintakykynsä voi vaihdella päivästä ja hetkestä toiseen.

Koska reagointi traumaattisiin kokemuksiin on yksilöllistä, ei ole yhtä oikeaa tapaa hoitaa traumatisoitunutta ihmiskaupan uhria. Keskeistä on tunnistaa traumatisoivien kokemusten vaikutus uhrin terveyteen ja hyvinvointiin.

Traumainformoitu hoitotapa (englanniksi ”trauma-informed care”) tarkoittaa, että huomioidaan traumatisoitumisen vaikutus ihmiskaupan uhrin elämään, hänen käytökseensä, käsitykseensä omasta itsestään ja omasta kehostaan. Lisäksi se tarkoittaa hänen hoitamistaan kokonaisvaltaisena psykofyysisenä kokonaisuutena. Asiakaskeskeisyys, oikeusperustaisuus ja voimauttaminen ja päätöksenteon tukeminen korostuvat ihmiskaupan uhrin hoidossa.

Traumatisoituneen henkilön toiminnantasot

Traumatisoituneella ihmisellä on eri toiminnantasoja. Hän voi näyttää hyvin normaalilta päällisin puolin ja erittäin toimintakykyiseltä tietyissä tehtävissä. Nämä ovat niitä osa-alueita, jotka ovat erillään traumasta. Sitten on niitä toiminnantasoja, joissa suoriutuminen on hyvin alhaisella tasolla. Traumainformoidussa hoidossa tutkitaan yhdessä eri toiminnantasoja ja pyritään luomaan yhteyksiä näiden eri toiminnantasojen välille. Psykoedukaatio on hyvin keskeisessä asemassa traumapotilasta hoidettaessa. Hänen pitää saada ymmärrys traumaan liittyvistä reaktioistaan ja erilaisista selviämiskeinoistaan, joita on käyttänyt kestääkseen ylivoimaiset tapahtumat.

Hyviä kysymyksiä kartoittaa puutteellisia toiminnantasoja, on kysyä millaisia ovat yösi? Heräätkö öisin? Saatko unet katkeamaan? Onko päivässä jotakin aikoja, jolloin olet poissaoleva? Onko kotonasi paha oloa lisääviä tekijöitä tai vastaavasti sellaisia tekijöitä, jotka lisäävät nykyhetkessä läsnäolemisen tunnetta?

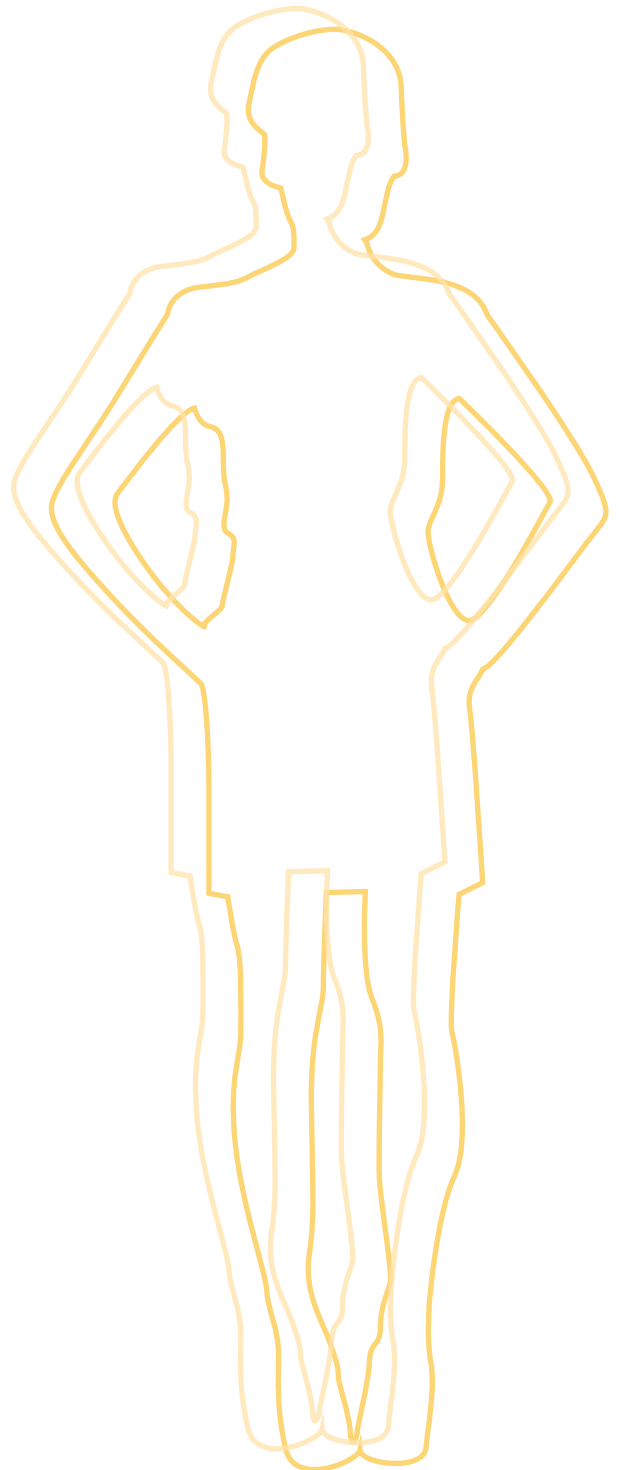
Anne Suokas, psykologi, traumapsykoterapeutti, VET, Traumaterapiakeskus

Traumainformoitu hoitotapa sisältää seuraavia asioita:

- Vastaanotolla ilmapiiri on avoin ja ystävällinen. Vastaanotolla kunnioitetaan asiakkaan ja uhrin oikeuksia, mukaan lukien oikeus tietoon, yksityisyyteen ja tietosuojaan. Asiakkaalle kerrotaan salassapitovelvollisuudesta ja sen mahdollisista rajoituksista (esim. lastensuojelu).
- Vastaanoton henkilökunta huomioi kaikilla tasoilla mahdollisen traumatisoitumisen asiakkaiden käytöksessä ja noudattaa traumasensitiivistä työtettä asiakkaiden kanssa.
- Traumatisoituneen ihmiskaupan uhrin kanssa viestitään tarpeeksi hitaasti ja selkeästi. Viestinnässä huomioidaan mahdollisen luku- ja kirjoitustaidon rajoitteet, käytetään tukena visuaalista ja omakielistä materiaalia ja tarvittaessa ammattitulkkia.
- Asiakkaalle kerrotaan aina ennen toimenpidettä helppotajuisesti, mitä seuraavaksi tapahtuu. Kertomalla, että haluaisi seuraavaksi kuunnella hänen hengitystään ja pyytämällä lupaa laittaa stetoskooppi hänen iholleen, palautetaan uhrille päätäntävalta omasta kehostaan. Noudata tätä periaatetta koko vastaanoton ajan ja ohjatessasi asiakasta eteenpäin.
- Valmistaudu tukemaan uhria päätöksenteossa koskien hoitoa ja mahdollisia jatkotoimia (tunne asiasi, käytä sopivaa materiaalia ja visualisointia apuna). Korosta vapaaehtoisuutta ja uhrin oikeutta tehdä päätökset koskien omaa hoitoaan.
- Kerro asiakkaalle mahdollisuudesta saada hänen tarvitsemaansa ja haluamaansa apua ja tukea (ruoka, asuminen, toimeentulo, neuvonta ja ohjaus jne.) ja hänen, niin halutessaan, ohjaa hänet eteenpäin.⁷⁵

POHDI

Miten voisit toteuttaa traumainformoitua työtettä omassa työssäsi? Kokeile käytännössä.

⁷⁵ Caring for Trafficked Persons. Guidance for Health Providers, International Organization for Migration (IOM), London School of Hygiene and Tropical Medicine (LSHTM), United Nations Global Initiative to Fight Trafficking in Persons (UN.GIFT), 2009, sivut 33–37.

4.7 Terveydenhuollon ammattilaisen rooli ihmiskauppaa koskevassa rikostutkinnassa

Ihmiskauppa on vakava rikos ja sen uhrilla on oikeus viedä asiaa eteenpäin oikeusteitse. Ihmiskaupan uhri voi kuitenkin pelätä rikosilmoituksen tekemistä. Usein tarvitaan aikaa, jotta uhri voi harkita yhteistyötään poliisin kanssa. Esitutinnan ja oikeusprosessin kannalta asianmukaisesti päivätty ja tarkka asiakaskäyntien dokumentointi on erittäin tärkeää. Silloinkin kun mahdollinen ihmiskauppaepäily selviää vasta myöhemmin, tätä aineistoa on mahdollista käyttää rikostutkimuksen ja oikeuskäsittelyn tukena.

Rikosoikeudellinen lääkärinlausunto

Rikosoikeudellinen lääkärinlausunto on lääkärin antama selvitys tapauksesta, jossa potilaan tai tutkittavan henkilön ruumiillista tai henkistä tilaa vahingoittava teko on lain mukaan rangaistava. Lausuntoa pyytää yleensä oikeusviranomainen tai poliisi. Henkilön tutkiminen liittyy tilanteisiin, joissa epäillään mm. pahoinpitelyä, seksuaalirikosta, henkirikosta tai liikenne- tai työtapaturmaa.⁷⁶

Rikosoikeudellinen lausunto luovutetaan asiakkaalle silloin, kun hän on sitä pyytänyt. Tällöin asiakas päättää lausunnon käyttämisestä. Lausuntoa voi pyytää myös poliisi tai oikeuslaitos ihmiskaupparikoksen selvittämiseksi. Silloin kun on kyse rikoksesta, jonka rikoslain mukainen maksimirangaistus on vähintään kuusi vuotta, mukaan lukien ihmiskauppa ja törkeä ihmiskauppa, lääkärillä on velvollisuus luovuttaa viranomaisille asiakasta koskevia tietoja esitutkintavaiheessa ja oikeudessa salassapitovelvollisuuden estämättä. Lausuntoa pyytäessään poliisi tai oikeuslaitos varmistaa ja vastaa siitä, että lääkäri tietää asemansa salassapidon suhteen.⁷⁷

Oikeuslääketieteellinen tutkimus ja näytteenotto

Ihmiskaupan uhrille, joka hakeutuu terveydenhuoltoon, on hänen tilanteensa mukaisesti kerrottava hänen oikeudestaan oikeuslääketieteelliseen tutkimukseen ja toteutettava se yhteisymmärryksessä uhrin kanssa. Oikeuslääketieteelliseen tutkimukseen ja näytteenottoon sekä aineiston käyttämiseen todisteena rikosta selvitettäessä tarvitaan yleensä rikoksen uhrin suostumus. Tästä poikkeuksena on rikos, josta voi seura-

ta vankeutta kuusi vuotta tai enemmän, mukaan lukien ihmiskauppa.⁷⁸ Aina ihmiskauppa rikosnimikkeenä ei ole kuitenkaan ole selvillä näytteenoton hetkellä. Onkin suositeltavaa toimia aina asiakkaan suostumuksella.

Tutkimus tulisi järjestää mahdollisimman pian oikeuslääketieteellisen koulutuksen saaneen henkilön toimesta ja mahdollisimman kattavasti käyttäen puhtaita DNA -vapaita välineitä. Näytteet on merkittävä yksiselitteisesti (kuka, mitä, missä, milloin), sinetöitävä, säilytettävä ja esikäsiteltävä sekä tutkittava asianmukaisesti. Tämä on tärkeää oikeusvarmuuden ja asianosaisten oikeusturvan takia.⁷⁹ Näytteen ottajalta voidaan pyytää lausuntoa tai todistusta oikeudessa.⁸⁰

Huomioitavaa

Jos rikoksen uhri pyytää itse oikeuslääketieteellistä tutkimusta, näytteen voi ottaa myös muu kuin virkasuhteinen lääkäri tai hänen ohjeistamansa terveydenhuollon ammattihenkilö. Jos oikeuslääketieteellinen näyte otetaan poliisin pyynnöstä tai ilman uhrin suostumusta, sen voi ottaa ainoastaan valtion tai kunnan virkasuhteinen lääkäri.⁸¹

Seksuaaliväkivaltaa kokeneelle somaattinen SERI-tutkimus tulisi tehdä viimeistään seitsemän päivän sisällä tapahtumasta. Tutkimukseen kuuluu haastattelun, lääketieteellisen tutkimuksen ja näytteiden oton lisäksi jälkihoidosta ja henkisestä tuesta huolehtiminen. Seksuaalirikoksen uhriksi joutunut aikuinen voi halutessaan harkita rikosilmoituksen tekemistä enintään vuoden, jona aikana näytteenottanut terveydenhoidon yksikkö säilyttää näytteitä. Seksuaalirikoksen uhrin ollessa alaikäinen terveydenhuollon henkilökunnalla on velvollisuus ilmoittaa tapahtumasta poliisille ja tehdä lastensuojeluilmoitus.⁸²

76 Väkivallan uhrin tutkiminen ja rikosoikeudellinen lääkärinlausunto, ohje, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2013, <https://thl.fi/documents/105-31/1449887/V%C3%A4kivallan+uhrin+tutkiminen+ja+rikosoikeudellinen.pdf/3a34fb14-04e5-427a-8898-f0c855e3272b>

77 Ibid.

78 Oikeuslääketieteellinen näytteenotto Suomessa Raportti 32/2014, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/125705/URN_ISBN_978-952-302-400-7.pdf?sequence=1

79 Leila Unkila-Kallio ja Elina Vuori-Holopainen, Naispuolisen seksuaalirikosuhriin somaattinen tutkiminen <https://www.duodecimlehti.fi/api/pdf/duo12935>

80 Caring for Trafficked Persons: Guidance for Health Providers, International Organization for Migration, 2009, sivut 181–186.

81 Oikeuslääketieteellinen näytteenotto Suomessa Raportti 32/2014, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/125705/URN_ISBN_978-952-302-400-7.pdf?sequence=1

82 <https://www.duodecimlehti.fi/api/pdf/duo12935>

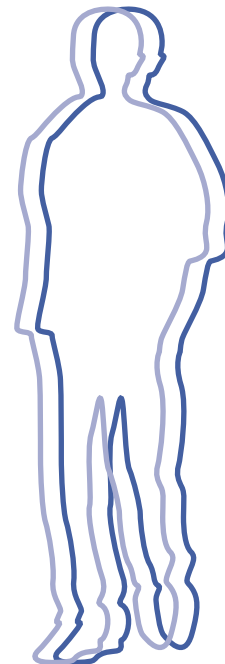
Ihmiskaupan uhrin suostumus

Ihmiskaupan uhrin tietoinen suostumus lääketieteellisiin toimenpiteisiin on aina tärkeää, mutta erityisesti silloin, kun terveydenhoidon prosessi linkittyy rikos- ja/tai oikeusprosessiin. Suostumus perustuu siihen, että asiakas on ymmärtää ja hyväksyy toimenpiteisiin liittyvät tosiasiat ja seuraukset. Asiakas voi hyväksyä tai hylätä minkä tahansa ehdotetuista toimenpiteistä.

Traumaattiset tapahtumat voivat vaikeuttaa ihmiskaupan uhrin kykyä ymmärtää hänelle kerrottua ja hänen kykynsä tehdä päätöksiä. Asiakkaan päätöksentekoa voidaan tukea esimerkiksi järjestämällä turvallinen ympäristö, käyttämällä erilaisia viestinnän tapoja, mukaan lukien sanaton viestintä ja kehollinen viestintä, tarjoamalla tietoa eri tavoin (esim. piirtämällä), tai hoitamalla niitä oireita, jotka heikentävät asiakkaan kykyä päätöksentekoon.

Lapsen kohdalla voidaan toimenpide suorittaa vain hänen laillisen edustajansa tai laissa määrätyn viranomaisen luvalla. Alaikäisen mielipide on otettava huomioon hänen ikänsä ja kehitystasoaan vastaavasti.

Jos aikuinen ei voi antaa suostumustaan toimenpiteeseen kehitysvammaisuuden, sairauden tai muun vastaavan syyn vuoksi, voidaan toimenpide suorittaa vain hänen laillisen edustajansa tai laissa määrätyn viranomaisen luvalla. Kyseisen henkilön tulee mahdollisuuksien mukaan osallistua luvan antamiseen.⁸³

LYHYESTI – OIKEUSLÄÄKETIEDE

- Ole selvillä rikosasioihin liittyvistä velvollisuuksistasi terveydenhuollon ammattilaisena ja asiakkaan oikeudesta oikeuslääketieteelliseen tutkimukseen ja niiden tuloksiin. Kerro näistä asiakkaalle.
- Varmista potilaan yksityisyydensuoja vastaanotto- ja näytteenottotilanteessa.
- Varmista asiakastietojen luottamuksellisuus, luovuta tiedot ainoastaan asiakkaan luvalla tai oikeuden määräyksestä.
- Varmista, että hoitohenkilökunta ymmärtää oikeuslääketieteen perusteet ja osaa huomioida vaatetuksen ja kirjata yksityiskohtaisesti ylös potilaan ensimmäisen kertomuksen tapahtuneesta rikoksesta.
- Noudata trauman hoidon periaatteita ja uhrikeskeistä lähestymistapaa.

83 https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/125705/URN_ISBN_978-952-302-400-7.pdf?sequence=1

5 KOULUTTAJAN MATERIAALI

Tässä luvussa esiteltyjä tehtäviä voidaan käyttää ohjatuissa koulutuksissa tai opintopiireissä yksilötehtävinä tai ryhmätöinä. Tehtävät liittyvät kirjan eri osiin ja mukana on myös kirjan eri osia soveltavia tehtäviä. Tehtävät valitaan kunkin koulutettavan ryhmän tarpeiden ja toiveiden mukaan.

Kouluttajalla on hyvä olla ainakin perustiedot ihmiskaupasta ja ihmiskaupan vastaisesta työstä Suomessa sekä näkökulmaa sosiaali- ja terveydenhuollon työhön. Koulutuksessa suositellaan käyttämään vuorovaikutteisia ja osallistavia menetelmiä ja hyödyntämään opiskelijoiden jo olemassa olevia tietoja ja taitoja.

Kouluttajan on hyvä valmistautua kohtaamaan ihmiskauppa-aiheen ja tehtävissä esiteltävien tapausesimerkkien opiskelijoissa mahdollisesti herättämiä voimakkaita tunteita (liikuttumista, ahdistusta, syyllisyyttä, vihaisuutta). Tunteenilmaisut huomioidaan ("huomaan, että tämä herättää sinussa tunteita") ja kysytään, haluaako henkilö kertoa asiasta enemmän. Tarkoituksena on tunnistaa ja sallia aiheen herättämät tunteet, mutta pitää huomio harjoituksessa ja sen tavoitteissa. Tarvittaessa loppukeskustelussa voi palata koulutuksen herättämiin mietteisiin ja tunteisiin. Tässä yhteydessä myös lyhyt mindfulness-tyyppinen keskittymisharjoitus voi auttaa. Tarvittaessa hyvin ahdistunut opiskelija ohjataan oman terveyskeskuksensa tai työterveyden palveluihin.

I Totta vai tarua ihmiskaupasta

Lukumateriaali: Johdanto ja luku 1. Ihmiskauppa Suomessa

Oppimistavoite: Tämän harjoituksen tehtyään sosiaali- ja terveysalan ammattilainen tulee tietoiseksi ihmiskauppaan liittyvistä asioista ja mahdollisista virheellisistä ennakkokäsityksistään.

Ohjeet kouluttajalle:

- Tehtävä sopii koulutuksen alkuun opiskelijoiden ennakkotietojen kartoittamiseksi ja johdannoksi aiheeseen.
- Jaa harjoitus osallistujille ja pyydä merkitsemään ovatko väitteet heidän mielestään totta.
- Käy läpi oikeat vastaukset:
1) E, 2) K, 3) K, 4) E, 5) K, 6) K, 7) K, 8) K&E, 9) E, 10) K, 11) K, 12) E, 13) K
- Voit myös tehdä tehtävän yhteisesti punaisten ja vihreiden paperilappujen avulla (kyllä-vastaus = nosta vihreä lappu; ei-vastaus = nosta punainen lappu).
- Keskustele esille nousseista kysymyksistä.

Tehtävänanto osallistujille:

Vastatkaa, ovatko väittämät mielestänne oikein tai väärin.

Väite 1: Ihmiskaupan uhrit ovat kaikki ulkomaalaisia.

Kyllä / Ei

Väite 2: Köyhyys ja alhainen koulutustaso altistavat ihmiskaupalle.

Kyllä / Ei

Väite 3: Rikoksiin pakottaminen on yksi ihmiskaupan muoto.

Kyllä / Ei

Väite 4: Kaikki ihmiskaupan uhrit tietävät olevansa rikoksen uhreja.

Kyllä / Ei

Väite 5: Ihmiskauppiat käyttävät velkaannuttamista keinona hallita uhrejaan.

Kyllä / Ei

Väite 6: Perheenjäsen tai kumppani voi olla hyväksikäyttäjä ihmiskaupassa.

Kyllä / Ei

Väite 7: Työntekijän asuminen työpaikalla voi viitata ihmiskauppaan.

Kyllä / Ei

Väite 8: Ihmiskauppaajat estävät uhrinsa pääsyn terveydenhoitoon.

Kyllä / Ei

Väite 9: Jos herää epäily ihmiskaupasta asiakkaan kohdalla, on heti kutsuttava paikalle poliisi.

Kyllä / Ei

Väite 10: Salassapitovelvollisuutta ja tietosuojaa ei voi korostaa liikaa, kun kyseessä on ihmiskaupan uhri.

Kyllä / Ei

Väite 11: Ihmiskaupan uhrin auttaminen vaatii moniammatillista yhteistyötä.

Kyllä / Ei

Väite 12: Kun puhut ihmiskaupan uhrin kanssa, voit avoimesti tuoda esiin kuinka järkyttynyt olet.

Kyllä / Ei

Väite 13: Ihmiskaupan uhria autetaan vain hänen suostumuksellaan.

Kyllä / Ei

II Ihmiskaupan tunnusmerkit

Lukumateriaali: Luku 1. Ihmiskauppa Suomessa

Oppimistavoite: Tämän harjoituksen kautta sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilainen oppii etsimään asiakkaan olosuhteista ihmiskaupan tunnusmerkkejä.

Ohjeet kouluttajalle:

- Jaa osallistujat pienryhmiin ja osallistujille alla oleva esimerkkitapaus.
- Pyydä poimimaan kertomuksessa esiin tulevia viitteitä ihmiskaupasta. Lisäksi voit pyytää keskustelemaan tekijöistä, jotka estävät ihmiskaupan uhria jättämästä hyväksikäyttäjäänsä.
- Järjestä lopuksi yhteiskeskustelu, jossa ryhmät esittelevät ajatuksiaan. Nosta esiin ja vahvista harjoituksen kannalta keskeisiä asioita.

Tehtävänanto osallistujille:

- Poimikaa kertomuksesta asioita, jotka viittaavat ihmiskauppaan. Apuna voi käyttää ihmiskaupan kolmea elementtiä (teko + tapa + tarkoitus = ihmiskauppa):
  - Mitkä hyväksikäyttäjän ”teot” tunnistatte osaksi ihmiskaupaa?
  - Mitä ”tapoja” käyttäen hyväksikäyttäjä toteutti tekonsa?
  - Mihin ”tarkoitukseen” hyväksikäyttäjän alisti uhrinsa?
- Tehtävän jälkeen kertokaa muille mitkä ihmiskaupan tunnusmerkkejä löysitte. Entä mitkä tekijät vaikuttavat siihen, ettei ihmiskaupan uhri paennut tilanteesta?
- Lisäksi voitte keskustella aiheista:
  - Voisiko tällainen tapahtuma olla mahdollinen suomalaisen kohdalla?
  - Internetin käyttö rekrytointiin ja hyväksikäytön kanavana.
  - Kuinka ihmiskaupan tunnusmerkkien täyttymiseen olisi vaikuttanut, jos uhri olisi ollut alaikäinen?

Tehtävän purku

Varmista, että tehtävää purettaessa käsitellään seuraavia asioita:

- Kertomuksen ihmiskauppaelementit: Teko (rekrytointi, uhrin kuljettaminen/siirtäminen, majoittaminen), tapa (haavoittuvan aseman hyväksikäyttö, harhaanjohtava/valheellinen tarjous avioliitosta, maahanmuuttoviranomaisilla uhkailu, väkivalta), tarkoitus (työvoiman hyväksikäyttö, seksuaalinen hyväksikäyttö).
- Lasten kohdalla kynnys tunnistaa tilanne ihmiskaupaksi on matalampi (teko+tarkoitus=ihmiskauppa).
- Hyväksikäyttäjän kokonaisvaltainen kontrolli ihmiskaupan uhrin elämästä niin, ettei uhrilla ole mahdollisuutta päästä pois tilanteesta.
- Muistuta, että ihmiskaupan uhriksi voi joutua kuka tahansa ja että hyväksikäytön muotoja on monia, esimerkkitapaus on vain yhdenlainen esimerkki.
- Huomioi lisäksi ihmiskaupalle altistavat tekijät ja hyväksikäytön vaikutus uhriin.

Nuori nainen työskentelee turistialueen baarissa. Hänen perheensä on köyhä ja perhe tarvitsee rahaa. Nainen tapaa suomalaisen miehen, joka kertoo etsivänsä vaimoa. Heille kehittyy suhde ja he ovat koko miehen lomamatkan tiiviisti yhdessä. He menevät naimisiin muuttamaan kuukauden kuluttua ja nainen hakee oleskelulupaa Suomeen.

Nainen muuttaa miehen luokse maaseudulle. Aluksi kaikki menee hyvin, mutta pikkuhiljaa miehen käytös muuttuu väkivaltaiseksi. Hän raiskaa naisen. Mies muuttuu hyvin mustasukkaiseksi eikä anna vaimonsa liikkua itsenäisesti. Hän ei saa myöskään käyttää puhelinta eikä hänellä ole yhtään omaa rahaa.

Mies sanoo, että vaimon pitää tehdä työtä leipänsä ja asumisensa eteen. Nainen työskentelee pitkiä päiviä kodinhoidon ja tilan ulkotöiden parissa ja palvelee miestä seksuaalisesti.

Kun nainen kertoo haluavansa lopettaa yhteiselämän, mies tekee ilmoituksen viranomaisille vaimonsa vanhenneesta oleskeluluvasta. Nainen käännytetään takaisin kotimaahansa.

Lähde: Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän Tilannekatsaus 1.1.-31.12.2017, S.5, lyhennetty versio tarinasta

III Ihmiskaupan uhrin auttamistoimien ”metrokartta”

Lukumateriaali: Luku 3. Ihmiskaupan uhrin sosiaalisen hyvinvoinnin tukeminen

Oppimistavoite: Tämän harjoituksen tehtyään sosiaalialan ammattilainen hahmottaa ihmiskaupan uhrin auttamisen kokonaisuutena, jossa keskeisenä osana on sosiaalityö.

Ohjeet kouluttajalle:

- Jaa osallistujat pienryhmiin.
- Jaa ryhmille isoja papereita ja eri värisiä tusseja.
- Pyydä ryhmiä piirtämään (valitun tapausesimerkin/-merkkien pohjalta) ”metrokartta” ihmiskaupan uhrin tarvitsemista palveluista ja merkitsemään karttaan viranomaisia ja muita toimijoita, jotka kussakin vaiheessa voivat olla mukana ihmiskaupan uhrin auttamisessa.
- Halutessasi voit valita harjoituksen pohjaksi esimerkkitapauksen tehtävästä V Ihmiskaupan uhrin auttaminen.
- Järjestä lopuksi yhteiskeskustelu, jossa ryhmät esittelevät ajatuksiaan. Nosta esiin ja vahvista harjoituksen kannalta keskeisiä asioita.

Tehtävänanto osallistujille:

- 1) Miettikää pienryhmässä millaisia sosiaalipalveluita ihmiskaupan uhri voi tarvita.
- 2) Piirtäkää esimerkki asiakassuunnitelmasta metrokartan muotoon niin, että jokainen palvelu on yksi pysäkki kartassa.
- 3) Merkitkää metrokarttaan toimijat, jotka osallistuvat asiakassuunnitelman toteuttamiseen.
- 4) Pohtikaa, onko metrokartta erilainen silloin, kun se laaditaan jo tunnistetulle ihmiskaupan uhrille (joka on jo Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän asiakas) ja silloin, kun se tehdään asiakkaalle, joka tunnistetaan vasta sosiaalipalveluissa.
- 5) Keskustelkaa, kuinka sosiaalityöntekijä voi omassa ”metrokuskin” roolissaan tukea ihmiskaupan uhria kulkemaan asemalta toiselle.
- 6) Esitellään metrokartta ja pohdintanne muille ryhmille.

Tehtävän purku

Varmista, että keskustelussa käsitellään seuraavia asioita:

- ihmiskaupan uhrin erityisasema lainsäädännössä
- sosiaalipalvelut, jotka kuuluvat ihmiskaupan uhrille
- auttamisjärjestelmän ja kuntien välinen työnjako
- sosiaalityöntekijän koordinoiva rooli
- asiakkaan ohjaaminen palvelusta toiseen saattaen vaihtamalla.

IV Vuoropuhelu asiakkaan kanssa

Lukumateriaali: Luku 3. Ihmiskaupan uhrin sosiaalisen hyvinvoinnin tukeminen

Oppimistavoite: Tämä harjoituksen tehtyään sosiaalityön ammattilainen tunnistaa tapoja, joilla ihmiskaupan uhrin kohtaamista voidaan edesauttaa ja mitkä asiat voivat vaikeuttaa luottamuksellisen asiakastilanteen saavuttamisessa.

Ohjeet kouluttajalle:

- Jaa osallistujat pareihin.
- Jaa kaikille alla oleva vuoropuhelu.
- Pyydä pareja lukemaan vuoropuhelu ja etsimään kohdat, jotka edistävät tai estävät turvallisuutta ja luottamuksellisuutta asiakastilanteessa.
- Lopuksi keskustelkaa yhteisesti havainnosta.
- Voitte myös valita vapaaehtoisia esittämään dialogin muille (roolipeli). Voitte esittää alkuperäisen vuoropuhelun ja pysähtyä korjaamista vaativiin kohtiin tai vaihtoehtoisesti esittää ”korjatun” version vuoropuhelusta.

Tehtävänanto osallistujille:

- Ottakaa itsellenne pari ja lukekaa vuorokeskustelu.
- Etsikää vuoropuhelusta kohdat ja repliikit, jotka toimivat hyvin työntekijän ja asiakkaan välisen turvallisuuden ja luottamuksen edistämiseksi. Entä mitkä kohdat ja repliikit toimivat päinvastaisesti? Kuinka muokkaisitte niitä?

Tehtävän purku

Yhteisessä loppukeskustelussa voi korostaa seuraavia asioita:

- asiakaskeskeinen oikeusperustainen lähestymistapa, voimauttaminen
- asiakkaan luottamuksen ja turvallisuuden tunteen vahvistaminen
- traumainformoitu asiakastyö.

Anna on Ihmiskaupan uhrin auttamisjärjestelmän asiakas ja saapuu sosiaalityöntekijän vastaanotolle seurantakäynnille.

Työntekijä: *Hei Anna, mitä sinulle kuuluu? Haluatko istua sohvalle vai mieluummin tänne pöydän ääreen?*

Anna: *Moi. Päättä särkee, ei kai tässä mene kauan.*

Työntekijä: *Meidän täytyy käydä läpi tietyt asiat meidän järjestelmää varten. Jonkin aikaa tässä menee. Mutta yritetään toki kiirehtiä.*

Työntekijä: *Niin, kerroit, että sinulla on ongelmia johtuen asumisestasi. Mikäs siellä on vikana?*

Anna: *Mä haluan pois siitä kämpästä, mä en oo nukkunu moneen yöhön, ahdistaa ja naapurit kyttää. Ne vihaa mua.*

Työntekijä: *Kuulostaa ikävältä. En usko, että naapurit vihaavat sinua. Ovatko he sanoneet niin tai tehneet jotain ikävää?*

Anna: *Ei, mutta näkeehän sen! Mä pelkään, että ne levittää juttuja ja sitten ne löytää mut. Tästä ei oo mitään hyötyä, sä et edes usko mua!*

Työntekijä: *Uskon kyllä, että olet huolissasi. Ymmärrätkö oikein, että pelkää sinua vahingoittaneiden ihmiset löytävät sinut? Tiedäthän, että jos joku uhkaa sinua, voit soittaa poliisille.*

Anna: *En mä voi soittaa poliisille, ei ne usko, et säkään usko! Mä en jaksa enää!*

Työntekijä: *Jos mitään selvää näyttöä ei ole, en voi luvata, että pääset muuttamaan toiseen asuntoon, mutta jos haluat niin voin välittää toiveesi eteenpäin.*

Anna: *Okei.*

Työntekijä: *Muistatko kun viime kerralla harjoiteltiin rentoutumista ja mietittiin, mikä voisi auttaa silloin kun alat pelätä liikaa. Oletko kokeillut niitä harjoituksia?*

Anna: *Kerran tai en mä muista. En mä muista, mitä piti tehdä.*

Työntekijä: *Ei se mitään. Kokeillaanko yhtä harjoitusta nyt? Jos se on sinusta hyvä, niin kirjoitan siitä sinulle muistilapun. Sopiiko?*

Anna: *Sopii.*

V Ihmiskaupan uhrin auttaminen

Lukumateriaali: Luku 2. Sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilainen ihmiskaupan uhrin auttajana; Luku 3. ihmiskaupan uhrin sosiaalisen hyvinvoinnin tukeminen; Luku 4. Ihmiskaupan uhrin terveyden edistäminen.

Oppimistavoite: Tässä harjoituksessa sosiaali- ja terveystieteen ammattilainen tutustuu ihmiskaupan eri muotoihin ja hahmottaa omaa rooliaan asiakkaan mahdollisen hyväksikäytön tunnistamisessa, ohjaamisessa ja auttamisessa.

Ohjeet kouluttajalle:

- Jaa osallistujat pienryhmiin, harkinnan mukaan joko ammattialan mukaisesti tai moniammatillisiin ryhmiin. Jos ryhmät jaetaan ammattialoittain, aina kaksi ryhmää tutustuu samaan tapauskertomukseen (toinen terveydenhoidon ja toinen sosiaalityön näkökulmasta).
- Jaa ryhmille valitsemasi tapausesimerkit ja käsiteltävät kysymykset.
- Ryhmäharjoitusten lopuksi kukin ryhmä esittelee oman tapauksensa ja pohdintansa kysymyksiin. Näistä käydään yhteinen keskustelu. Nosta esiin ja vahvista harjoituksen kannalta keskeisiä asioita, mukaan lukien:
  - Ihmiskaupan uhrin oikeudet ja erityisasema lainsäädännössä
  - Asiakaslähtöinen ja kulttuurisensitiivinen lähestymistapa
  - Trauma-informoitu hoitotapa ja asiakasta voimauttava työote
  - Ihmiskaupalle altistavien haavoittuvuustekijöiden tunnistaminen
  - Hyväksikäytön vaikutus ihmiskaupan uhrin terveyteen ja hyvinvointiin
  - Ammattilaisen rooli ihmiskaupan uhrin terveyden ja hyvinvoinnin edistäjänä ja avun saannin mahdollistajana.

Tehtävänanto osallistujille:

- Lukekaa esimerkkitapaus ja kuvitelkaa tilanne, jossa kertomuksessa esiintyvä asiakas saapuu vastaanotollenne tai tapaatte hänet muussa asiakastilanteessa. Vastatkaa yhdessä kysymyksiin, jotka seuraavat kertomuksen lopussa.
- Pohtikaa, miten omalla suhtautumisellanne voitte auttaa mahdollista ihmiskaupan uhria tuntemaan olonsa riittävän turvalliseksi, jotta hän voisi kertoa tilanteestaan. Millaisia kysymyksiä voisitte esittää selvittääksenne, millaista apua ja tukea hän tarvitsee huomioiden hänen mahdollinen hyväksikäyttönsä? Kuinka hänelle voisi kertoa eri tukimuodoista ja mahdollisuudesta saada apua?
- Esitelkää oma esimerkkitapauksenne lyhyesti muille ja kertokaa oman ryhmänne ajatuksista siitä, kuinka ihmiskaupan uhri voitaisiin parhaiten kohdata asiakastyössä.

A Esimerkkitapaus työperäisestä hyväksikäytöstä

Chung oli ollut vailla työtä. Hänen setänsä omisti ravintolan Suomessa ja hän lupasi työtä siellä myös Chungille. Sopimuksen mukaan setä järjestäisi Chungille lentomatkan Suomeen, majoituksen Suomessa sekä työpaikan ravintolassa. Koska kaikki tämä oli hyvin kallista, Chung sitoutui työskentelemään kahden vuoden ajan palkatta. Setä lupasi myös, että Chung saisi kaksi vuotta työskenneltyään Suomen kansalaisuuden ja pääsisi suomalaisten palveluiden piiriin ilmaiseen terveydenhuoltoon ja koulun.

Suomessa setä majoitti Chungin ravintolan alakerrassa olevaan huoneeseen. Chung oli ravintolan käytettävissä vuorokauden ympäri: otti aamuyöllä vastaan lähetyksiä, siivosi ravintolan ja laittoi ruokaa sulkemisaikaan saakka.

Setä hoiti kaikki viranomaisiin liittyvät asiat Chungin puolesta ja tuli jokaiselle tapaamiselle mukaan. Setä toimi

tulkkina Chungin ja viranomaisten välillä, jolloin hän pystyi päättämään mitä tietoa viranomaiset Chungin tilanteesta saivat. Viranomaisille setä näytti työsopimusta, jonka ehdot olivat suomalaisittain normaalit, eivätkä ne vastanneet Chungin todellisia työoloja.

Työskenneltyään näin seitsemän kuukauden ajan Chungin terveys alkoi huonontua. Hän ei kestänyt rankkaa työtahtia ja vähäisiä yöunia, vaikka olikin aluksi uskonut pystyvänsä työskentelemään sovitulla tavalla. Hän pyysi sedältä vapaapäiviä ja edes vähän palkkaa. Setä totesi, että jos työ ei kelpaa, hän voisi lähettää Chungin helposti pois Suomesta varattomana. Kiinassa Chung ei pystyisi maksamaan velkaansa ja setä voisi järjestää niin, että velkaa varmasti perittäisiin kotikylässä. Myös suku tulisi kääntämään Chungille selkänsä, jos Chung pettäisi sedän.

Lähde: www.ihmiskauppa.fi (lyhennetty versio)

Esimerkkitapaus A

– Tehtävä terveydenhuollon ammattilaisille:

Chung tulee terveyskeskukseen setänsä kanssa ravintolassa sattuneen työtapaturman takia. Hoitaessasi Chungin palovammoja, hänen olemuksensa saa sinut huolestumaan hänen hyvinvoinnistaan ja miettimään työtapaturmaan johtaneita syitä.

- Millaisille terveysriskeille työperäisen hyväksikäytön uhrina Chung on altistunut ja millaisia vaikutuksia niillä on voinut olla hänen terveyteensä?
- Millaisia kysymyksiä voisit esittää, selvittääksesi kärsiikö Chung näistä terveyshaitoista ja kokeeko hän tarvitsevansa niihin apua?
- Miten voit omalla olemuksellasi ja toiminnallasi tehdä Chungin olon riittävän turvalliseksi, jotta hän saattaisi uskaltaa kertoa tilanteestaan?
- Miten voit ohjata Chungia eteenpäin muun tuen ja avun piiriin?

Esimerkkitapaus A

– Tehtävä sosiaalialan ammattilaisille:

Chung on ohjattu terveyskeskuksesta sosiaalityöntekijälle, jotta hänen tuentarpeensa voidaan selvittää. Chung ei saavu sovituihin tapaamisiin, mutta hänelle saadaan lopulta sovittua asiakastapaaminen työpaikalle.

- Millaisia tuentarpeita Chungilla voisi kertomuksen perusteella olla? Mitä asioita huomioisit palvelutarpeen kartoituksessa erityisesti?
- Millaiset tekijät voivat vaikuttaa siihen pystyykö hän halutessaan ottamaan tarjottua tukea vastaan?
- Kuinka huomioit Chungin mahdollisen hyväksikäytön asiakastapaamisessa?
- Miten voit omalla olemuksellasi ja toiminnallasi tehdä Chungin olon riittävän turvalliseksi, jotta hän saattaisi uskaltaa kertoa tilanteestaan?
- Mihin viranomaiseen voi ottaa yhteyttä, jos epäilee työpaikalla tapahtuvaa hyväksikäyttöä?

B Esimerkkitapaus seksuaalisesta hyväksikäytöstä

Itäeurooppalainen yksinhuoltajanainen, Maria, rakastuu mieheen. Mies lupaa hänelle töitä muualla Euroopassa. Maria jättää lapsensa sukulaisilleen hoitoon ja matkustaa ensin Italiaan, jossa hän työskentelee tiskaajana. Miesystävä kehoo Marian kauneutta ja ehdottaa, että hän ryhtyy strippariksi miehen ystävän ravintolaan.

Ensin Maria saa lähettää kotiin lapselleen rahaa, mutta se loppuu jonkin ajan kuluttua, koska miehellä on velkoja. Hänen pitää luovuttaa rahansa miesystävälleen "koska he ovat perhe". Lopulta Maria ei saa enää pitää yhteyttä lapsensa. Miesystävä juo paljon ja on aggressiivinen.

Miesystävä vie Mariaa myymään seksiä eri puolilla Eurooppaa, myös Suomessa, ja vaatii luovuttamaan rahat hänelle. Lisäksi hän joutuu varastamaan kaupoihin. Mies pahoinpitelee Mariaa toistuvasti.

Lähde: useita kertomuksia yhdistelevä tarina.

Esimerkkitapaus B

– Tehtävä terveydenhuollon ammattilaisille:

Maria on otettu Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän asiakkaaksi, josta hänet on ohjattu terveydenhoitoon. Hän on käymässä terveyskeskuksessa ja kertoo, että hänellä on usein tarve käydä vessassa ja virtsatessa on kirvelyä. Samalla hän kertoo olevansa todella väsynyt. Hän kertoo nukkuvansa huonosti ja heräävänsä monta kertaa yössä painajaisiin.

- Millaisille terveysriskeille seksuaalinen hyväksikäytön uhrina Maria on altistunut ja millaisia vaikutuksia niillä voi olla hänen terveyteensä?
- Millaisia kysymyksiä voisit esittää, selvittääksesi kärsiikö Maria näistä terveyshaitoista?
- Mitä asioita huomioit terveystarkastuksessa ja toimenpiteitä suorittamisessa tietäessäsi Marian kokemasta hyväksikäytöstä?
- Miten voit omalla olemuksellasi ja toiminnallasi tehdä Marian olon mahdollisimman mukavaksi ja turvalliseksi?

Esimerkkitapaus B

– Tehtävä sosiaalialan ammattilaisille:

Maria on otettu Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän asiakkaaksi, joka on pyytänyt kunnan sosiaalityöntekijää kartoittamaan Marian tarvitsemia palveluita ja kuinka ne voidaan toteuttaa paikkakunnalla. Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän asiakkaana Marian erityistarpeista aiheutuvat kulut ovat kunnalle valtionkorvattavia.

- Millaisia ensisijaisia ja pidempiaikaisia tuentarpeita Marialla kertomuksen perusteella voi olla? Mitä asioita huomioisit palvelutarpeen kartoituksessa erityisesti?
- Miten voit omalla olemuksellasi ja toiminnallasi tehdä Marian olon mahdollisimman mukavaksi ja turvalliseksi asiakastapaamisen aikana?
- Millaisia asioita on huomioitava Marian asiakassuunnitelman toteuttamisessa (mukaan lukien yhteistyö Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän kanssa)?
- Millaista sosiaalihuollon työtä täydentävää tukea Maria voi saada esimerkiksi kansalaisjärjestöiltä?

C Esimerkkitapaus kotitaloustyössä tapahtuvasta hyväksikäytöstä

23-vuotias kamerunilainen Freddie opiskeli yliopistossa kotimaansa pääkaupungissa, jossa asui samassa asuntolassa poikaystävänsä kanssa. Kerran, kun he olivat Freddie'n huoneessa alasti vuoteessa, paikalle ilmestyi suuri joukko ihmisiä, jotka sanoivat saaneensa todisteet miesten homoudesta ja soittaneensa poliisit paikalle. Freddie ei muista tilannetta kunnolla, mutta jotenkin hän pääsi pakenemaan.

Hän meni veljensä ystävän luokse, koska oli kuullut, että hän järjestää ihmisiä pois maasta. Hänet piilotettiin kellariin ja hän sai kuulla, että hänen homoseksuaalisuudestaan oli tehty julkinen ja että häntä etsitään. Hän aneli veljensä ystävää auttamaan hänet pois maasta. Veljen ystävä otti Freddie'n kultaketjun ja sormukset etumaksuksi, järjesti heille molemmille passit ja vei Freddie'n pois maasta. Freddie ei tiennyt mihin maahan hänet vietiin.

Maahan saapumisen jälkeen häntä pidettiin pitkään pimeässä kellarissa. Josain vaiheessa hänet tuotiin talon muihin kerroksiin. Hän joutui siivoamaan ja tekemään pihatöitä, maksuna siitä, että oli päässyt pois kotimaastaan. Häntä peloteltiin jatkuvasti sillä, että joutuisi ongelmiin viranomaisten kanssa, mikäli menisi puhumaan kenellekään. Hänellä ei missään vaiheessa ollut tietoa, missä maassa hän oli. Lopulta hänen onnistui paeta, selvittää olevansa Suomessa ja sivullisen opastuksella ottaa yhteyttä poliisiin.

Lähde: HESETA, anonymisoitu esimerkkitapaus

Esimerkkitapaus C

– Tehtävä terveydenhuollon ammattilaisille:

Freddie on hyväksikäyttäjiltään vapauduttuaan hakenut Suomesta turvapaikkaa ja on saapunut vastaanottokeskuksen lähettämänä lääkärintarkastukseen.

- Millaisille terveysriskeille Freddie on voinut kertomuksen perusteella altistua ja millaisia vaikutuksia niillä on voinut olla hänen terveyteensä ja hyvinvointiinsa?
- Mitä asioita terveydentilan arvioinnissa pitää ottaa huomioon? Millaisia kysymyksiä voit esittää selvittääksesi, miten Freddie kokee terveydentilansa ja millaisia odotuksia hänellä on hoidon suhteen?
- Miten voit omalla olemuksellasi ja toiminnallasi tehdä Freddie'n olon mahdollisimman mukavaksi ja turvallisesti vastaanotolla?

Esimerkkitapaus C

– Tehtävä sosiaalialan ammattilaisille:

Freddie on hyväksikäyttäjiltään vapauduttuaan hakenut Suomesta turvapaikkaa ja on saapunut keskustelemaan vastaanottokeskuksen sosiaalityöntekijän vastaanotolle puhumaan tarvitsemastaan tuesta. Lisäksi hän haluaisi puhua mahdollisuudesta muuttaa pois vastaanottokeskuksesta asumaan itsenäisesti.

- Millaisia ensisijaisia ja pidempiaikaisia tuentarpeita Freddieillä kertomuksen perusteella voisi olla? Mitä asioita huomioisit palvelutarpeen kartoituksessa erityisesti?
- Miten voit omalla olemuksellasi ja toiminnallasi tehdä Freddie'n olon mahdollisimman mukavaksi ja turvallisesti asiakastapaamisen aikana?
- Millaista tukea ja neuvontaa Freddie voisi saada esimerkiksi Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestöiltä tai kansalaisjärjestöiltä?
- Millaisia asioita on huomioitava Freddie'n asiakassuunnitelman toteuttamisessa?

D Esimerkkitapaus pakkoavioliitosta

Marwa avioitui miehensä kanssa vuonna 1999 ollessaan vain 14-vuotias. Hän koki avioliiton solmimisen velvollisuudekseen, eikä ollut kulttuuriin sopivaa kieltäytyä siitä. Marwasta tuli miehen perheen omaisuutta. Hänet majoitettiin aviomiehen ja tämän perheen kotiin, missä hän joutui palvelemaan miestä sekä tämän perhettä. Talon ovet lukittiin, eikä Marwaa päästetty enää ulos ilman valvontaa. Sitten syntyivät lapset, ensimmäiset silloin kun Marwa oli vielä lapsi itsekin. Marwa rakasti lapsiaan enemmän kuin mitään muuta maailmassa.

Marwan aviomiehen jouduttua ongelmiin kotimaassaan poliittisen toimintansa vuoksi perhe matkusti Eurooppaan. Elettiin vuotta 2015. Matka oli hyvin kallis, salakuljettajat vaativat tähtitieteellisiä summia matkan järjestämisestä koko perheelle. Aviomies toi vieraita miehiä perheen asumukseen ja kertoi Marwalle, että hänen täytyisi harrastaa seksiä näiden miesten kanssa matkarahojen tienäämiseksi. Marwa tiesi, ettei hän pystyisi kieltäytymään vaatimuksesta.

Mies paritti Marwaa matkan aikana lukuisia kertoja. Kun Marwa väsyi ja aneli armoa, mies uhkasi jättää Marwan matkan varrelle yksin, varattomana, suojattomana. Mies kertoi, että Marwa tapettaisiin varmasti. Mies veisi lapset, eikä Marwa enää koskaan näkisi heitä. Se pelotti Marwaa valtavasti.

Nyt Marwa asuu vastaanottokeskuksessa ja on siellä sosiaalityöntekijän vastaanotolla. Vastaanottokeskuksen henkilökunta on seurannut pariskunnan yhteiselämää ja havainnut, että siinä on paljon ristiriitoja. Marwa on hyvin hiljainen ja sulkeutunut, välillä poissaoleva. Häneltä alkaa helposti valua kyyneleet, kun puhutaan perheen tulevaisuudesta Suomessa.

Lähde: www.ihmiskauppa.fi (lyhennetty versio)

Esimerkkitapaus D

– Tehtävä terveydenhuollon ammattilaisille:

Vastaanottokeskuksen sairaanhoitaja on huolestunut Marwan itkuisuudesta ja syvästä alakulosta ja ohjannut hänet lääkäriasemalle.

- Millaisille terveysriskeille Marwa on kertomuksen perusteella altistunut ja kuinka ne voivat vaikuttaa hänen terveyteensä ja hyvinvointiinsa?
- Mitä asioita terveydentilan arvioinnissa pitää ottaa huomioon? Millaisia kysymyksiä voit esittää selvittääksesi miten Marwa kokee terveydentilansa ja millaisia odotuksia hänellä on hoidon suhteen?
- Miten voit huomioida mahdollisesti erilaiset käsitykset ja tabut liittyen mielenterveyteen? Kuinka Marwan ja hänen perheensä omaksumat perinteet ja sukupuoliroolit voivat vaikuttaa hänen hoitamiseensa?
- Miten toteutetaan traumainformoitua hoitoa Marwan kohdallaan?

Esimerkkitapaus D

– Tehtävä sosiaalialan ammattilaisille:

Marwa on tullut vastaanottokeskuksen sosiaalityöntekijän luokse ja kysyy voisiko hän muuttaa toiseen vastaanottokeskukseen lastensa kanssa. Hän ei halua asua enää miehensä kanssa, mutta on hyvin peloissaan, kuinka mies suhtautuu asiaan, ja jääkö hän ilman turvapaikkaa, jos eroaa miehestään.

- Millaisia huomioitavia asioita nousee esiin kertomuksesta, mukaan lukien lähisuhteessa koettu hyväksikäyttö?
- Miten voisit edetä hänen tilanteensa parantamiseksi? Miten huomioit Marwan lasten edun ja heidän mahdollisesti tarvitsemansa tuen?
- Millaista tietoa oikeuksistaan Marwa voi tarvita tuekseen?
- Millaista tukea Marwa voi saada esimerkiksi Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmältä ja kansalaisjärjestöiltä?

E Esimerkkitapaus rikollisuuteen pakottamisesta

24-vuotias Susanna velkaantui huumeidenvälittäjille. Koska hän ei pystynyt maksamaan velkojaan, velka jopa kymmenkertaistui. Susannaa pahoinpideltiin ja hänen henkeään uhattiin. Hänen käskettiin myydä seksiä rahojen tienäämiseksi. Susannan vaadittiin myös osallistumaan asuntomurtoihin ja varastamaan kaupoista. Rahat täytyi luovuttaa velkojille. Susanna sai palkakseen huumeannoksia. Hänen huumeriippuvuuttaan käytettiin hyväksi hänen kontrolloimisekseen. Susanna ei voinut kertoa hyväksikäyttäjistään poliisille, vaan kiinni jäädessään hänen oli otettava syyt rikoksista, joiden tekemiseen hänet oli painostettu.

Lähde: www.ihmiskauppa.fi (lyhennetty versio)

Esimerkkitapaus E

– Tehtävä terveydenhuollon ammattilaisille:

Susanna on saapunut terveyskeskukseen, koska hänen käsi-varsiinsa koskee. Hän sanoo joutuneensa tappeluun. Hän on itkuinen ja huonokuntoisen oloinen. Työntekijät havaitsivat merkkejä päihteiden käytöstä.

- Millaisille terveysriskeille rikollisuuteen pakottamisen ja seksuaalisen hyväksikäytön uhrina Susanna on altistunut? Millaista terveydenhoitoa hän voi tarvita?
- Miten toteutetaan traumainformoitua hoitoa hänen kohdallaan?
- Miten voit omalla olemuksellasi ja toiminnallasi tehdä Susannan olon riittävän turvalliseksi, jotta hän saattaisi uskaltaa kertoa tilanteestaan?
- Miten voit ohjata Susannaa eteenpäin muun tuen ja avun piiriin esimerkiksi Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmässä, kansalaisjärjestöissä tai kunnan palveluissa?

Esimerkkitapaus E

– Tehtävä sosiaalialan ammattilaisille:

Susanna on aikuissosiaalityön asiakas ja saapunut tapaamiseen vastaanotolle. Hän on huolissaan, koska poliisi tutkii asuntomurtoa, jossa hän on ollut osallisena. Susanna kertoo sosiaalityöntekijälle, ettei olisi halunnut olla mukana murroissa, mutta hänellä ei ollut vaihtoehtoa.

- Millaisia ensisijaisia ja pidempiaikaisia tuentarpeita Susannalla kertomuksen perusteella voisi olla? Mitä asioita huomioisit palvelutarpeen kartoituksessa ja asiakassuunnitelman toteuttamisessa erityisesti?
- Miten voit omalla olemuksellasi ja toiminnallasi tehdä Susannan olon mahdollisimman turvalliseksi asiakastapaamisen aikana, jotta hän voi uskaltaa kertoa todellisesta tilanteestaan?
- Millaista tietoa oikeuksistaan Susanna voi tarvita tuekseen?
- Millaista tukea ja neuvontaa Susanna voisi saada esimerkiksi Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestöiltä tai kansalaisjärjestöiltä?

Muistathan, että voit aina
ammattilaisena konsultoida
kollegaasi tai auttamisjärjestelmää.
Älä jää yksin!

6 TIETOLÄHTEITÄ

Kansainvälisiä sopimuksia

Kansainvälisen järjestäytyneen rikollisuuden vastaisen Yhdistyneiden Kansakuntien yleissopimuksen lisäpöytäkirja ihmiskaupan, erityisesti naisten ja lasten kaupan ehkäisemisestä, torjumisesta ja rankaisemisesta
https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/2006/20060071/20060071_2

Euroopan neuvoston yleissopimus ihmiskaupan vastaisesta toiminnasta https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/2012/20120044/20120044_2

YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista
<https://www.lapsenoikeudet.fi/lapsen-oikeuksien-sopimus/sopimus-kokonaisuudessaan/>

Euroopan unionin lainsäädäntö

Eur-Lex: <https://eur-lex.europa.eu>

Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2011/36/EU 2011 ihmiskaupan ehkäisemisestä ja torjumisesta sekä ihmiskaupan uhrien suojelemisesta
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/PDF/?uri=CELEX:32011L0036&from=EN>

Kansallinen lainsäädäntö

FINLEX: www.finlex.fi

Laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta sekä ihmiskaupan uhrin tunnistamisesta ja auttamisesta 10.4.2015/388

Rikoslaki (19.12.1889/39) 3 § (9.7.2004/650)

Ihmiskaupan vastaisen työn toimijoita Suomessa

Kansallinen Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä: ihmiskauppa.fi
Kansallinen ihmiskaupan vastaisen työn koordinaatio: intermin.fi
Kansallinen ihmiskaupparaportointi: syrjinta.fi/ihmiskaupparaportointi

Monika-Naiset liitto ry: monikanaiset.fi
Pakolaisneuvonta ry: pakolaisneuvonta.fi
Pro-tukipiste ry: pro-tukipiste.fi
Rikosuhripäivystys: riku.fi

Euroopan Kriminaalipolitiikan Instituutti: heuni.fi
Kansainvälinen siirtolaisuusjärjestö (IOM) iom.int | iom.fi

Käytetty lähdekirjallisuus:

Addressing Human Trafficking and Exploitation in Times of Crisis- Evidence and Recommendations for Further Action to Protect Vulnerable and Mobile Populations, International Organization for Migration (IOM) December, 2015.

Caring for Trafficked Persons. Guidance for Health Providers, International Organization for Migration (IOM), London School of Hygiene and Tropical Medicine (LSHTM), United Nations Global Initiative to Fight Trafficking in Persons (UN.GIFT), 2009.

Harrowing Journeys, Children and youth on the move across the Mediterranean Sea at risk of trafficking and exploitation. Unicef, IOM, 2017.

Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän tilannekatsaus 1.1.–31.12.2018.

Ihmiskaupan uhrin ensivaiheen tunnistaminen ja palveluohjaus. Ohje sosiaali- ja terveysalan ammattilaisille, Kansainvälinen siirtolaisuusjärjestö (IOM), 2018.

Koskenoja M., Ollus N., Roth V., Viuhko M., Turkia L., 2018. Tuntematon tulevaisuus -selvitys ihmiskaupan uhrien auttamista koskevan lainsäädännön toimivuudesta. Valtioneuvoston selvitys ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 24/2018.

Labour Exploitation, Trafficking, and Migrant Health. Multi-country Findings on the health Risks and Consequences on Migrant and Trafficked workers. International Organization for Migration (IOM), London School of Hygiene & Tropical Medicine, 2015.

Leila Unkila-Kallio ja Elina Vuori-Holopainen, 2014. Naispuolisen seksuaalirikosuhurin somaattinen tutkiminen.

Lind Haldorsson, 2007. Barnabus Quality Standards Guidance for Multidisciplinary and Interagency Response to Child Victims and Witnesses of Violence, Council of the Baltic Sea States Secretariat and Child Circle.

Mental Health Aspects of Trafficking in Human Beings. Training manual, International Organization for Migration (IOM), Budapest, 2004.

Monika Naiset liitto ry:n, Pakolaisneuvonta ry:n, Pro-tukipiste ry:n ja Rikosuhripäivystyksen raportti asiakastyössä tunnistetuista ihmiskauppaepäilyistä ajalla 1.2.–31.1.2018.

Oikeuslääketieteellinen näytteenotto Suomessa Raportti 32/2014, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Pakolaisten mielenterveyden tukeminen Suomessa – PALOMA-käsikirja, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki, 2018.

The Causes and Consequences of re-trafficking: Evidence from the IOM Human trafficking database, International Organization for Migration (IOM), 2010.

Trafficking in Persons Report 2018, State Department, United States of America, U.S. State Department.

Trafficking Survivor, Care Standards, Human Trafficking Foundation, 2014

Väkivallan uhrin tutkiminen ja rikosoikeudellinen lääkinlausunto, ohje, terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2013.

Wenke Daja & Heiberg Turid, Transnational Child Protection: Practical guide for caseworkers and case officers, Council of Baltic Sea States Secretariat Stockholm, Sweden, 2015.

Zimmerman, Cathy and Watts, Charlotte, 2003. WHO ethical and safety recommendations for interviewing trafficked women.

